

EGYHÁZ-

10

-FÓRUM

Egyház és gazdaság

1990/2

Egyházfórum 5. évfolyam 2. szám

Független, katolikus folyóirat
Megjelenik negyedévenként

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Egyházfórum
Mohos László címén
1158 Budapest, Thököly u. 74.
vagy
Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postfach 6415
CH-6000 Luzern 6

A szerkesztőbizottság elnöke:
DDr. Paul M. Zulehner (Bécs)

A szerkesztőbizottság tagjai:
Boros István (Kalocsa)
Dr. Dévény István (Luzern)
Gáspár Csaba László (Budapest)
Máté-Tóth András (Szeged)
Wildmann János (Luzern)

Egyes szám ára 7,50 SFr
Magyarországon 60.- Ft

Előfizetési díj egy évre:
Nyugaton 28.- SFr
Magyarországon 200.- Ft

Bankszámla

Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postai csekkszámja száma: 60-85911-2
Magyarországon: Mohos László
XV.ker. OTP csekkszámla. 12590.

Szedés: Printker Kft., Szeged

Nyomda: Közművelődési Információs
Vállalat, Budapest

**Olvasóink leveleit a szerkesztőség
címére kérjük.**

Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.

Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

Kirchenforum 5. Jahrgang Nr. 2.

Unabhängige katholische Zeitschrift
Erscheint vierteljährlich

Redaktion und Herausgeber:

Egyházfórum
Mohos László
H-1158 Budapest, Thököly u. 74.
oder
Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postfach 6415
CH-6000 Luzern 6

Leiter des Redaktionsteams:
DDr. Paul M. Zulehner (Wien)

Mitglieder des Redaktionsteams:
István Boros (Kalocsa)
Dr. István Dévény (Luzern)
László Csaba Gáspár (Budapest)
András Máté-Tóth (Szeged)
János Wildmann (Luzern)

Einzelheft 7,50 SFr
In Ungarn 60.- Ft

Abonnement:
für ein Jahr 28.- SFr
In Ungarn 200.- Ft

Bankverbindung:

Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postscheckkonto: 6085911-2
in Ungarn: Mohos László, XV.ker.
OTP Kto.Nr. 12.590.

Satz: Printker GmbH, Szeged

Druck: Közművelődési Információs
Vállalat, Budapest

**Leserbriefe bitte an die Adresse
der Redaktion**

TARTALOM

ANDREAS HELLER: Emberek pártján	5
KINDLER JÓZSEF: Egyéni önzés – Összességi gyarapodás	12
ZSOLNAI LÁSZLÓ: Metefizikai rendszerek és gazdál- kodási módok.....	18
<i>Egyház és gazdálkodás (Körkérdés hazai lelkipász- torokhoz és közgazdászokhoz).....</i>	27
„Előbb az ember, azután a profit” (Interjú Ivo Lorscheiter brazil püspökkel)	41
<i>Pespektíva</i>	49
HOLLAI FERENC: Hogyan működött a KIOE?.....	63
<i>Folyóiratszemle</i>	75
KAMARÁS ISTVÁN: Lelkierőmű Nagymaroson (recenzió)	86
<i>Felhívás (Tomka)</i>	88
HELMUT KRÄTZL: Fundamentalizmus vagy liberalizmus.....	89
<i>Olvasóink leveleiből</i>	106

Kedves Olvasónk!

Az Egyházforum 10. száma először **főszerkesztőjét, P. M. Zulehner** professzort szeretné bemutatni a magyar olvasóközönségnek 50. születésnapja alkalmából, és ezzel egyúttal természetesen köszönetét is kifejezi azért, amit lapunkért tett.

E számunk központi témája a gazdaság, illetve a **kereszténység viszonya a gazdasághoz**. Magyarországon még mindig nem megszokott gondolat, hogy a kereszténységnek nemcsak az egyes emberrel kell foglalkoznia, hanem hitünknek társadalmi dimenziója is van. Ezért egyfelől azt tartjuk feladatunknak, hogy ezen a téren támogassuk gondolkodásunk horizontját, másfelől azonban olyan gondolatoknak kívántunk teret adni, amelyek a hazai környezetben kisebbségben vannak. Azt éppen elég színvonalas könyv, tanulmány, no meg maga az élet bizonyítja, hogy Magyarországon is piacgazdaságot kell teremteni. Mi azokat a nézeteket szeretnénk ébren tartani, amelyek ezt a folyamatot nagyobb távlatban, tágabb összefüggésekben szemlélik. Ezt világítja meg **Kindler József** és **Zsolnai László** tanulánya. Az Európához való felzárkózás lázában sem szabad megeledkeznünk kontinensünkön kívül élő, nálunk is mérhetetlenül rosszabb helyzetben vergődő embertársainkról. **Ivo Lorscheiter** brazil püspökkel készült interjúból meggyőződhetünk erről. **Perspektíva** és **Folyóiratszemle** rovatunk szintén a gazdasági témára összpontosított, **Dévény István** összeállításában.

Az **egyházi gazdálkodással** foglalkozó hozzászólások mutatják, hogy nem állunk hadilábon a modern gazdasággal. A **gyakorló lelkipásztorok** és **világi szakemberek** véleményének összegyűjtésével azt szeretnénk elérni, hogy párbeszéd, közös gondolkodás induljon az egyház gazdálkodásának modern, racionális, uram bocsá' tőkés jellegű átszervezéséről.

A katolikus egyháznak Magyarországon szinte alig van kapcsolata a munkásfiatalokkal. Talán biztatást is jelent a mának, hogy **Hollai Ferenc** segítségével felelevenítsük a háború előtti **Katolikus Munkásifjúmozgalom** történetét.

Végezetül, de igazán nem utolsó sorban **Helmut Krätzl** bécsi segédpüspök tanulmánya ad támpontokat, hogy el tudjunk igazodni körünk szellemi forgatagában, amelyet – hála a politikai változásoknak – egyre jobban érzékelünk itthon is.

1990. május

a szerkesztők

Egy szerkesztőségben a főszerkesztőnek sem kell mindent tudnia. Különösen nem, ha egy őt méltató cikk közlésére szervez-
kednek a szerkesztőség tagjai. Így tettünk mi is, és az alábbi
írással köszöntjük és lepjük meg a közelmúltban 50. évét betöl-
tött Zulehner professzort. Isten éltesse és tartsa meg sokáig –
az Egyházforumnál is! – A szerk.

ANDREAS HELLER

1956-ban született az NSZK-ban. Teológiai, filozófiai, germanisztikai és szociológiai tanulmányokat végzett. Tíz éve Zulehner professzor tudományos munkatársa és előadó a bécsi valamint a mainzi egyetemen.

Emberek pártján

Az evangélium aktualizálása: Paul M.Zulehner

Alig akad olyan, lelkipásztorkodás tannal foglalkozó teológus, aki a német nyelvterületen ismertebb lenne Paul M.Zulehner-nél. Aligha van olyan pap vagy főállású egyházi alkalmazott, aki ne végzett volna valaha nála egy kurzust, vagy ne állna könyvespolcán 30 kötetének egyike, amelyet ne olvasott volna. Zulehner nevét ott találni minden nagyobb német, osztrák és svájci teológiai kiadó programjában. Könyvei teológiai bestsellerek. Keresett kommentátor a rádióban és a televízióban. Ezt a közismert-ségét közel 20 éve fáradhatatlan előadói és publikációs tevékenységének köszönheti, amelyben közvetíteni tudta a mai kortársak számára a teológia és a hit életre vonatkozó fontosságát az egyházban.

Munkásságának alapvető szándéka első bestsellerének címéből kiolvasható: „Segítsetek az embereknek élni!”. Munkájának döntő irányát ma is ez a felhívás képezi. Teljességgel nyil-

vánvaló, hogy az egyház nem dolgozhat mai társadalmainkban az emberek gondolkodásmódjától függetlenül. Mielőtt valamely tanítását közvetítené, előbb föl kell tárnia a társadalmi szöveg-környezetet és az aktuális tudatállapotot. Az egyháznak és az egyház szolgálatában álló teológiának az a feladata, hogy Jézus életismeretéből merítve segítsen az embereknek és erősítse őket. Zulehner számára ez kétségtelenül azt jelenti, hogy az egyház hivatalviselői (az ő szemében nemcsak a papok e hivatalviselői) a helyzetnek megfelelően és céltudatosan tevékenykedjenek, s cselekvésük a biblia és a keresztény egyházi hagyomány tartalmára irányuljon.

Hosszú évek óta folyó munkásságának gyümölcse az a képesség, amivel égető témákat ragad meg és gondol át, olykor „kegyes füleket sértő” következetességgel, kreatíve fogalmaz meg és olvasmányosan publikál. Átfogó tanítói, előadói és tanácsadói tevékenysége újra és újra arra készíti, hogy gondolatait megértesse a hallgatóságával. Paul Zulehner tanul is hallgatóságától, hagyja, hogy inspirálják, teológiája az élő gondolatcseréből, a gondolkodó beszélgetésből és az arra való odafigyelésből táplálkozik, ami az embereket foglalkoztatja, amit gondolnak és éreznek.

Paul M. Zulehner 1939-ben született Bécsben, a bécsi Wasa gimnáziumban érettségizett, nem messze mostani munkahelyétől. Alapos, klasszikus skolasztikus teológiai tanulmányai alatt az innsbrucki jezsuita egyetemen dolgozta ki teológiájának alapgondolatait. Tanárai, professzorai közül mindenekelőtt Dr. Josef Schaschinget kell kiemelni, aki később a Gregorianumon tanított. Zulehner disszertációjának témája az 50-es évek és a 60-as évek elejének égető kérdése: az egyház és a munkásság. A Schasching képviselte társadalomtannal vitázva később a konstanci egyetemen szociológiai kiegészítő tanulmányokat végzett Thomas Luckmannál, akinek a társadalmi valóságot tárgyaló tudományszociológiája ma is fontos döntő ismeretelméleti kiindulásul szolgál Zulehner munkáiban. Zulehner első papi éveiben káplán Bécs munkáskerületében a subregens papneveldeben, miközben tudományos tevékenységet folytat a bécsi egyetem katolikus teológiai fakultásán.

Habilitációját Karl Rahnerrel együttműködve dolgozta ki és Würzburgban Rolf Zerhassznak nyújtotta be. Ezzel nyerte el a *venia legendit* a pasztorális teológiai szakághoz. Ezzel a munkájával messzelátóan egy olyan témát választott, melynek jelentősége máig is csak növekedett: a személy, a vallás és a társadalom viszonyának meghatározását. Változik az ember részvételének módja az egyházban. A plurális társadalmakban az embereket a választás kényszere szorítja. Ez egyre inkább érvényes az egyházra is. „Választó keresztények” szakkifejezésével Zulehner erre az égető egyházi problémára hívta fel a figyelmet. E gyakran félreértett szóhasználat a polgárok válogató viszonyát kívánja megjelölni az egyházban, továbbá azt, hogy az emberek válogatnak az egyházi „szolgáltatások” között.

Meghívást kap salzburgi, bambergi és bonni tanársága, illetve docenssége után 1974-ben a Passaui egyetemre. Az empirikus társadalomtudományban és vallásszociológiában végzett szorgos munkásságához kapcsolódva (amely miatt infantilis olvasói azzal vádolják, hogy ő nem is teológus hanem csupán szociológus) kidolgozza a pasztorálteológiának egyik klasszikus művét (*Heirat-Geburt-Tod. Eine Pastoral zu den Lebenswenden; Házasság-születés-halál. Az életfordulók pasztorálása, Bécs 1976.*). A könyv időközben hat kiadást ért el. Az életfordulókat úgy elemzi, mint amelyek emberbarát pasztorális magatartásra adnak esélyt.

Paul M. Zulehner professzor: „Segítsetek élni az embereknek!”

A teológia művelésének magától értetődő alapja Zulehner-nél az, hogy a teológiának az embert kell szolgálnia. A könyvek legyenek olvasottak (és ezért olvasmányosan megírtak), hassanak az egyházra, adjanak erőt az érintetteknek, nyissák meg a remény és a bátorság távlatait. Ennek érdekében Zulehner egyre inkább egy olyan irodalmi stílust fejlesztett ki, amely olvasmányos és érthető, és amely ténylegesen hozzájárult ahhoz, hogy megváltozzék a lelkipásztorkodás légköre (amint a Patmos kiadó reklámjában olvasható).

Bizonyal cezurát jelent az a könyvecske, melyet 1978 pünkösdjén fejezett be (*Helft den Menschen leben. Für ein neues Klima in der Pastoral; Segitsetek az embereknek élni. Új klíma a pasztorációban*).

Ebben a könyvecskében a tudásszociológiai és leíró társadalomtudományi belátások halmaza sűrűsödik össze teológiai kritikával és próféta látomás erejével, még hozzá mesterien. A könyv karriert fut be a teológiai piacon, kilenc kiadást él meg és számtalan fordítást. Az „élet” témája kerül előtérbe. A német-amerikai szociálpszichológus, Erich Fromm hatása és feltehetően saját súlyos betegsége, amit ő maga csak egyszer, mellékesen említ meg egy cikkében, teológiai munkásságát az élet és a halál kérdésére irányítja. Élji, ez az a felszólítás, amelyre a lelkipásztori gyakorlatnak irányulnia kell (*Das Anliegen Gottes als Schwerpunkt der Pastoral seiner Kirche; Isten ügye mint egyháza pasztorációjának súlypontja, Freising, 1981.*). Újra csak az izgatja, hogyan festhet a holnap felé igyekvő egyház, hogyan kezdenek az emberek Istenbe vetett bizalommal önállóan cselekedni, hitükre gondot viselni, közösségekben és plébániaközösségekben együtt élni, gondolkodni és megtanulni ünnepelni.

Döntő fordulatot jelent az a Rahnerrel, a kisvártatva elhunyt nagy teológussal folytatott interjú, melynek címe „Rahner végrendelete” (*Denn Du kommst unserem tun mit deiner Gnade zuvor... Zur Theologie der Seelsorge heute. P. M. Zulehner im Gespräch mit K. Rahner; unter Mitarb. V. A. Heller, Düsseldorf 1984.*). Ebben a beszélgetésben Rahner segítségével átgondolja a maga teológiájának központi pozícióit. Nem téves azt állítani, hogy egykori tanárától áldást kér saját teológiájára. A téma a II.

Vatikáni Zsinat maradandó jelentősége és lelkipásztorkodásra irányuló teológiája. Rahner számára ez azt jelenti, nem azt az üdvtörténeti pesszimizusból származó kérdést kell félve feltenni, ki menekülhet meg a kárhozottak tömegéből (*massa damnata*), hanem az üdvösséggel kapcsolatos optimizmussal azt kell megfogalmazni, hogy jogos a remény arra, hogy Isten megtalálja az utat minden ember megmentésére. E fordulat elsősorban az egyháztant és az egyházi hivatal körüli kérdéseket érinti. Minden megkeresztelt alapvető hivatallal rendelkezik, mondja Zuhener Rahnerrel beszélgetve. És ezért jogos minden megkereszteltet lelkipásztornak nevezni. Vagy ahogyan Rahner mondja fölülmúlhatatlan szépséggel: minden keresztény felszentelt lelkipásztor.

Az ezt követő években szorosán egymás után különböző témájú könyveket jelentet meg. Különösen jelentős abbéli gondja, hogyan válhat életszerűvé a plébániaközösség, melyhez nem csekély mértékben járult hozzá „közösségi hittankönyve” (P.M. Zulehner – J. Fischer – M. Huber: „*Sie Werden mein Volk sein*” Grundkurs gemeindlichen Glaubens. Düsseldorf, 1985; a könyv magyarul előreláthatólag 1990 nyarán jelenik meg az Egyházfórum Könyvei sorozatban – A szerk.).

Zulehner döntően befolyásolta a jelenkori pasztorálteológiát és még inkább a lelkipásztorkodás légkörét az egyházban. 1984-ben a bécsi egyetemre került, ami új kihívásokat jelentett. Nem jelentéktelen körülmény, hogy a legrégebbi pasztorálteológiai tanszékre kapott meghívást. Kezdetől fogva gondja volt arra, hogy teológiai párbeszédet folytasson a kelet-európai országok helyi egyházaival. Első útjai Magyarországra vezettek. Az akkori primással folytatott egyik beszélgetése megmutatta Zulehner egyéni stílusát, amellyel képes kedvesen és diplomatikusan ugyanakkor világosan és kritikusan fogalmazni és kérdezni: *Suaviter in modo, fortiter in re.*

Éppen Magyarországon mutatkozott meg, hogy teológiai szükséghelyzet áll fönn. Kalandos úton, Wildmann János önfeláldozó munkája révén keletkezett az Egyházfórum, amely remélhetőleg a peresztrojka vonulatában szélesebb körben válik ismertté. A tanrendben szereplő kirándulásokat a többi szocialista országokba szervezte: NDK, Lengyelország, Jugoszlávia,

Szovjetunió és 1990-ben Románia kerül sorra. Egy olyan korban, amikor a vezető német teológusok a felszabadítási teológia perspektívájával foglalkoztak, Zuhlener az úgynevezett második világgal való összehasonlító pasztorálteológiával kezdett el foglalkozni, amit a legfrissebb események visszaigazolnak.

Jelenleg az osztrákok vallásosságát feltáró reprezentatív felméréssel foglalkozik. Egyidejűleg végzi a nemzetközi értékkutatást Ausztria számára. Hamarosan befejezi négykötetes pasztorálteológiáját (Fundamentalpastoral, Gemeindepastoral, Pastorale Futurologie und Lebensübergänge; Fundamentális teológia alapjai, plébániai pasztorális, pasztorális futurologia és életfordulók, Düsseldorf 1989-1990.). Az utóbbi években egyre inkább igénylik szolgálatait a konkrét egyházi folyamatokban. Minthogy levegőben lévő témákat pendít meg, és kezét a lelkipásztorkodás pulzusán tartja, egyre keresettebb tanácsadó. Ebben a munkában javára válik, hogy sohasem szerepel kollégáinak időről-időre formálódó szolidáris szövetségeiben. Szolidaritása elhasználatlan, függetlenségtudata egyértelmű. Négy éven keresztül a német nyelvű pasztorálteológiai konferencia elnöke volt. Mint az Európai püspökök tanácsadója legutóbb figyelemreméltó dolgozatot írt a milánói Martini bíboros számára a születésről és a halálról, mint az evangelizáció kihívásáról.

Jelenleg Zuhlener ott szerepel a bécsi egyházmegyei fórumon. Ez egy olyan egyházmegyei körű kezdeményezés, melynek az a célja, hogy szorgalmazza a bécsi helyi egyházban a párbeszédet, megtárgyalja az embereket foglalkoztató témákat, és választ találjon ezekre. Az iránta tanúsított nagy bizalom kifejeződése az, hogy döntő többséggel választották meg elnökhelyettesnek.

Céljait egy nemrégiben megjelent újság interjúban így fogalmazza meg (Die Furche 1990. január 11.): „Meg kell nyílnia a megújulás útjának, de nem azért, mert korábban – az utóbbi években és évtizedekben – mindenfelé ez történt. Az újraevangelizálás fogalmát sem szabad a laikusok, papok és püspökök korábbi generációjával szembeni vádként felfogni, hanem ez a kifejezés arra utal, hogy a történelem és az emberek is újra és újra növekednek, és ezért az evangéliumot minden korban újra meg kell hirdetni. ... Ezért a részcélok a következők: a biblia

erejéből elmélyíteni az egyének és a sokféle közösség időbeli életét, párbeszéd által megjavítani az egyház belső légkörét és a nyilvánosság előtti tekintélyét, az imádságban belső megtérésért könyörögni, feldolgozni a konfliktusokat, s felismerni azokat a feladatokat, amelyek révén Isten jövőt nyit számunkra. ... Azt gondolom, hogy elvileg sem létezhet feszültségmentes egyház, hiszen tudjuk, hogy nem vagyunk még az Isten országában, hanem úton vagyunk feléje, és sok mindent csak részlegesen ismerünk. Azt kívánom, hogy tisztességes kompromisszumokat lehessen kötni, melyek révén kicsit mindig megközelítjük a megoldást, ha a nagy megoldást nem is mindig érjük el.”

Az ilyen széleskörű munkásságban, amely inspiráló az ügyben és prófétai a kritikában, szolidáris az érintettekkel és lojális az egyházban. Csak azt kívánhatjuk Zulehner professzornak, hogy jusson számára otthon adó pihenés és nyugalom a fölfrissüléshez és az élet élvezéséhez.

1929-ben született. Először vegyészmérnöki diplomát és műszaki doktorátust szerzett. Jelenleg a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vállalatgazdasági tanszékén dolgozik, egyetemi tanár, a közgazdaságtudomány doktora. Széles körű közéleti tevékenységet is folytat az egészségvédelem és a környezet megóvása érdekében.

Egyéni önzés – Összességi gyarapodás

„A 18. század elején a mandeville-i méhek meséjében, majd a különben nemes lelkületű Adam Smith végzetes álbölcsességében született meg az a sátáni paradoxon, amely az egyén önzésétől várta az összesség gyarapodását. Ez a tétel, bár mérhetetlen anyagi bőséggel árasztotta el a világot, az erkölcstelenségnek valóóságos önműködő gépezetét eresztette neki a nyugati emberiségnek.” A jelentős, magyar származású közgazdász és társadalomkutató egyik tanulmányában olvashatjuk ezeket a meglepő, és az anyagi bőséget vezérlő értéknek tekintők részéről elfogadhatatlan állítást. Mindazonáltal ma már azt is látnunk kell, mert a kényszerítő nyilvánosság elől egyre kevésbé bújhatunk el, hogy az anyagi bőség további növelése már olyan mérvű környezetrombolással jár, ami súlyosan veszélyezteti életfeltételeinket. Érthető tehát, hogy világszerte egyre nagyobb figyelmet fordítanak a korábban „üres moralizálásnak” tekintett etikai kérdésekre, különösen az önzés-központú gazdaságtanok vizsgálatára. Hadd mutassunk rá elsőként az önzés és az önérdék közötti különbségre, mert összemosásuk sok zavar és félreértés forrása. Az önzés esetében az önző ember csak saját igényeinek kielégítésével törődik, tekintet nélkül mások igényeire. Ezekre legfeljebb csak annyiban van tekintettel, amennyiben ezek saját igényeinek kielégítését segítik, vagyis mások csak instrumentálisan, eszközszerűen szerepelnek saját döntései és cselekvései során. Az önérdék is saját igények kielégítésére való törekvést jelenti, de „igényhalmaza” ekkor tartalmazhatja mások igényeinek figye-

lembevételét is nem instrumentális jelleggel. Erre a különbségre mutat rá egy amerikai közgazdász, amikor a gazdasági racionalitással kapcsolatban a következőket írja:

„A racionális magatartás nem szükségképpen teljesen önző. Noha Sally számára racionális, hogy két farmernadrág birtoklását előnyben részesítse egy farmernadrággal szemben, de racionális magatartás lehet számára az is, hogy az egyik farmer helyett testvérének születésnap ajándékul egy inget vásároljon.”¹

Az emberek nemcsak akkor tekintik helyzetüket jobbnak, ha anyagi javaik gyarapodnak, hanem akkor is, ha általuk helyesnek vélt dolgokat cselekszenek. Valójában a legtöbb ember társadalmi, politikai és etikai megfontolásokat éppen úgy figyelembe vesz döntéseiben, mint személyes nyereségét. Továbbá amit az emberek tesznek, azt erősen befolyásolják beidegződések, szokások és hagyományok. Minden társadalom megalkotja a maga intézményszövedékét, amelyik vezérli gazdasági viselkedését. Hogy az önérdék intézményileg determinált-e vagy pedig az emberi természet része, az olyan kérdés, melynek vizsgálatára kevés közgazdász érezheti magát felkészültnek.²

Rá kell azonban mutatni arra, hogy az átfogóbb önérdék értelmezéssel szemben a piacközpontú gazdaságtanokban a gazdasági aktorok döntéseiben, cselekvéseiben a szűkebben vett önzést tekintik a vezérlő motívumnak. Ez azonban rossz csengésű szó, s ezért ideológiai igazolás és támasz keresése szinte természetes törekvés. Weisskopf, a Chicagai Roosewelt Egyetem közgazdász professzora elegáns tanulmányban mutatja be a piaci gazdasági rendszerek etikai, ideológiai igazolási kísérleteinek fejlődését a protestáns etika alapján állóktól kezdve a szociáldarwinizmuson és a láthatatlan kéz doktrínáján át egészen a jelenlegi értéksemleres, értékmentes gazdaságfilozófiai értelmezésekig. Ez utóbbi felfogás az értékeket, ideálokat és általában valamennyi normatív, morális elemet kiküszöböli a közgazdaságtanból. Ennek következményei azonban morális és környezeti szempontból rendkívül negatívak. A hallgatólágoosan vég nélkülnek tételezett gazdasági növekedés parancsoló doktrínája – amellet, hogy a vég nélküli növekedés véges erőforráskészletű világban nyilvánvalóan abszurd elgondolás – a gazdasági életet fosztja meg értelmétől.

„A korai kapitalizmusban – írja Weiskopf – a relatív szűkösség időszakában az egyre növekvő életszínvonal gondolatának volt értelme és morális igazolása. A bőség társadalmában azonban az állandóan növekvő életszínvonalnak sem az egyén sem a társadalom számára nincs értelme. A kiegyensúlyozott élet és nem pedig a túlzott gazdasági növekedés a pszichológiai-
lag kívánatos cél, s ennél fogva nagyobb hangsúlyt kell fektetni az életminőségre, mintsem az életszínvonal mennyiségi vetületeire, ismerni kell a határt, amikor a több, már túl sok, és az életminőség romlásával jár.”³

A közjavak gazdaságtanából ismeretes, hogy az önzés vezérelte piaci mechanizmusok nem képesek a közjavak előállítására vagy megőrzésére, vagyis a piac-kudarcc (market failure) jelenség áll fenn, s ezért e téren a kormányzati beavatkozás szükség-szerű.

Amikor viszont a láthatatlan kéz mellett megjelenik a kormányzati látható kéz is, akkor a célok, értékek, morális kérdések és a gazdasági tevékenység értelmének kérdései szükségképpen felmerülnek és válaszra várnak. Ekkor tehát az ajtón kitessekelt etikai és értékkérdések a döntéshozók erkölcsi felelősségével együtt visszatérnek az ablakon, és felmerül az új gazdasági erkölcs megalapozásának és érvényesítésének parancsoló szükségessége. A felmerülő kérdések azonban már nem válaszolhatók meg a közgazdaságon belül, hanem ahogy Schumacher a „Small is beautiful” szerzője írja, metaközgazdaságtanra van szükség, amelyik az emberrel és környezetével egyaránt foglalkozik.

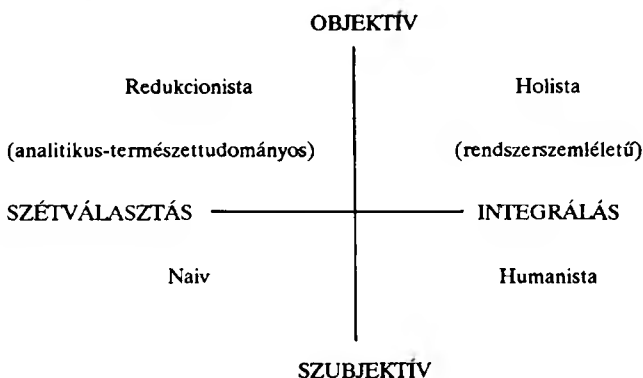
„Ha a közgazdász mellőzi a metaökonómiát – írja Schumacher – vagy ami még rosszabb, ismeretlen marad előtte, hogy hol végződnek a gazdasági kalkulus alkalmazásának határai, akkor valószínűleg abba a hibába esik, mint egyes középkori teológusok, akik fizikai kérdéseket bibliai idézetekkel akartak megoldani. Minden tudomány gyümölcsözően hasznos saját határain belül, de terméketlenül károsná válik, ha ezeket átlépi.”⁴

Nem kétséges, hogy az ilyen metaökonómiai szemlélethez gondolkodási stílust is kell váltani, letérve az egyre inkább katasztrofális következményekkel járó technokrata gondolkodásról, amelyik az oktatási rendszerek által közvetített redukcionis-

ta (analitikus természettudományos) gondolkodási stílusnak, „ideológiának” tulajdonítható.

Ennek megértéséhez vezette be Ackoff az ún. pszichológiai dimenziók fogalmát.⁵

Egy pszichológiai dimenzió olyan leírási mód, amelyik megmutatja, hogy az emberek bizonyos lényeges pszichológiai jellemzők tekintetében hogyan különböznek egymástól. Ezek rendszerint bipolárisak, és egymással szembenálló jellemzőket tükröznek. Az emberek e dimenziók mentén elhelyezhetők, ezek képviselik preferenciáikat vagy viselkedésüket. A gondolkodási stílusok leírására általában két dimenziót használnak: objektív-szubjektív és a szétválasztó-integráló dimenziókat, ezeket szemléletesen mint tengelyeket rajzolhatjuk meg:

Az objektív-szubjektív dimenzióban az emberek aszerint különböznek egymástól, hogy milyen mértékben részesítik előnyben a „tényeket” szemben a vélemények, érzelmek és értékek világával. Az objektív pólushoz tartozók szerint a tudás egyedüli alapját a tények alkotják, s ez társul azzal a szilárd meggyőződéssel, hogy az ész és az értelem világa elválasztható – s ezt el is kell választani – az érzelmek, az intuíció és a spekuláció világtól. A szubjektív oldalon állók viszont ezt az objektivista felfogást nevetségesnek, de legalábbis kétséges és naiv elképzelésnek minősítik. Számukra az „objektív” felfogás – az ember kiküszöbölheti egyéni elfogultságait, és érzelmeit teljes mértékben kont-

roll alatt tarthatja – egyszerűen nem más, mint a vágyvezérelt gondolkodás példája. A szubjektív felfogás képviselői úgy vélik, hogy az érzelmek és a megérzések a dolgok feltárásának lényeges részei és értékes információforrások. A szétválasztó-integráló dimenzió a problémakezelés analitikus vagy integráló preferálásában meglévő különbségeket tükrözi. A szétválasztás a probléma kezelhető méretűvé való redukálását jelenti és az összetevők további vizsgálatát. Az összetevők különálló vizsgálatával kapott információk összegzésével véli megmagyarázni a szóban forgó jelenség egészét, illetve megoldani a teljes problémát. E dimenzió szétválasztási pólusa tehát a problémamegoldás redukciós-analitikus közelítésmódja. Az integráló felfogás képviselői viszont elvetik ezt a problémamegértési módot, mert a rendszerek tulajdonságai nem egyszerűen a részek tulajdonságainak összegei: az egész több, mint részeinek összege.

Az integráló felfogás képviselői nem határolják le szigorúan a problémát, amelyen belül haladhatnak befelé a részösszetevők részletes elemzésével. A problémát átfogóbb keretbe helyezik és a nagyobb egésszel való kapcsolatait vizsgálják. Ez a holisztikus, vagy Magyarországon közismertebb kifejezéssel: rendszerszemléletű közelítésmód.

Ha a dimenziókat kombináljuk, akkor az előbbi ábrán felüntetett négy gondolkodási stílust, ideológiát azonosíthatjuk, s ezek képviselőit a köznapi gondolkodásban éppúgy fellelhetjük, mint a tudományosban. A redukcionista gondolkodási stílus elsősorban a technokrata ideológia jellemzője. Az oktatási rendszerek világszerte – nálunk különösképpen – a redukcionista-analitikus gondolkodási stílust építik be az emberekbe olyan sikerrel, hogy ezt azután magától értetődő örök igazságnak tekintik. Érthető tehát korunkban a technokrata ideológia eluralkodása. Ez viszont környezetünkről, világunkról való gondolkodásunkat és a problémák észlelését is meghatározza, vagyis szemléleti szűrőként működik. Így például az alapértékek tekintetében a technokrata ideológiában az anyagi értékek, a gazdasági növekedés állnak a központban, a természeti környezet erőforrásként értékelik, a természet feletti uralmon van a hangsúly. A humanista ideológiában a posztmateriális értékek, az önértékű természeti környezet és nem a természet feletti uralom, hanem

a természettel való harmónia áll előtérben. A technokrata ideológiában a lehetséges – s főként anyagi – előnyökért vállalt kockázatfelfogás vezérli a döntéseket, szemben a humanista ideológia nagyobb biztonságra való törekvésével.

A gyakorlati következmények hatalmas jelentőségűek, s ezt természeti környezetünk világszerte tapasztalható szomorú alakulása is jelzi. Többen is rámutatnak azonban arra, hogy a humanista felfogás hosszú ideig még csak a veszélyekre való figyelmeztetés szerepét töltheti be, de erre nélkülözhetetlen szükség van mérséklő hatásának reményében.

Teljes mértékben egyetérthetünk Weisskopffal, aki a következőkkel zárja tanulmányát: „Az emberi létezés központjába a nem gazdasági célokat és életstílust kell állítani. Ez nem utópikus óhaj, hanem lelki és fizikai túlélés szükséges feltétele.”

A kíméletlen egyéni önzéstől nem várhatjuk az összesség gyarapodását, ha ugyanis ezt nem a materiális jóléti függvény, hanem a mások igényeit és a keresztény humanista teljességet felölelő magasabbrendű válfaja alapján tekintjük. A II. János Pál pápa által is kifejtett „hiteles fejlődés” csak így teremthető meg.⁶

Hivatkozások

1. Polányi Károly: A Galilei Kör hagyatéka. In: Fasizmus, demokrácia, ipari társadalom, Gondolat, Budapest, 1986, 196.o.
2. Bronfenbrenner, M. – Sichel, W. Gardner, M.: Microeconomics = Houghton Mifflon Co., Boston, 1984.
3. Weisskopf, W.A.: The moral predicament of the market economy, in: Market and morals (eds, Dworkin et al.), Hemisphere, Washington-London, 1977.
4. Schumacher, E.F.: Small is beautiful = Abacus, London, 1974.
5. Ackoff, Russel: Redesigning the future = Wiley, New York, 1974
6. Mérleg, 1988. 1.sz. (Jegyzetek) 2-6.o.

1958-ban született, közgazdász, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vállalatgazdasági tanszékének docense. Fő kutatási területe a gazdaságfilozófia.

Metafizikai rendszerek és gazdálkodási módok

Tanulmányomban a legjelentősebb metafizikai rendszerek, a *judaizmus*, a *kereszténység*, a *buddhizmus* és a *taoizmus* (konfucianizmus) újabban jelentkező gazdasági tanaival foglalkozom. Megmutatom, hogy mindegyik a *világ- és létmegőrzést* szolgálja, s így a modern gazdálkodási módnál ökológiai és humán szempontból egyaránt kedvezőbb alternatívát kínál.

Századunk végére a *modernizmus* mély válságba jutott. A modern gazdálkodás súlyos ökológiai és humán problémák előidézője mind az első, mind a második, mind pedig a harmadik világban. (*Global 2000 Report*. 1982. Penguin Books, *Közös jövőnk*. Budapest, 1989. Mezőgazdasági Kiadó.)

A modernista paradigma képtelen megoldani a maga által teremtett válságot, így a világvallások, a nagy metafizikai rendszerek térnyerése csöppet sem meglepő.

A zsidó gazdasági ember

Meir Tamari, a Bank of Israel vezető közgazdásza több művében is vállalkozott arra, hogy – a modern kor körülményei között – kifejtse a zsidó gazdasági ember főbb jellemzőit, a zsidó gazdálkodási mód alapelveit. (*With All Your Possessions: Jewish Ethics and Economic Life*. 1987. Free Press, *The Social Responsibility of the Corporation; a Jewish Perspective*. 1988. Bank of Israel.)

A judaizmus természetesnek tartja a vállalkozást mint a profitszerzés módját. A kérdés csak az, hogyan kell a vállalkozónak profitját, fölhalmozott gazdagságát erkölcsösen hasznosíta-

nia? Milyen morális kötelezettségei vannak a vállalkozónak a közösséggel szemben?

A zsidó vallási hagyományokból következik, hogy a sikerebb, gazdagabb embereknek segíteniük, támogatniuk kell a közösség elesettebb, szegényebb tagjait. A héber nyelvben a „jótékonyosság” és az „igazságosság” szavak közös gyökerűek.

A zsidó vallási törvények szerint a vállalkozói jövedelmek 10-20%-át karitatív célokra kell adni, az öregek, szegények, nyomorékok segélyezésére kell fordítani. A jótékonyosság másik formája a kamatmentes kölcsönök adása közösségi célokra, ami a zsidóknál vallási cselekedetnek számít.

A zsidó gazdasági etika fontos tanítása, hogy semmilyen vállalkozás nem okozhat kárt másoknak vagy a természeti környezetnek, sem közvetlenül, sem közvetve, sem pedig véletlenül. Ezt úgy fejezi ki a rabbinikus tanítás, hogy „csak úgy szerezhetsz hasznot, ha ezzel másnak nem okozol veszteséget”.

Ez az elv kemény korlátokat állít a vállalkozásokkal szemben ökológiai és humán szempontból egyaránt. Gyakran oda vezet az alkalmazása, hogy a vállalkozónak meg kell elégednie – a tisztán profitszerzési szempontból – másod- vagy harmad-legjobb megoldásokkal.

A zsidó metafizika szerint az Isten által teremtett világ csúcspontja, betetőzője az ember. Ezért az ember a világ összes javait szabadon használhatja, de csak úgy, hogy *ugyanaz* biztosítva legyen az *összes eljövendő generáció számára* is! Innen a világ- és létmegőrzés föltétlen parancsa a zsidók számára.

Összefoglalva: a zsidó gazdasági ember morális kötelezettsége alapvetően kettős. 1. Vállalkozásai során a profitszerzésben csak addig mehet el, amíg azzal nem okoz kárt másoknak vagy a természeti környezetnek. 2. Nyeresége egy részét kifejezetten karitatív célokra kell áldoznia, át kell adnia a közösségnek humanitárius föladatak ellátására.

Keresztény gazdasági rend

A gazdasági rend keresztény értékelése a Katolikus Egyház szociális tanításán alapszik. Korszerű kifejtését az amerikai püspöki kar gazdasági kérdésekkel foglalkozó pásztorleveléből is-

merhetjük meg. („Economic Justice for All: Catholic Social Teaching and the U.S. Economy” *Origins* 1986. No. 24.)

A keresztény metafizika szerint az *emberi személy szakrális létező*, hisz Isten legtisztább visszatükröződése a Földön. Ezért minden gazdasági döntést és intézményt aszerint kell értékelni, hogy az mennyire járul hozzá az emberi személy méltóságának biztosításához. Minden gazdasági rendszer annyit ér, amennyit az emberekért tesz, amilyen lehetőségeket az emberek számára biztosít.

A gazdasági rend keresztény szemlélete morális alapokon nyugszik: köteleességek, jogok és prioritások együttesén. A *morális köteleességek* minden emberre egyaránt vonatkoznak, ezek a szeretet és az igazságosság. Az *emberi jogok* az emberi személy méltóságának védelmét szolgálják. Végül a morális köteleességekből és az emberi jogokból következnek azok a *prioritások*, amelyek a gazdasági cselekvés vezérelvei kell, hogy legyenek.

A *szeretet* a keresztény etika veleje. „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat” szól a jól ismert morális parancs. Ez korszerű döntéseméleti terminológiában úgy fejezhető ki, hogy mások nyereségének (veszteségének) ugyanakkora, de nem nagyobb súlyt kell biztosítani az alternatívák mérlegelése során, mint saját nyereségünknek (veszteségünknek).

Az *igazságosság* három, egyaránt fontos változatát különbözteti meg a katolikus szociális tanítás. A kommutatív a korrektséget követeli meg az emberektől minden egyezségben és cserekapcsolatban. A disztributív igazságosság azt írja elő, hogy a jövedelmek, a vagyon és a hatalom elosztása során előnyben kell részesíteni a szegényeket és a hátrányos helyzetűeket. Végül, a szociális igazságosság olyan föltételeket állít, amely lehetővé teszi, hogy mindenki aktívan részt vehessen a társadalom életében, közreműködhessen abban.

Keresztény értelmezésben az emberi jogok nem csak a szokásos *állampolgári* és *politikai jogokat* jelentik. Beleértik abba az olyan alapjogokat is, mint az *élethez*, a *táplálékhoz*, a *ruházkodáshoz*, a *lakáshoz*, a *pihenéshez*, a *gyógykezeléshez* és az *oktatáshoz való jog*, hisz ezek nélkülözhetetlenek az emberi személy méltóságához.

A gazdasági életben követendő prioritásokat az amerikai püspökök a következőkben látják:

- (1) *A szegények legalapvetőbb szükségleteinek kielégítése.*
- (2) *A hátrányos helyzetűek társadalmi részvételének segítése.*
- (3) *A beruházások olyan irányítása, hogy az a szegények és a hátrányos helyzetűek javát szolgálja.*
- (4) *A családok fönntmaradásának és stabilitásának biztosítása.*

A keresztények szerint a gazdasági rendben mind a dolgozó embereknek, mind a vállalkozóknak, mind pedig az államnak különleges föladatai vannak.

A *dolgozó emberek* hivatása az, hogy a termelés és a szolgáltatások területén kiválóságra törekedve a közjót mozdítsák elő.

A *vállalkozók* szabadságát tiszteletben kell tartani, de a vállalkozások társadalmi elszámoltatását is el kell végezni a közjó és az igazságosság tekintetében. A tulajdonosoknak, menedzsereknek és befektetőknek morális felelősségük van mind a természeti és emberi erőforrások felhasználása, mind pedig szervezeteik ökológiai és humán hatásai vonatkozásában.

Az *állam* morális kötelezettsége az emberi jogok széleskörű védelme, az igazságosság biztosítása és a közjó előmozdítása a társadalomban.

Összefoglalva: a keresztény gazdasági rend az emberi személy és minden emberi személy méltóságát hivatott szolgálni. Ennek a célnak rendelődik alá az egyének, a vállalkozások és az állam gazdasági szerepe.

Buddhista gazdálkodás

A buddhista gazdálkodást a *buddhizmus* motiválja, aminek lényege a szenvedésektől való végleges megszabadulás. Ehhez az út a szükségletek erőteljes redukcióján, az emberi jellem megtisztításán át vezet. A végcél a *nírvána* elérése, egy, a tér-időn kívüli, végtelen és tiszta állapot elnyerése.

E.F. Schumacher írta le a buddhista gazdálkodás alapelveit – burmai tapasztalatai alapján. (*Small is beautiful*. 1973. Abacus)

A buddhisták számára a *munka* nem valami szükséges rossz, amitől szabadulni kell. A munka szerepét abban látják, hogy az

- (1) lehetőséget ad az embereknek, hogy használják és fejlesszék képességeiket;
- (2) segíti az embereket abban, hogy legyőzzék született énközpontúságukat azáltal, hogy közös célok teljesítése érdekében együttműködnek másokkal;
- (3) új javakat és szolgáltatásokat hoz létre az emberek számára.

A buddhista gazdálkodás nem a javak megsokszorozásában érdekelt, hanem az *emberek felszabadításában*. A buddhisták elvetik a magáért való fogyasztást. Ők adott jól-létet akarnak elérni minimális fogyasztás mellett. Alapeszméik az *egyszerűség* és az *erőszakmentesség*.

Az egyszerű életstílus mentesíti ugyanis az embereket a javak utáni örökös hajszától és az ezzel együttjáró feszültségtől. Az erőszakmentességet pedig kiterjesztik a természet szférájára is: az ökológiai erőforrások meggondolt, szerény mértékű használatát tartják helyesnek.

A buddhista gazdálkodás szerint az a legracionálisabb, ha a *helyi igényeket helyi erőforrások* fölhasználásával elégíti ki. Az importtól való függést elvetik, az exportra termelést pedig csak kivételes esetben és kis léptékben tartják elfogadhatónak.

A buddhisták szigorúan megkülönböztetik az *újratermelhető* és a *nem újratermelhető* természeti erőforrásokat. A nem újratermelhető erőforrásokat csak a legszükségesebb esetekben és a lehető legnagyobb gondosság mellett engedik használni. A gazdálkodást az újratermelhető erőforrásokra építik, ugyanis a nem újratermelhető erőforrások esztelen használata, kirablása erőszakot jelent a természettel szemben.

A buddhisták is úgy gondolják, hogy lényegbevágó különbség mutatkozik az ember és a természetes élőlények között, de az embert egyáltalán nem tartják a természet urának és parancsolójának. Az ember különleges helyzetéből számukra morális kötelezettség folyik: a legnagyobb figyelem, gondosság és szeretet a természeti lények iránt. *A nemesség kötelez.*

Összefoglalva: a buddhista gazdálkodás egyfajta középutat jelent a modern gazdálkodás és a tradicionális gazdálkodás között. Sem a fejvesztett gazdasági növekedést, sem pedig az évezredes stagnálást nem akarja. A helyes megélhetés (Right Livelihood) módját keresi.

Taoista gazdaság

A buddhizmus mellett a *taoizmus* és a rá épülő *konfuciánizmus* a Távols-Kelet legjelentősebb vallási irányzatai, amelyek ma is jelentősen befolyásolják az ottani gazdaságok működését. A taoista (konfuciánus) gazdaság főbb jellemzőit – Taiwan példája nyomán – *Li-teh Sun* tárta föl. („Confucianism and the Economic Order of Taiwan” *International Journal of Social Economics* 1986. No. 6.)

A taoista metafizika központi fogalma a *Tao* (az Út), amelyben a két nagy világerő, a yin és a yang harmonikusan fonódik össze. A *yin* a világegyetem női princípiuma, a szelíd az alkalmazkodó, a természetes erő. A *yang* viszont a világegyetem férfi princípiuma, az agresszív, az alakító, a mesterséges erő. A világot a kínai gondolkodás e két erő szakadatlan küzdelmeként, harcaként fogja föl. A föladat, hogy megtaláljuk a yin és a yang egyensúlyát. Ez jelenti a Tao követését.

A taoista gazdaságban két alapeszme játszik kulcsszerepet: az egyén belső egyensúlya és a társadalmi harmónia. Az *egyén belső egyensúlya* akkor valósul meg, ha az ember képes harmóniába hozni önmagán belül a yin és a yang erőket, fölismerve azok komplementaritását. A *társadalmi harmónia* pedig a yin és a yang erők egyensúlya a társadalom egész életében.

A taoista gazdaságban a mikroökonómiai problémák megoldásában az egyén belső egyensúlyának eszméje játszik döntő szerepet, míg a makroökonómiai problémák kezelésében a társadalmi harmónia eszméjének ugyanez a szerepe.

A taoisták a *mikroökonómiai* viselkedésben az alábbi ellentétpárok föloldására törekszenek:

- (1) közösségi érdek versus magánérdek;
- (2) moralitás versus profitszerzés;
- (3) szükséglet-redukció versus szükségletkielégítés;
- (4) kooperáció versus versengés;
- (5) pihenés versus munkavégzés.

Látható, hogy az ellentétpárok bal oldalán mindig yin, jobb oldalán pedig mindig yang értékek szerepelnek. Ezek összebékítése, egyensúlyba hozása a föladat.

A taoista fölfogás szerint a gazdasági cselekvést nem vezetheti tisztán az önérdék, a vállalkozóknak hozzá kell járulniuk a közjavak előállításához is. Hasonlóképpen, a profitszerzés nem lehet a vállalkozás egyedüli vezérelve. A profit – végső soron – a társadalomtól származik, ezért a vállalkozónak társadalmilag felelősen kell viselkedniük.

A taoizmus a fogyasztó viselkedése területén a szükségletek önkéntes korlátozását hirdeti. Bizonyos szükségletek megtagadása, ki nem elégítése szükséges – a közösség érdekeit szem előtt tartva. A korlátlan szükségletkielégítés ugyanis súlyos ökológiai és humán következményekkel járna.

A termelésben a termelők között a kooperáció és a verseny egyensúlyára kell törekedni, hisz a korlátlan versengés káoszt és társadalmi konfliktusokat eredményezne.

A pihenés és a munkavégzés helyes aránya szintén fontos a taoista gazdaság számára.

Makroökonómiai szinten a társadalmi harmóniát biztosítandó az alábbi yin – yang párok egyensúlyba hozását kísérik meg:

- (I) szegények versus gazdagok;
- (II) munka versus tőke;
- (II) állami szektor versus magánszektor;
- (IV) tervezés versus piac;
- (V) stagnáció versus növekedés;
- (VI) foglalkoztatottság versus árstabilitás.

A szegények és a gazdagok közötti harmónia megvalósítása egyenlősítő erőfeszítéseket igényel a szegények javára. A taoista gazdaságban komolyan küzdenek mindenfajta társadalmi eredetű egyenlőtlenség ellen, de a természet adta egyenlőtlenségeket nem kívánják csökkenteni.

A munka és a tőke közötti harmónia megteremtése kettős feladat. Egyrészt egyensúlyt kell teremteni a munkaerő és a gépi erő alkalmazása között, másrészt arányosítani szükséges a munkajövedelmeket a tőkejövedelmekkel.

Az állami és a magánszektor közötti harmónia azért olyan fontos, mert míg az állami szektor a közjavak legfőbb előállítója, addig a magánszektor a gazdasági hatékonyság biztosítója. Hasonló a szerepe a nemzetgazdasági tervezés és a piac harmóniájának.

A stagnáció és a növekedés közötti harmónia biztosítása megköveteli, hogy valamelyest lefékezzék a gazdaság természetes növekedési ütemét.

A taoista gazdaságban nem mutatkozik a szokásos „trade off” a munkanélküliség és az infláció között, mivel nem kizárólag yang erők vezérlik a gazdaságot. Így megvalósítható a (közel) teljes foglalkoztatottság és az árstabilitás harmóniája.

Összefoglalva: a taoista gazdaság az egyén belső egyensúlyára és a társadalmi harmóniára épít, kihasználva a yin és a yang erők termékeny egymásra hatását, összjátékát mikro- és makroszinten egyaránt.

Összehasonlítás és következtetések

Az 1. táblázat az elemzett metafizikai rendszerek gazdasági tanításainak lényegét foglalja össze. Megállapítható, hogy mind a zsidó, mind a keresztény, mind a buddhista, mind pedig a taoista (konfuciánus) gazdálkodási módok a világ- és létmegőrzést szolgálják: biztosítják a természeti rendszerek megőrzését és az emberi közösségek megélhetését. Erre azért képesek, mert a modernizmus alapeszméjével, a materiális hedonizmussal szemben tágasabb, hosszú távon is érvényes morális alapértékekből indulnak ki, s így *evolúciósan stabilis stratégiákat* képviselnek a tér-időben.

---

* A nyugati közgazdaságtan azt állítja, hogy – legalábbis rövid távon – a munkanélküliség és az infláció csak a másik növekedése árán csökkenthető. A jelenlegi uralkodó álláspont szerint hosszútávon az infláció növelése árán sem lehet a munkanélküliséget egy természetes ráta alá szorítani – A szerk.

1. táblázat

	alapértékek	gazdasági megoldások
zsidó gazdasági ember	karitás, „nem ártani”	adózás humanitárius célokra, profitszerzési-korlátok
keresztény gazdasági rend	szereket, igazságosság	egyéni kiválóság, a vállalkozások társadalmi felelőssége, az állam morális föladata
buddhista gazdálkodás	egyszerűség, erőszakmentesség	visszafogott fogyasztás, helyi erőforrások helyi igényekre, ökológiai megőrzés
taoista gazdaság	az egyén belső egyensúlya, társadalmi harmónia	yin-yang összjáték mikro- és makrogazdasági szinten

Azt hogy mikor melyik metafizikai rendszer gazdasági tanítása alkalmazható, a kulturális hagyományok és a szocio-ökológiai föltételek együttesen szabják meg. Mindenesetre itt is igazak *Hans Küng* tübingeni teológus szavai: „There are many true religions”.

Irodalom

- „Economic Justice for All. Catholic Social Teaching and the U.S. Economy” *Origins* 1986. No. 24.
- Global 2000 Report*. 1982. Penguin Books.
- Közös jövőnk*. Budapest, 1989. Mezőgazdasági Kiadó.
- Schumacher, E.F.: *Small is beautiful*. 1973. Abacus.
- Sun, Li-teh: „Confucianism and the Economic Order of Taiwan” *International Journal of Social Economics* 1986. No. 6.
- Tamari, M.: *With Our Your Possessions: Jewish Ethics and Economic Life*. 1987. Free Press.
- Tamari, M.: *The Social Responsibility of the Corporation; a Jewish Perspective*. Bank of Israel. 1988.

Egyház és gazdálkodás

Az egyház növekvő feladatai teljesítéséhez komoly anyagi erőforrásokra van szükség. Ehhez nyilvánvalóan sem a közhasznú tevékenységek (oktatás, egészségügy, stb.) állami hozzájárulása, sem a külföldi segélyek nem lesznek elegendőek. A lakosság viszont – különösen az egyházi hozzájárulást fizető öregek – elszegényedik. Ezért szerkesztőségünk két kérdéssel fordult olyan papokhoz, akik az egyházközség racionális gazdálkodásának megszervezésére törekednek.

1. Milyen anyagi erőforrásokat tud az egyház mozgósítani? A befolyó jövedelmeket hogyan lehetne racionálisabban felhasználni?

2. Lát-e erre akadályokat a mai egyházi gazdálkodásban, ha igen, hogyan lehetne elhárítani ezeket?

A beérkezett válaszokat ismertetjük. Reméljük, hogy remek ötleteikkel segítséget adhatnak másoknak is, és megindíthatják a közös gondolkodást az egyházi gazdálkodás megváltoztatásáról.

Végezetül néhány, közgazdászoktól származó elképzelést mutatunk be olvasóinknak.

A szerkesztőség

Nagy László c. prépost-plébános, Tatabánya

1) Lényeges lesz a jövőben a híveknél a tudatváltozás. Rá kell döbbsenünk híveinket arra a felelősségre, amely jövőnk alakításánál az egyházra hárul. Ez erkölcsi és anyagi elkötelezettséget jelent. Itt elsősorban a papokra és munkatársakra hárul embert próbáló feladat. Vallom, ha híveink megtapasztalják, hogy a papnak szívügye egyháza, mellé állnak erkölcsileg és anyagilag. Könnyebb azokon a helyeken, ahol nem volt kegyúr. Ott a hívek jobban az egyháziak mellett állnak.

Talán nem is az elszegényedés okozza a legnagyobb gondot, hanem a bizonytalanság, a jövőtől való félelem. Elsősorban az idősebb nemzedéknél tapasztalom meg, hogy a háború alatti és

utáni idő megedzette őket, és ma is vállalnak anyagi áldozatot. Ha látják, hogy papjuk az általuk hozott anyagiakból kulturáltabbá teszi az Isten házát, szívesen adnak ma is szegénységükből.

2) Hogy képzelem el a jövőt?

Ma divatos a többlábon állás a gazdasági életben, az egyházon belül is. Mít értek ezen? Anyagilag ma is elsősorban a híveinkre kell alapozni. Az általuk hozott anyagi áldozatot úgy kezeljük, hogy az a szegény asszony két fillérje.

Tapasztalom, hogy külföldi segítség-szervezeteink igyekeznek tőlük telhetően a legigazságosabban segíteni ma is egyházunkat. Ezen két forrás mellé a legfontosabb híveink szellemi és fizikai segítségét okosan szervezni. Három év alatt építettünk fel egy 1,500 m²-es hármass alapterületű új templomot. Soha nem volt munkaerő gondom, mindig segítettek.

Lényeges lenne még híveink szellemi erejének megszervezése. Itt sajnos nem voltam körültekintő, még sok rejtett forrás van, és ezen a vonalon kell nagyot lendíteni, mert nincstelenségünkben a szellemiekkel foglalkozó híveink lényegeset mozdíthatnak jövőnk szempontjából.

Érdekes tapasztalatom, hogy vállalati vezetők, – akik nyilván más irányban kötelezték el magukat a múltban – szinte meglepő módon siettek segítségünkre, ami talán vívódó lelkiismeretük megnyilvánulása volt. Így igyekeztek jóvátenni, amit anyai örökségüként a templomban nem tudtak megélni.

3) Fontos lenne, hogy új lehetőségeink között hivatásos építésszek, szakemberek vegyék át a papság épület-gondjait. Itt is szemléletváltásra van szükség. Megtapasztalom, más az, ha én koldulok, más ha valamelyik hívemet bízom meg ezzel. Ez nagyon leköti energiámat.

Kétségtelen, a mammut egyházközségek előnyben vannak, a kis falusi közösségekkel szemben. Ha községünkben nem járulnak hozzá egyházunk fenntartásához mindannyian, ezt mi nem érezzük meg olyan mértékben, mint a kis közösségek.

Állami vállalatok olyan magas haszonkulccsal dolgoznak, hogy az egyház azt szinte képtelen biztosítani. Ugyanakkor a vállalati kivitelezésnél nehezíti a munkák precíz végzését, hogy

nincs felelős szakember. Tologatjuk a labdát egymásnak. Ideigleg nagyon fárasztó.

Sebők Sándor plébános, Fót

Kipróbált, jól működő megoldások helyett egyelőre csak a kísérleteinkről tudok beszámolni.

Most szervezünk egy vállalkozást: iparcikk boltot szeretnénk nyitni, mégpedig elsősorban villanszereléssel kapcsolatos termékek árusítását tervezzük. Ezt később egyéb cikkekre is kiterjesztenénk, pl.: autó alkatrészekre, lakásfelszerelési cikkekre stb.

A tőkét a következőképpen szerezzük meg: Az egyházközségnek – csudával határos módon – megmaradt kb. 4 hold földje. Ezt felparcelláztattuk és áruba bocsátottuk. Még van néhány telkünk. Idáig az eladott telkek árát rögtön elköltöttük a templomra. (Tatarozzuk a híres Ybl templomot, és a teljes költségvetés kb. 60-80 millió Ft lesz!!!) Ezen a pénzen kívül csak helyi gyűjtésre és külföldi segélyekre számíthatunk. Úgy gondoltuk, hogy a most eladásra kerülő telkek árát használjuk fel vállalkozásokra, mert a tatarozás még kb. 6-7 évig fog tartani, és – ha nem is túl bőségesen – de a vállalkozás folyamatosan adhatná a pénzt. Talán sikerül!

Arra is gondoltam, hogy – kb. évi 40 ezer forinttal – belépek egy NSZK-ból szervezett biztosító társaság akciójába. Ennek az az előnye, hogy 10 évre kell szerződést kötni, és tíz év után ki lehet venni a tőkét, amelyre minimum 50 %-os kamatot adnak.

Ezt az egyházközség nevére nem csinálhatom, csak a sajátomra, ezért megfelelő biztosítékot kell adnom az Egyházközségnek, hogy a pénz nem engem illet.

Jó befektetésnek bizonyult az is, hogy vettem egy nagy IFA teherautót. Sajnos a három évvel ezelőtti törvények nem tették lehetővé, hogy az egyház nevére írassuk, ezért egy barátom nevére írtattuk. Lehetett volna úgy intézni, hogy ő fuvaroz vele, és a haszon egy részét ideadja, de mi nem ezt választottuk, hanem azt, hogy az autó árát „lefuvarozta” az egyházközségnek, utána

pedig nagyon jutányosan fuvarozott és fuvaroz azóta is. Eddig már kb. 6-800 ezer forintot jelentett ez az akció...

Alapítványt hoztunk létre a tatarozás javára a helyi tanács bevonásával. Ez új dolog. A kérő leveleket elsősorban kisiparosoknak küldjük ki, de másoknak is. Volt olyan kisiparos, aki 100 ezer Ft-t fizetett be az alapítványra, hiszen levonhatja az adóalapjából. Voltak olyanok is, akik nem pénzt, hanem munkát (fuvarozást, bádogos munkát) ajánlottak föl. Az alapítvány mindössze három hónapos, így erről később tudok majd többet írni.

A befolyó jövedelmeket az egyházaknak mindenképpen vállalkozásokba kellene fektetnie, mégpedig a helyi körülményeket figyelembe véve.

Az egyházi gondolkodástól ez még nagyon idegen. Én pl. nem kérdeztem meg senkit, mert „aki kérdez, az választ kap”. – Talán a vezetőink rugalmasabbak lesznek!

Turcsik György plébános, Győrzámoly

A lakosság elszegényedéséről úgy gondolkodom, hogy közben látom: aki sír, hogy nem tud fizetni évente 200 forintnál több egyházi hozzájárulást, ugyanaz az ember naponta elszív két doboz cigarettát és megiszik egy-két üveg sört. Ezeknek ára havonta kb. 2000 forint. Vagy az a néni, aki ugyancsak „szegény” (-nek mondja magát), „búcsúkor” többszáz forintot is rákölt unokáinak ócska számárságokra. A szegénység erősen viszonylagos tehát. Sokan nem szegények, hanem egyrészt nem tudják pénzüket kulturáltan elkölteni, másrészt pótcselekvésszerűen költik el.

1. Milyen erőforrásokat tud az egyház mozgósítani?

– Az egyház pénzgazdálkodásának alapja továbbra is a hívők anyagi hozzájárulása. Amit szigorúan önkéntes alapon képelek el továbbra is. Semmilyen alsó és felső határt nem szabnék meg.

Arra viszont számítani lehet, hogy az ország pénzügyi helyzetének rendezésében az egyház fenntartására adott önkéntes adomány is a maga helyére kerül. Ugyanúgy, mint a tanügy, egészségügy, stb. céljaira szánt összegek. Ha az adófizetők téte-

lesen tudni fogják, hogy adójukból mennyit mire fordítanak, s amint végleg rendeződik, hogy milyen pénzek kapnak teljes vagy részleges adókedvezményt, az egyházak fenntartására befizetett összegek is nyilván olyan elbírálás alá esnek, mint pl. az alapítványi célra fizetett összegek. Bizonyos értelemben tehát „**érdeke**” lesz a fizetés annak, aki valamilyen felekezethez tartozik. Ez a helyzetet gyökeresen megváltoztatja.

– Jelenleg a befolyt pénzeket (egyházközségi hozzájárulás, perselypénz) közvetlenül felhasználjuk. Hiszen sokan nem is látanak más lehetőséget. Mert e bevételek sok esetben nem is fedezik a szükséges kiadásokat, hanem itt is, ott is le kell csipkedni a kiadásokból, vagy a tervbe vett munkálatokat halasztani.

Viszont meggyőző bizonyítékát kaptam e koncepciónélküli gazdálkodás helytelenségének. Megint kiderül, hogy nem az olcsó, ami olcsó (!). Ha „addig nyújtokodom, amíg a takaróm ér”, ez többbe kerül, mintha merészen **többre vállalkozom**.

Egy falusi templom fűtését korszerűsíteni kell. Olajkályhák fűtik, s szombat esti befűtéstől (hogy a vasárnap délelőtti misékre meleg legyen) vasárnap délig elfogyasztanak 30 liter fűtőolajat. Egy szezonban kb. 10.000 forint, s hozzá a vesződség, kormolás, stb. A plébánia fűtését megoldották Carborobot nevű széntüzelésű kazánnal. Előnye többek között, hogy hetente kell salakozni és szénrel feltölteni, s közben automatikusan fűt. Ára ma 70.000 forint. Valaki javasolta, fűtsék a templomot is ilyen kazánnal. A beszereléssel együtt azonban kb. 150.000 forintba kerülne. Ezt az egyházközség rendes bevételeiből nem lehet kifizetni. Ám a templom mellett van a plébánia kertje. Ez önmagában véve inkább gond, mint előny: mert művelni kell vagy bérbeadni – de mindenképpen törődni vele. S ekkor derült ki, hogy nem azt kell mondani: „sajnos, nincs fűtésre se pénzünk, nem-hogy másra...” A kertet bérbeveszi egy gazda: fóliázni fog benne. Az egyházközség megveszi a kazánt (ez lesz az összes kiadása!). A gazdálkodó fölépíti a fóliát, bevezeti a fűtést – és a kazánba visszaáramló (!) vizet a templomon keresztül vezeti. Ő veszi a szénét is, hiszen övé s neki termel a fólia. A templomnak pedig megoldódott a fűtése, s tüzelőt sem kell vennie.

Továbbfejlesztve az ötletet: a nyári szezonban nem kell fűteni. Ne álljon hiába: építsünk sportpályát, s lesz hozzá melegvizes

zuhanyozó. A hittanos gyerekeknek ingyen sportpálya, idegeknek bérbe adható.

Az alkalmi ötlet gondolatsorokat indíthat el. Miért ne venne teherautót egy egyházközség? Valamelyik alkalmazottja megélné belőle, s még a nyereségből is leadna bizonyos méltányos százalékot az egyházközségnek. Miért ne létesítene kulturált vendéglátó helyet az az egyházközség, amelynek van erre alkalmas épülete? Egy klubterem, színházterem, összejövetelekre és rendezvényekre alkalmas helyiség úgyis kell a templom körül... s ha nem használja éppen az egyházközség, miért ne legyen nyitva a nagyközönség számára? Legalább lehetne példaerejű vállalkozás arra, hogy nem csak a zajos-füstös kocsmában lehet eltölteni a szabadidőt. S hogy ne váljon ez is olyanná – csak a működtetőn múlik. „Kilós áruk boltját” is működtet egyik egyházközség, szerény, de igazi haszonnal...

Megoldhatónak látom, hogy az egyházközség **gazdaságilag önellátó** legyen, ha „megforgatja” egyszer-kétszer a hívek pénzét, s nem egyszerűen csak elkölti. Minden egyházközségben akadhat olyan tisztességes vállalkozó szellemű ember, aki – a maga megélhetését is biztositva – kapható lenne arra, hogy az egyházközség pénzével, vagy annak egy részével jól gazdálkodjék.

– Újabb gyökeres fordulatot jelentene az egyházi pénzgazdálkodásban **saját biztosítótársaság**. Mint tudjuk, ez igen jó üzlet. Ezért is ragaszkodik „jogaihoz” ma oly nagyon az Állami Biztosító. Nem teljesíti ugyan kártérítési kötelezettségeit valami fényesen – a legutóbbi, gyors egymásutánban háromszor bekövetkezett viharokart még egyszer sem fizette ki –, de arra a lehetőségre, hogy megszüntetjük a biztosítást, éles felháborodással reagáltak, mondván, hogy ők „megegyeztek erről a püspöki karral”.

Ha saját egyházi biztosítónk volna, odafizetnénk a díjakat. A pénzt a társaság befekteti és vagyonát gyarapítja. Egyszersmind betegségélyező és nyugdíjintézet is lenne.

2. Ezzel át is tértem arra, milyen akadályokat látok.

– A jelenlegi **számadási és költségvetési rendszer** alkalmatlan a jó gazdálkodásra. Ha meg is szűnik az a kényszer, hogy nagyobb kiadásokra – melyeknek felső határát az utóbbi időben

ugyan emelték, de attól maga az elv még megmaradt, és ez rossz – az egyházi és az „egyházügyi” hivatal jóváhagyását kell kérni, maga a nyomtatvány is (az esztergomit ismerem) ösztönöz a buta, gondolatnélküli és közvetlen költekezésre. Az ismeretlen nagy „központ” pedig rátelepszik az egyházközségekre. Valójában áttekinthetetlen, hogy mire fordítja a központi befizetéseket (EKRA). Kisebb területi egységek önálló pénzgazdálkodását kell előmozdítani, amelyek egy felsőbb szinten kapcsolódnak az egyházmegyéhez, s azok a püspöki karhoz. Ez a hierarchikus gazdasági elrendeződés megteremti a jó pénzgazdálkodás elvi alapjait.

– Másik nagy akadály a téves tudatunk. Mintha gazdálkodni valamiféle tisztátalan dolog volna. Persze, mint mindennel, ezzel is lehet élni és visszaélni. De indokolatlan és bántó, hogy amikor egy pap igyekszik jól gazdálkodni övének pénzével, akkor saját környezete, az egyházközség hívei tesznek rosszalló megjegyzéseket, hogy „miért akar ez meggazdagodni?” Meg „nagyon rámegy a pénzre”. Biztosan vannak idevágó rossz tapasztalataik. Ez megmagyarázza, de nem indokolja a téves tudatot. Amit tehát alakítani kell. Szép dolog a Gondviselésre hagyatkozni, meg arra, hogy „a jó emberek majd mindig adnak annyit, amennyi kell” – de ugyanennek a Gondviselésnek a műve az is, hogy ésszel áldott meg minket, amit kötelességünk használni.

– Nagy akadály az a téves tudat is, mintha egyszerűen csak az lenne a gond, hogy egy templom vagy egyházközség hogyan tartsa fenn önmagát. Ma itt megrekednek sokan. Holott nem ez a valódi kérdés. Mert ha az önfenntartás meg is oldódik, nem biztos, hogy a templomok kiürülése, a közömbösség növekedése is megszűnik. Véleményem szerint a közöny egyik oka az, hogy nem látszik nyilvánvalóan a keresztény közösségek társadalmi értéke. Fenntartjuk önmagunkat, de minek? Megy a verkli, de milyen eredményt tudunk felmutatni? Ez egy értelmes fiatal felnőttet nem vonz és nem lelkesít. Ha viszont újból tudatosan vállalják a hívő közösségek azt, hogy nem annyira önmaguk fenntartására kell minden igyekezetüket fordítani, hanem saját soraikon kívül élő emberek javára munkálkodni, akkor minden megváltozik. A közösség – nem is így mondanám: társadalmi,

hanem – emberi hasznossága újból nyilvánvaló lesz. Kovász lesz, és az élet jó íze. S ezt olyan gazdasági tevékenységre lehet alapozni, amelyik nyereséggel is jár: a nyereséget önmaga fenn-tartására és fejlesztésére fordíthatja. És működtetheti intézményeit: szociális és kulturális létesítményeit, ahol nívós tevékenységet folytathatnak hívó emberek a többiek, a hívó közösségen kívül élők javára.

Ez a cél vezérelt bennünket az „Ablak” alapítvány létrehozásában is.

„ABLAK”

**Alsószigetközi Batthyány László alapítvány és kollégium
Györladamér, Petőfi tér 1.**

Abból a bizonyosságból kiindulva, hogy Földünkön ma az emberek többsége nem élhet a tetszése szerint, nem élheti a maga életét: az Alapítvány segíti a felnövekvő nemzedéket abban, hogy életét remekművé tehesse. Feltárja és megszünteti az embornyomorító hiányokat és torzulásokat. Lehetőséget biztosít arra, hogy a vidék fiatalsága a legszínvonalasabb kultúra teljes birtokosa lehessen, ösztönzi és támogatja azt az oktató és nevelő munkát, amely fejleszti a fiatalok értéktudatát, szolgálja személyiségük kibontakoztatását, építi a sajnálatosan szétesett közösségi életet.

Az Alapítvány hozamából támogatja azokat a személyeket, csoportokat és intézményeket, amelyek az alapítványban meghatározott cél érdekében aktívan közreműködnek: pedagógiai jellegű munkájukkal és emberi magatartásukkal elősegítik az alsószigetközi – s elsősorban az alapító és csatlakozó tagok között felsorolt plébániák hatáskörébe tartozó – fiatalság testi-szellemi-lelki fejlődését.

Ezért első kezdeményezésként napköziotthonot létesítünk, amelyben a tanulók elemi iskolai készségeit a jelenleginél magasabb színvonalra emeljük. Távlabbi célként tűzzük ki egy diákotthon létesítését 10-18 éves tanulók számára.

Kiemelt programként kezeljük az iskolások idegen nyelvi és számítástechnikai oktatását.

Támogatjuk olyan intézmény létrejöttét, amelyben a központi idegrendszer sérülésében szenvedő ill. mozgássérült gyermekeket gondoznak.

Kezdeményezzük diák- és felnőtt sportkör létrehozását, a helyi társadalmi és gazdasági szervek összefogásával.

Elősegítjük olyan önszerveződő közösségek és klubok létrejöttét, amelyekben a falun élők elsajátíthatják a szakszerű és ökológikus gazdálkodást, lehetőséget adnak az önképzésre, megelőzik a társadalom szélén élők további lecsúszását, segítik a fiatalokat a harmonikus családi élet megteremtésére.

Lehetőségeink szerint meghívjuk a szellemi élet és a művészetek jeles személyiségeit, hogy egy időre osszák meg a falusiak életét, és egymáshoz közelebb kerülve egyaránt gazdagodjanak.

Az Alapítvány képviseli és vagyonát kezeli a 10 tagú kuratórium. A kuratórium díszelnöke dr. Várszegi Asztrik püspök, rektor.

A kuratórium évente díjazza azon 3 személyt vagy csoportot, akik az elmúlt tanév során munkájukkal legtöbbet tették.

1) az Alapítvány céljában meghatározott területen a tanulóifjúság iskolai eredményének javulásáért,

2) a fiatalok értékorientációjának fejlődéséért,

3) életképes közösségi formák megteremtéséért,

4) a hibás életvezetés romboló hatásának visszaszorításáért,

5) a hátrányos helyzetű gyermekek érdekében.

Ezen kívül az Alapítvány pályázatot ír ki olyan kezdeményezésekre, amelyek az ifjúság oktatását, nevelését célozzák, és segítik a családokat értékteremtő és értékmegőrző hivatásuk gyakorlásában.

A kuratórium a tanácsadó testület javaslatainak meghallgatása után dönt, s a díjakat minden évben a SZÜRETEN adja át.

Az „Ablak” Alapítvány induló vagyonát az Országos Kereskedelmi és Hitelbank 335-10367 sz. számláján helyezte el.

A későbbiekben csatlakozó tagok általi befizetések növelik az Alapítvány vagyonát, vagy pedig igény szerint közvetlenül fordíthatók alapítványi célokra is.

Tekintettel arra, hogy külföldi személy csatlakozására is lehetőséget biztosítunk, ezért az Alapítvány devizaszámlát is nyitott.

Szabó Kálmán, matematikus-közgazdász, a Népeségkutató Intézet főmunkatársa

Sok egyéb gond mellett az egyház anyagi bázisának megteremtése és a rendelkezésre álló vagy ezután megszerzendő javak racionális felhasználása is olyan terület, amelyet záros határidőn belül meg kell oldani. A működési költségek forrásai eddig az egyházfenntartói hozzájárulás, különböző gyűjtések és néhány nyugat-európai szervezet segélyei voltak, és úgy tűnik belátható időn belül döntő részben ezek is maradnak. Hosszabb távon a hívektől származó bevételeket növelni kell, mert a segélyeket az ország talpraállításával párhuzamosan nyilván más, nálunk sokkal szegényebb országok felé irányítják, amit egyáltalán nem vehetünk rossz néven. Egyébként ideje volna az egyháztagokat ráébreszteni felelősségükre, hiszen még ma is sok helyen úgy vélik az egyháznak jelentős vagyona van, szerepük tehát csak szimbolikus.

Magam tapasztaltam az egri főegyházmegye volt káptalani birtokain elterülő falvakban, hogy a birtokon alakult téveszben gazdálkodó emberek máig úgy viselkednek, mintha a jövedelem az egyházhoz folyna be, bár jól tudják, hogy abból az egyház csak annyit kap amennyit ők maguk adnak neki.

Az egyház előtt megnyílt új lehetőségek és megnövekedett elvárás nemcsak több munkát és a zsinati folyamat következetes keresztülvitelét kívánja meg, hanem a szükséges intézmények, ingatlanok megszerzését (visszaszerzését), rendszerint ezek igen költséges renoválását, működtetését és fenntartását is. Ezek a következő néhány évben hatalmas pénzüsszegeket fognak felémészteni, tehát sem a bevételek növelésével, sem pedig a hatékony felhasználás módjainak felderítésével nem lehet tovább várni. Mindkettő szükségessé teszi szakértő világiak bevonását az egyházközségek, egyházmegyék gazdálkodásába, mert eddig

többszörre olyanok végezték, akik ehhez nem értettek és tulajdonképpen nem is ez lett volna a feladatuk.

A bevételek növelése valószínűleg a nehezebb feladat, de az egyháztagság komolyan vételével itt is lehetne aránylag gyorsan eredményt elérni. Pl. ha a mai nevetségesen alacsony, a jövedelem 1/2 %-ában megállapított hozzájárulás helyett valamivel magasabb érték mellett az egyháztagság jogán lehetne élni az Egyház szolgálataival, míg azok, akik csak szolgáltatásokat várnak el, fizessék meg azokat.

A felhasználás racionális szervezése egyszerűen szakértelem kérdése, és igen sok területen lehetne pénzt megtakarítani. Ezek közül kiemelhető az az építőipari tevékenység, amelyet a műemlék templomok és egyéb épületek renoválása, valamint a nem műemlék templomok, plébániák, iskolák és minden, a működéshez szükséges épület tatarozása vagy újak építése jelent. Jelenleg ezeket a munkákat vállalatok, vállalkozók végzik, vagyis az Egyháznak meg kell fizetnie az anyagot (többszörre kiskereskedelmi áron), a munkabért (a TB járulékkal és SZJA-val együtt), a gépek és berendezések értékcsökkenését (sőt állásidejét) és a vállalkozó nyereségét (a nyereségadóval együtt).

Ha az egyház hozna létre megfelelő vállalkozásokat, és az azokban dolgozókat jól megfizetné, megkövetelve természetesen a kiváló minőségű munkát, a kiadások egy – nem is jelentéktelen – részét meg lehetne takarítani. Konkrétabban, az anyagokat termelői áron szerezhetné be nagyban (megtakarítás: nagy- és kiskereskedelmi árrés), a nyugati segítségből gépeket, berendezéseket szerezhetné be (amelyek használatáért nem kell külön fizetni), a vállalkozás nem nyereségorientált (elmarad a nyereségadó). Bizonyos esetekben már ma is visszaigényelhető az ÁFA, ennek általánossá tételét vagy legalább kiterjesztését követelni kellene, ezenkívül a munkákkal kapcsolatos tervezői, műszaki ellenőri díjak helyett, saját vállalkozás esetén csak a tervezők, műszaki ellenőrök fizetése terheli a költségvetést.

A közvetlen pénzbeli megtakarításokon túlmenően az alaposan megtervezett, jó minőségben elvégzett munka hosszú távon különösen kifizetődő lehet. Közismert, hogy az öreg egyházi épületek jelentős része nincs szigetelve, ennek pótlása, bár nem olcsó, megnövelné a felújítási ciklus hosszát. Sok esetben a vállalatoknál hiányoznak a régi épületek felújításában jártas szakemberek, ezeket egyházi vállalkozás esetén fel lehetne kutatni vagy újakat kiképeztetni.

Itt kell megemlíteni a templomok hangosításának kérdését, ami ugyan sok helyen megoldott, de rendszerint amatőrnek is alig nevezhető kivételben. A templomi erősítő méretezése és a hangszórók megválasztása különleges feladat, amelyet erre kiképzett csoportnak kellene végeznie, akkor talán nem kerülne sor arra, hogy a drága berendezések ellenére sem lehet hallani a prédikációt, legfeljebb a visszhang mennydörög a templomban. Ugyanez a csoport végezhetné a karbantartást is.

Az orgonák karbantartása ugyan különleges feladat, amelyet rendszerint az építő cég szakembere végez, de adott esetben az egyszerűbb, kevésbé igényes kis orgonákat – ezekből igen sok van – szintén egyházi alkalmazásban álló csoport javíthatná, olcsóbban.

Érdemes volna elgondolkodni a templomi bútorok, berendezések, liturgikus kellékek és öltözékek, (esetleg ízléses kegytárgyak), sőt az egyházi fenntartású intézmények – pl. szeretetotthonok, kollégiumok – berendezéseinek, ágyneműinek és egyéb szükségleteinek saját vállalkozásban való előállításáról is. Ezeknél alkalmazható a nyersanyag termelői áron való beszerzése, elmarad a vállalkozói nyereségadó és a mai gyártók rezsiköltségeinek megfizetése. Emellett, bedolgozói rendszerrel kombinálva foglalkoztatási lehetőséget ad kisnyugdíjasoknak, kismamáknak és rendszerint ma üresen álló egyházi épületekben, pl. plébániákban megoldható.

Az üresen álló épületek, főként a falvakban levő plébániák, bizonyos lehetőségeket nyújtanak a ma oly sokat emlegetett falusi turizmusban való részvételre és ezen keresztül szerény bevételre. Itt főként az Egyházhoz tartozó kisjövedelmű rétegekre kell gondolni, és ha a bevétel nem fedezné is a fenntartás költségeit, még mindig több, mint a mai semmi.

Érdemes volna elgondolkozni azon, hogy az egyház megfelelő járművek beszerzésével az előbbieken felsorolt tevékenységekkel kapcsolatos szállítási feladatokat – az említett előnyökkel, – saját vállalkozásban végezhetné (ilyesmire van már példa és bevált). Kissé nehezebben szervezhető, de szintén hasznos lehet személyszállító járművek (buszok) üzemeltetése pl. búcsújárások, zarándoklatok lebonyolítására. Mindkét esetben

az igények felmérése után – ez egyébként az összes többi tevékenységre is vonatkozik – lehet a vállalkozást megtervezni.

Minden vállalkozás típusnál súlyos ellenérv lehet, hogy nehéz pontosan megbecsülni, mekkora vállalkozás induljon be és időben a szükségletek változhatnak. Ez természetesen igaz, de egyrészt alkalmas szakemberek feladata a tervezés, másrészt az említett vállalkozások nem légyeres térben működnek, hanem az ország összehasonlíthatatlanul nagyobb gazdaságában, vagyis a fölösleges kapacitás külső munkákra fordítható (ebben az esetben jövedelmet hoz és persze adózik), illetve a hiányzó kapacitás kívülről pótolható (ami nem drágább, mint a mostani megoldás).

A felsorolt javaslatok ötletszintűek, nyilván még sok hasonlót lehetne találni, és esetleg kiderülhet, hogy nem mindegyik életképes. Célszerű volna a különböző egyházmegyékben fellelhető és egyházuk érdekében dolgozni hajlandó szakemberek (közgazdász, pénzügyi szakember, adószakértő, jogász, építész és egyéb mérnök, szervező stb.) összegyűjtése és a kivitelezhető ötletek részletes kidolgozása, majd mielőbbi megvalósítása.

Az egyház és a pénzügyek

Az egyház anyagi függetlenségének érdekében a pénzügyeket is új szemlélettel kell megoldani. A következőkben *Bokros Lajos* és *Törzsök Erika* ötleteit mutatjuk be egy korábbi írásuk alapján. A jogi szabályozás és a gazdasági helyzet változása folytán a ma is élő elképzeléseket emeljük ki, természetesen a szerzők hozzájárulásával.

Az egyház anyagi függetlenségének megteremtése során nem idegenedhet el saját intézményeitől. Olyan formákat kell találni, amelyek biztosítják az adott tőkék működését, ugyanakkor ellenőrzést biztosítanak a létrehozó intézmény számára az új intézmény fölött.

A fenti szempontok figyelembevételével célszerűnek látszik *befektetési társaság* létrehozása. A befektetési társaság olyan forma, amely jelentős tőkét gyűjt össze, amit azután különböző szabályok és irányok szerint befektet. Önálló jogi személy, működését igazgató tanács végzi, amely a tulajdonosok képviselőiből

és szakemberekből áll. Célja a vagyonmegőrzés és a hozammáximalizálás. Befektetési irányok (ügynöki feladat az infláció kivédésére):

- Ingatlanok (értékőrzés céljából).
- Könnyen pénzzé tehető állami papírok (pl. kincstárjegy).
- Magyar vállalatok részvényeinek vásárlása.
- Banki részvények vásárlása.

A pénz befektetésére bankokkal is lehet *megbízási szerződéseket* kötni. A magyar biztosítási rendszer fejletlensége miatt célszerűnek látszik *nemzetközi biztosító intézettel vegyes biztosítót* létrehozni.

Miért nem kell bankot alapítani? A bank alaptőkéje nem kapcsolódik a befektetőhöz, egyébként sem az alaptőke a döntő egy bank tevékenységében, hanem a betétgyűjtés, a számlavezetés, stb. A bank önálló életet él, valójában a részvényesek sem tudják a bank politikáját befolyásolni. Az egyház sem tudna ellenőrzést gyakorolni fölötte. A befektetési társaság köztes megoldás. Működteti a tőkét, a pénz nem fekszik el, szakemberek végzik a források gyűjtését és hasznosítását, az ellenőrzés megmarad. A pénzáramlás mögött van egy biztos alap, ennek értékét kell megőrizni, ezért kell befektetni.

Ha az egyház devizajoggal rendelkezik, *vegyes vállalatok* alapításába is foghat. Ez különösen a könyvkiadás és más kulturális tevékenység esetében képzelhető el.

„Pompás, biztosan segítség jön!” (Nebelspalter)

**„Előbb az ember, azután a profit”
(Interjú Ivo Lorscheiter
brazil püspökkel)**

Ivo Lorscheiter püspök a dél-brazíliai Santa Maria egyházmegye főpásztora, a 300 fős brazil püspökkari konferencia elismert egyénisége. A testület a múltban kétszer is megválasztotta elnökének.

A „Fastenopfer” elnevezésű egyházi szervezet meghívására látogatott Svájcba, ez alkalommal kértünk tőle interjút az *Egyházfórum* számára.

Lorscheiter püspök: „Ahol szenvednek az emberek, ott az egyháznak is jelen kell lenni.”

Egyházfórum (EF): *Engedje meg, püspök úr, hogy egy idézettel kezdjem! Luis Ignacio Silva, brazil szakszervezeti vezető mondta egyszer, hogy „a harmadik világháború már megkezdődött. Csöndes, ám ettől még nem kevésbé embertelen. Ez a háború katonák helyett már gyermekeket öl meg, a sebesültek milliói helyett mun-*

kanélküliek millióit hagyja maga után. Ezt a háborút a Harmadik Világ adósságai miatt vívják, s fegyvere a kamat. Ez pedig halálosabb az atombombánál és rombolóbb a lézersugárnál.” Püspök úrnak mi a véleménye ezekről a megállapításokról?

Ivo Lorscheiter (I.L.): Nos ezek a kijelentések a valóságra támaszkodnak. Annak az adósságnak, ami éppen Brazíliát terheli, pontosan ezek a szomorú, sőt drámai, tragikus következményei. Ha ki akarnánk fizetni a hatalmas adósság kamatait, vagy esetleg arra gondolnánk, hogy minden adósságunkat visszafizetjük, akkor elvesztenénk mindazt a pénzeszközt, amivel a szociális föladatokat finanszírozhatjuk, amivel megadhatjuk a népnek azt, amire leginkább szüksége van: egészségügyi ellátást, képzést, szociális gondoskodást. Ennek következménye, hogy évente gyermekek ezrei halnak éhen, vagy az éhség miatt egyéb betegségekben. Ezzel kapcsolatban azt kell mondani: nem vagyunk képesek és nem is akarhatjuk visszafizetni ezeket az adósságterheket, melyek összegét egyébként a kamatok által már többszörösen visszefizettük. Brazíliának minden hónapban egy milliárd dollár adósságot kellene a hitelezők felé törlesztenie. Ez ijesztő összeg, amely később majd éppen azokból a befektetésekből hiányzik, melyekre a szociális területeken lenne szükség.

EF: *Brazília külföldi adóssága 1964 és 1968 között 3-4 milliárd USA dollár volt. Ehhez 1968-1973-ban még majdnem 7 milliárd új hitel járult. Öt évvel később, 1978-ban Brazília adóssága már 43 milliárd dollár. Ma pedig 110-120 milliárdról beszélnek. Hogyan magyarázható ez az ugrásszerű adósságnövekedés?*

I.L.: Ez természetesen összetett dolog. Bizonyára hallott már az ún. petro-dollárról. Akkoriban az USA-ban és Európában olyan dollártöbblet volt jelen, amit a bankok és a kormányok igen kedvező feltételek mellett szinte ráerőltettek a fejlődő országokra. Brazíliában a katonai kormányok irreális fejlesztési programba kezdtek. Az előnyös hiteleket olyan nagyberuházások finanszírozására vették fel, amelyek az ország gazdasága számára kevés hasznot hoztak. Később roppant mértékben megemelkedtek a kamatok, olykor elérték a 24%-ot. Ekkor a kormánynak további kölcsönöket kellett felvennie az esedékes részletek és a kamatok visszafizetésére, mert az exportbevételek

ezeket nem ellentételezték. A lakosság egy vékony rétege óriási vagyont halmozott fel, nagyrésze azonban egyre kilástástalanabb nyomorba süllyedt.

EF: *Ki a felelős ezért a krízisért?*

I.L.: Azok, akik a kölcsönöket adták, másrészt pedig a brazil kormányok. Egy északamerikai közgazdász azt mondta: a meggondolatlan kormányok meggondolatlan beruházásokon lovagolnak, amikhez meggondolatlan kölcsönöket kapnak, nem kevésbé meggondolatlan bankároktól. Ez tehát egy körforgás. Ki a bűnösebb? A népet még csak nem is informálták erről az egészről, de most, amikor minden egyre nehezebb, nekünk kell fizetnünk. Pedig az új alkotmányban az szerepel, hogy a parlamentnek felül kell vizsgálnia ezt az ügyet. Ez azt is eredményezheti, hogy érvénytelenítik a kölcsönöket. Én is úgy vélem, hogy nem lehet mindaz érvényes, amit egy népelnymó diktatúra művel. A nép ellene volt ennek a diktatúrának, amely alatt annyit szenvedett.

EF: *De miért nem használták fel helyesen a kölcsönöket?*

I.L.: A kérdést így is feltehetném: képes-e és jogosult-e egy diktatúra arra, hogy a közjót tartsa szem előtt? Ha ugyanis így tenne, akkor már nem lenne diktatúra, hanem alávetné magát a demokratikus ellenőrzésnek. Senki nem mondta meg világosan, hogy hová kerülnek a felvett pénzek. Ezt ma sem tudjuk. Ez a probléma.

EF: *Szakértők úgy nyilatkoznak, hogy tulajdonképpen nem is az adósság mértéke a mérvadó. Az USA-nak ma pl. 5-10 billiárd USA-dollár külső adóssága van. Ám mégsem beszél senki arról, hogy az Egyesült Államok vagy annak gazdasága a csőd szélén állna. Miért sújtanak ezek a külföldi adósságterhek bizonyos országokat, pl. Brazíliát, de mondhatnám az én hazámat, Magyarországot is, ahol a brazil egy főre jutó 1.000 USA-dollár helyett ennek kétszerese, 2.000 dollár adósság jut?*

I.L.: Az adósságok a szegényeket, különösen ha egy egész népről van szó, sokkal jobban sújtják, mint a gazdagokat. Amerika pedig gazdag, és ma a dollár a világpénznem. Ehhez járul az, hogy ma a fejlődő országokból sokkal több pénz áramlik a gazdag országokba, mint fordítva. A magas kamatok, a diktátoroktól származó feketeösszegek, a befektetések stb., amik pl.

Afrikából Svájcba áramlanak, a Svájcból Afrikának juttatott fejlődési segélyek háromszorosát teszik ki.

EF: *Sokan azt mondják, hogy más okok is fellelhetők. A Világbank és más pénzintézetek szakértői pl. a harmadik világbeli nagy népszaporulatra hivatkoznak.*

I.L.: Nahát ez egy tipikus kapitalista kijelentés, mi több gengszter-magatartás. Brazíliában, a világ többi szegény országához hasonlóan, tulajdonképpen a gyermekek jelentik a család megélhetésének alapját. Ugyanis a gyerekeknek is dolgoznia kell, s ha a szülőknek több gyermeke van, akkor több a bevétel is. Azt gondolom, ha el akarjuk érni, hogy minden családtag megkapja a mindennapi betevő falatot, akkor ezt nem azzal kell elérni, hogy kevesebben üljenek az asztalhoz. Inkább azt kell megvalósítani, hogy több kenyér kerülhessen arra az asztalra. Ez legyen a szabály!

EF: *Kíváncsi lennék még a püspök úr véleményére a Világbank és a Valutaalap néhány megoldási javaslatával kapcsolatban. Hallani pl., hogy egy ilyen ország számára a bérstop jelentené a megoldást. Ezzel csökkenne a kereslet, az emberek nem akarnának annyit vásárolni. Tehát a bérstop az első szabályozás.*

I.L.: Ez ugyanaz a logika. Belül fékezni és gátolni. Azt persze nem mondják hozzá, hogy a bérek már eleve nagyon alacsonyak. A lakosság nagyrésze munkanélküli, akinek alig van mit ennie. A harmadik világban naponta ezrek halnak éhen. S itt akarják a béreket befagyasztani?

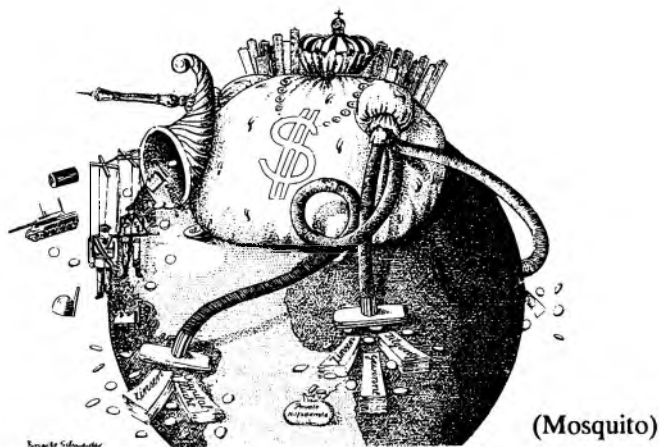
EF: *A Világbank és a Valutaalap másik megoldása az lenne, hogy hozzanak intézkedéseket a deficit leküzdésére, amelyek révén az állami szubvenciók leállíthatók lennének.*

I.L.: Ez attól függ, hogy milyen deficitről beszélünk. Első az ember legyen, s a profit csak utána. Az embereknek szüksége van lakásra, készpénzre, egészségügyi ellátásra, stb. Ezen a téren nem mondható, hogy az állam ne tegyen semmit. Éppen itt kellene elkezdenie, ez legyen az első. Ugyanakkor le kell állítani a nem rentábilis nagyberuházásokat!

EF: *Az említett intézmények további javaslatai pl. az árak felszabadítása, a pénz leértékelése, ...*

I.L.: Ezekkel a jelenlegi helyzet kátyúját mélyítjük: a gazdagok gazdagabbak lesznek, a szegények pedig szegényebbek. Úgy

gondolom, hogy a világ jelenlegi rendje nem haladhat előre ezzel a logikával. Kell lennie egy másik megoldásnak is, pl. a szolidaritásnak... A fejlődés nincs ellentmondásban a szolidaritással. Úgy gondolom, ezek összetartoznak. Szolidaritás általi fejlődés avagy szolidáris fejlődés. Korunk gondja az eladósodás. Én úgy vélem, hogy ennek kapcsán az egész világrendet, világgazdaságot is felül kellene vizsgálni, különben soha nem jutunk ki a mai igazságtalan rendből.

A fejlett országok profit, kamat és kölcsöntörlesztés formájában sokkal több erőforrást vonnak ki a fejlődő országokból, mint amennyi segítséget és új hitelt nyújtanak.

EF: Bizonyára tudja, hogy svájci segélyszervezetek egy olyan terv eltejesztésén fáradoznak, miszerint Svájcnak el kellene különíteni egy ún. „adósságtörlesztő alapot”, amelyből bizonyos svájci bankok harmadik világgal szembeni követeléseit kb. 20%-kal csökkentett értéken felvásárolnák. Az adósságterheiktől ilymódon felszabadított országnak az ellenértéket a saját pénznemében el kellene helyeznie egy ún. „ellenérték alapba”, amelyből a gazdasági fejlődést lehetne szorgalmazni. Mi az Ön véleménye erről a tervről?

I.L.: Ez már olyan lépés, amit dicséretesnek tartunk. Természetesen nem ez az egyetlen teendő. Az adósság problematikája morális kérdés is. Ez a terv előrelendíti az egész vitát és megerősít egy újfajta gondolkodást, különösen ha más ilyen jellegű kezdeményezések is jelentkeznek. Ezeket Brazíliából jónak ítéljük. Természetesen nem egyetlennek és végsőnek, de mégis figyelemreméltónak.

EF: *Püspök úr, Ön szerint egyáltalán megoldja-e az eladósodás problémáját az adósságok elengedése vagy leépítése? Nem kellene ugyanakkor az illető országokban megteremteni bizonyos társadalmi és gazdasági keretfeltételeket? Ezekre mi a garancia?*

I.L.: Az említett svájci kezdeményezés éppen ezt célozza, hogy ti. ezekben az országokban valóban produktív és jó fejlesztési terveket lehessen elindítani. Ez szerves része ennek a kezdeményezésnek. Ezért is mondtam, hogy összességében nézve ez valami jó dolog, még ha nem is old meg mindent.

EF: *Püspök úr, mi itt gazdasági kérdésekről beszélgetünk. De mi köze mindezekhez az egyháznak?*

I.L.: Mi köze Jézusnak egy éhező néphez? Jézus emberekhez szólt, akik természetesen éhesek voltak. A beszéd végeztével azt mondta az apostoloknak, most menjetek, adunk nekik testi kenyeret is. Számomra ez a mérce. Az egyháznak nem csak az a dolga, hogy a mennyországról és a végső időről prédikáljon. Nekünk az evangéliumot kell hirdetnünk, amely ebben a világban valósítandó meg. Ahol szenvednek az emberek, ott az egyháznak is jelen kell lennie. A keresztnak nem csak fölfelé szökő irányát kell nézni. Azt is, persze, hiszen a hitigazságok adják az alapot. De keresztet csak akkor kapunk, ha van vízszintes gerenda is, s a kettő keresztezi egymást: függőleges és vízszintes, vagyis lelki és társadalmi. E kettőt nem választhatjuk szét. Számomra ez a kép az ún. teljeskörű pasztorizáció alapja. Nem veszhetünk el a részletekben, de nem tagadhatjuk meg az evangéliumot, és magának Üdvözítőnek a példáját sem.

EF: *Amiről most beszél, valahogy nem ez jelenti a felszabadítási teológia magját is?*

I.L.: De igen. A felszabadítási teológia pontosan az ilyen szörnyű állapotok tapasztalatából fakad. A teológusok tulajdonképpen ebből indulnak ki, a rabszolgaság, a nyomor szituációjá-

ból. S ennek láttán teszik fel a kérdést, mit tud erre mondani a biblia, a teológia? Számomra ezek a dolgok harmóniát alkotnak, s ezért lehetőleg átfogóan kell eljárni.

EF: *Püspök úr mit tehet konkrétan a saját egyházmegyéjében?*

I.L.: Megpróbálunk minden nap kitartani és előbbre haladni. Megpróbáljuk mindezt egyfajta igaz teológiai reménnyel tenni. Valóban nagy problémáink vannak, de egy keresztény sohasem veszítheti el a bátorságát. Számomra a remény azt a bizonyosságot jelenti, hogy előrébb fogunk lépni. De azt is, hogy a célunkért még meg kell küzdenünk. Van tehát bennünk bizonyosság, de a használhatóságért meg kell vívni a harcot. Számomra ez a keresztény remény, amely alapján utakat keresünk, és fontos lépéseket teszünk meg. Nem csak beszélünk, hanem vannak konkrét kezdeményezéseink. Az egyházmegyéim projektjének „Esperanca” a neve, ami azt jelenti: reménység. Ez egy ún. önszegélyező program, amely átfogja az élet minden területét, az orvosi alapellátástól kezdve, az alternatív földművelésen át, egészen a jogi tanácsadásig. Még egy bevásárló központot is felállítottunk. Ebben a szegények csökkentett áron vásárolhatják meg a legszükségesebb dolgokat. Az élelmiszer – kenyér, hús, zöldségek, – olyan termelőszövetkezetekből származnak, melyeket szintén e projekt teremtett az egyházmegyéjében. A lényeg persze az egészségügyi program marad.

EF: *Milyen szerepet játszanak a bázisközösségek?*

I.L.: A báziscsoportok a hitből fakadó imádság és az ünnepelés helyei, ahol a szolidaritás is abban válik konkrét gyakorlattá, amiben a probléma gyökeredzik. Olyan sejtek ezek, melyekben új társadalmi élet fejlődik ki.

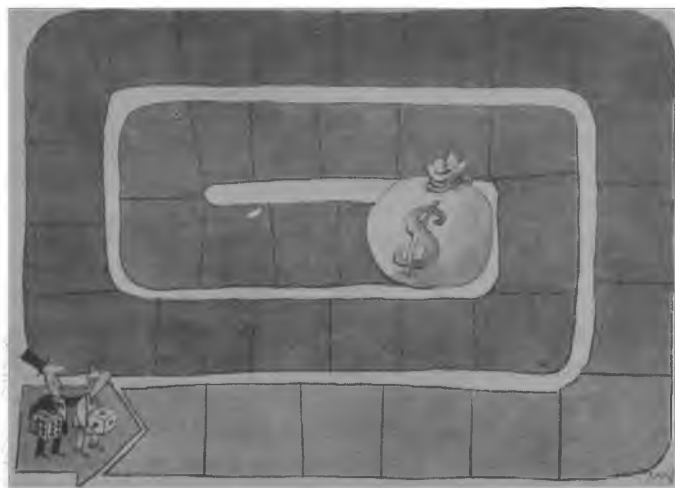
EF: *Még egy kérdést engedjen meg, püspök úr! Ön tulajdonképpen a hagyomány és a haladás között egyensúlyoz. Jelmondata is így szól: „nova et vetera”, összekapcsolni a régit az újjal. Milyenek a tapasztalatai erről az egyházmegyéjében. Vannak ott is különböző irányzatok, eltérő csoportosulások?*

I.L.: „Nova et vetera” – ezt a bibliában találhatjuk (Mt 13,52). Ez az igazi bölcsesség Isten országában. Az egyháznak bátran új lépéseket kell tennie, alkalmazkodnia kell a különböző korok követelményeihez, de sohasem szabad elveszítenie a gyökereit, a régit, az érvényeset, a változtathatatlant. Úgy látom, az

emberek idővel megértik, hogy létre kell jönnie az igazi kereszténységnek. Ezért azt mondom nektek: figyeljétek ide, itt mindenkinek helye van, aki valóban katolikus, valóban keresztény. Egy Lefebvre érsekhez tartozó traditionalista pap is eljár hozzánk néha a szentmisére. Jól is teszi! A Bibliában ugyanis az áll, hogy az Atya házában sok hely van. Én nem akarok senkit kizárni. Egyesíteni akarok. Mindenkinek meg van a joga arra, hogy a saját lelkiességét kövesse.

EF: *Püspök úr, köszönöm a beszélgetést!*

(Készítette: Wildmann János)

(Fastenopfer-Agenda)

Az egyikük biztosan nyerni fog.

Justice in the marketplace, Collected statements of the Vatican and the United States catholic bishops on economic policy, 1891-1984, Washington, US Catholic Conference, 1985, 520 o.

Ez a közel száz esztendőit átölelő ötszáz oldalas dokumentumgyűjtemény az amerikai püspökök gazdasági körlevele előtt jelent meg, kifejezetten azzal a célkitűzéssel, hogy a püspökök és munkatársaik kézikönyvbe foglaltan olvashassák mindazt, amit a Vatikán (pápák körlevelei, szözatai, zsinat, püspöki szinódusok) és az USA püspökei eddig mondtak, tanítottak a gazdasági életéről, a világgazdaság helyzetéről, társadalmi igazságosságról, szociáletikáról.

Teljes szövegével olvasható a „Rerum novarum” (*XIII. Leo*, 1891), a „Quadragesimo anno” (*XI. Pius*, 1931). Kiemelt részleteket találunk *XII. Pius* karácsonyi beszédeiből (1940-1942), *XXIII. János* „Mater et magistra” (1961) és „Pacem in terris” (1963) körleveleiből. Gazdag anyagot talált a kiadó a zsinat „Gaudium et spes” dokumentumában (1965), majd *VI. Pál* pápa „Populorum progressio” (1967), „Octogesima adveniens” (1971) és „Evangelii nuntiandi” (1975) enciklikáiban. Az 1971-es püspöki szinódus is foglalkozott a gazdasági igazságosság kérdésével. Ezt a problémakört érintő fejezetek szerepelnek *II. János Pál* pápa két körleveléből (Redemptor hominis 1979 és Laborem exercens 1981), majd igen bő idézetek Amerikában elmondott négy beszédéből (1979-ben és 1984-ben). A könyv második része 1919 és 1975 között elhangzott amerikai püspöki nyilatkozatokból idéz, néhány esetben pedig állásfoglalásukat teljes egészében közli. Az egyház aránylag későn kezdett figyelni arra, hogy a gazdasági élet, gazdaságpolitika, gazdasági rendszer – közvetlenül vagy közvetetten – beletartozik az igazságok és erkölcsi értékek világába, s ezt értelmeznie és védenie kell. Ezt állítja *J.T. Pawlikowski*, a chicagói katolikus egyetem szociáletikai tanára, aki az egész könyvhöz, de minden egyes részlethez is néhány bevezetőt írt (ezek rendkívüli segítséget nyújtanak ahhoz, hogy az óriási szöveganyagban eligazodjunk): „Az egyháznak a szociális kérdéshez való közeledését évszázadokon át *Aquinói Szent Tamás* teológiai szemléletmódja határozta meg. Ő szinte kizárólag csak azokról a kötelességekről beszélt, amelyeket a hívő keresztényeknek kell teljesíteniök a közösség életében.” A hierarchikusan felépített társadalomban a szociális igazságosság gondolata, az egyeseknek és kisebb szervezeteknek a

társadalommal szemben támasztott jogai, az igazságtalanság elleni lázadás tudata, a gazdasági rendszerrel való elégedetlenség érzülete föl sem merülhetett – nem is beszélve a lázadásról, az igazságos elosztás érdekében folytatott „erőszakos” fellépésről.

Az egyén jogait kifejezetten először a felvilágosodás szólaltatta meg. Ennek légkörében – már késői gyümölcsként – érlelődtek meg a szocializmus (leghatásosabban a marxizmus) ideológiái. Ezek azonban gyorsan túlhaladták az elvont, akadémiai viták világát: az európai munkásosztály ráébredt „emberi méltóságának” tudatára, s jogokat követelt magának. Kifejezett vallás- és egyházellenes éle készítette ezután az egyháziakat, hogy a szociális kérdést maguk is komolyan vegyék. Ebben az atmoszférában született meg a „Rerum novarum” körlevél, amely a legmagasabb szinten az első kiállást jelentette a mindenkit érintő „földi igazságosság” érdekében.

„A szociális enciklikák korlátokat döntöttek le” – írja *Pawlikowski*. „Az egyház a megelőző időkben sohasem beszélt szociális kérdésekről ilyen hivatalos és ilyen átfogó módon. Azt is szem előtt kell tartani, hogy az európai katolicizmus több országban nagyon szoros kapcsolatban volt a gazdasági és politikai élet elitjével. Most azonban elszakadni készült ettől a bensőséges, némely esetben kizárólagos kapcsolattól, s jobban azonosította magát Isten egész népével. A katolikus egyházhoz tartozó munkások társadalmi helyzete megváltozott” az egyház közbe lépése által.

A szociális tanítás fölfedezése az első időszakban mégsem okozott „földrengést”. Új gondolatáramok indultak el, de ezeknek érlelődése évtizedeket vett igénybe. Lassan vált teológiai szempontból is elfogadhatóvá, hogy a munkások (s ezeknek csoportjai, pl. a szakszervezetek) joggal támaszthatnak követeléseket az állammal, az érvényben levő gazdasági rendszerrel szemben. Az emberi személy méltósága került lassan előtérbe, a teológiai háttér pedig Krisztus – az emberré lett Isten, a megtestesülés gondolata – jelentette (ez különösen *II. János Pál* pápa tanításában érzékelhető). A legutóbbi időkben azután felmerült az egyháznak a szegényekkel szembeni különleges elkötelezettsége is: az evangélium szellemében való kiállás a mellőzöttek, „kizsákmányoltak”, társadalmi és gazdasági szempontból elnyomottak érdekében.

Az Egyesült Államokban nagyon mély hatást gyakoroltak az első szociális körlevelek. Ezek „fegyverezték” fel a katolikus püspököket, hogy adott alkalommal a munkások és munkásszervezetek mellett álljanak ki. Ezt elsősorban az tette lehetővé, hogy itt nem ment végbe az állam és az egyház európai mértékű összefonódása. Az első amerikai püspöki körlevelekben nem nagyon volt szó teológiai igazolásról, annál inkább konkrét utasításokról: nők és gyermekek munkája, az életszínvonal emelése, a jogos létminimum, baleset- és betegségbiztosítás, a

gazdasági rendszer hibái... „A szociális újjáépítés programja”, amelyet 1919-ben, közvetlenül a háború befejezése után fogalmaztak meg, már ilyen „utasításokat” is tartalmaz: „Az a lehetőség, hogy a termelés növekedjék, nem valósítható meg addig, ameddig a munkások nagyrésze csak bérért dolgozik. Inkább arra van szükség, hogy legalább részben a termelőeszközök tulajdonosai legyenek. Segítséget nyújthat nekik az is, ha fokról-fokra haladva termelési szövetkezeteket alkotnak...”

Ennek a merész beszédnek megértéséhez tudnunk kell, hogy az amerikai munkásmozgalmat kevésbé „fertőzte” meg marxizmus, s a munkásosztály sem idegenedett el úgy az egyháztól, mint Európában. Ugyanakkor tudnunk kell azt is, hogy a programtervezetek hosszú időn át nemzeti keretek között maradtak. „Azoknak a munkásoknak gyermekei és unokái, akiknek életét szemmel láthatóan támogatta és befolyásolta az egyház, most új kérdésekkel szembesülnek. Az egyház lassan formálni kezdte az európai és észak-amerikai, jólétben élő katolikusok tudatát, mert az evangéliumra hivatkozva az egyetemes emberiség gazdasági igazságosságának gondolatát mélyítette el. Ebből a szempontból *II. János Pál* pápa jár nagyon határozott úton.”

Hogy az egyháznak a harmadik világ érdekében felemelt szava olyan hatékony lesz-e, mint ahogyan a kezdeti szociális tanítás lépésről lépésre ugyan, de félreérthetetlenül befolyásolta az első világ munkásainak helyzetét – ez még a jövő kérdése, állapítja meg *Pawlikowski*.

Gegen Unmenschlichkeit in der Wirtschaft. Der Hirtenbrief der katholischen Bischöfe der USA „Wirtschaftliche Gerechtigkeit für alle”. Aus deutscher Sicht kommentiert von Friedhelm Hengsbach, Freiburg, Basel, Wien, Herder, 1987, 318 o.

Nem valószínű, hogy szándékosan osztották az amerikai püspökök a gazdasági élet igazságosságáról szóló körlevelüket 365 pontra, mintha az év minden napján kellene egyet-egyet olvasni. Ez a véletlen tény azonban mellékesen arra figyelmeztet, hogy ezt a hosszú írást (ebben a kiadásban jegyzetekkel együtt 190 oldal) nem lehet egyszerre végigolvasni, hanem újból és újból „olvasgatni” kell. Ehhez a komolyabb tanulmányozáshoz akar segítséget nyújtani a frankfurti jezsuita főiskola teológiai tanára, *Friedhelm Hengsbach*. (A körlevél rövid bemutatását vö. „Mérleg” 24/1988/ 1. sz. 37-42. o.) Kísérőszövege nem exegézis, nem pontról-pontra – „versről-versre” – magyaráz, hanem összefüggéseket és jelentős irányelveket akar feltárni. Hét fejezetcíme: 1) Forradalmi eljárás mód, 2) A növekvő egyenlőtlenség botránya, 3) A gazdasági rendszerhez intézett kérdések, 4) Az igazságosság biblikus értel-

mezése, 5) Az érdekeltség (vagy részesedés, részvétel – angolul „participation”) igazságossága, 6) Tartós kísérlet a szociális állam létrehozására, 7) Az egyház gazdasági hatalma.

A körlevélbe és a kommentárba sűrített anyagból csupán három témát emelek ki, hogy ezekről lehessen kissé részletesebben beszélni: Miért nevezhető a körlevél szerkesztése „forradalmi” eljárásnak? Milyen joron szól hozzá az egyház gazdasági kérdésekhez, milyen alapon lehetnek a püspökök gazdaságpolitikai „szaktanácsadók”? Lehet-e arról beszélni, hogy jó vagy rossz személyes döntéseken kívül jó vagy rossz „struktúrák” is vannak? 1) „Hogyan jön létre egy pásztorlevél? Sokan úgy gondolják, hogy a püspök maga írja. Valójában megbízhat egy tanácsadót vagy egy bizottságot is, hogy készítse el a 'levél' tervezetét, amelyet azután magáévá tesz. Limburg korábbi és mai püspöke a klérus és az egyházközségek jelentős részét kapcsolta be ebbe a tanácsadási feladatba. Az amerikai püspökkari konferencia azonban még jelentősebb lépést tett előre. Komolyan vette a II. Vatikáni Zsinat azon tételét, hogy minden keresztény birtokolja a Lelket, a Lélek ajándékait, s ez működik az egész egyházban, megelőzve a hivatalhordozókra és laikusokra való kettős tagoltságot. A püspökök annak idején Rómában kijelentették, hogy Krisztus próféta hatalmában minden keresztény részesül, s hogy a hívők közössége tévedhetetlen hitérzékkel rendelkezik (Lumen gentium, Nr. 12). A gazdasági étellel foglalkozó körlevél ebből a meggyőződésből született.” Ezt igazolja a lassú „születési” folyamat is. Az első körlevélterv 1984-ben került a nyilvánosság elé. Milwaukee püspöke, *Rembert Weakland* „írta”, de több száz közgazdász, kereskedelmi vezető, szakszervezeti tag, kormányzati képviselő, teológus és Caritas-központi vezető véleményére támaszkodhatott. Ezt a tervet nyomtatták, s felszólították az egyházi és társadalmi szervezeteket véleménynyilvánításra. A rendkívül erős visszhang készítette a püspököket, hogy a körlevél „tervét” alaposan átdolgozzák. A második vázlat 1985 októberében került napvilágra. Újabb reakciók kiértékelése után 1986 júniusára készült el a pásztorlevél végső szövege. Ez a „dialógus-módszer” még nem túlságosan gyakori. „Nálunk (Németországban) a püspöki körlevelek zárt ajtók mögött születnek meg. Az egyházzal elképzelt álmok világába tartozik, hogy egy szövegtervezet, amely pl. a tömeges munkanélküliség és az így keletkezett szegénység problémáját akarja szociáletikai szempontból megítélni, előzőleg a katolikus egyházközségek, a Caritas, a szociális szervezetek, a társadalomtudomány és a politikai élet képviselői elé kerüljön, mindezek a szervek megvitassák és átbeszéljék, mielőtt a Szövetségi Köztársaság katolikus egyházának dokumentumává válik.”

2) Röviden a második kérdésről: milyen joron nyúl gazdasági kérdésekhez a hit és erkölcs hivatalos egyházi fóruma? A „Rerum nova-

rum" (1891) óta ez ténykérdés: számtalan egyházi dokumentum foglalkozik a gazdaság kérdésével, de még az USA püspökeinek körlevele is érzi, hogy a „beleszólás jogát” igazolnia kell. Háttérben az a meggyőződés áll, hogy a „gazdasági történet” nagyon mélyen érinti az emberek mindennapját, így erkölcsi életét is, de a gazdasági életre vonatkozó döntések sem automatikusak, hiszen (nagyon sok esetben) személyes elhatározások szabják meg útját. Az „igazságosság” különben is az egyik legfontosabb biblikus erkölcsi kategória – az Ószövetségben és az Újszövetségben egyaránt. Ennek érvényesítése nem csupán az egészen privát kapcsolatokban szükséges és kötelező. Egyetlen mondat a körlevélből (Nr. 24): a gazdasági életre vonatkozó „döntéseket abból a szempontból kell megítélni, hogy mit jelentenek azok a szegények számára, hogyan befolyásolják a szegények életét, s hogyan támogatják a szegényeket, hogy önmagukon jobban segíthessenek.”

3) Milyen erők mozgatják a gazdasági életet? Személyes és személytelen erők – de egyiket sem szabad abszolutizálni vagy mellőzni. A gazdaságban nem csupán objektív, „ellenállhatatlan” törvények működnek, hiszen a gazdasági élet valóban élet és nem gép. „A harmadik világ nyomora nem egyirányú történelmi fejlődés, vagy egy-egy kultúra törvényszerűen bekövetkező eredménye, hanem emberi döntések és emberek által alkotott szervezetek következménye” (Körlevél 254). Ez azt az erkölcsi kötelességet rója a „főszereplőkre”, hogy nem szabad kizárólag a nyereségre gondolniok, s közben a közjóról (az egyetemes közjóról) teljesen megfeledkezniök. Annál nagyobb ez a felelősség, minél kisebb azoknak a szervezeteknek hatalma, amelyek az emberi egyetemességet tartják szem előtt. Ez konkrétan a „prioritások” (értéksorrend) iránti figyelmet kívánja: az alapvető emberi jogokat biztosítani kell mindenkinek (85), egy-egy nemzetnek elsősorban saját szegényeire kell tekintettel lennie (86), ezeknek lényeges emberi igényeit kell kielégíteni (90), gazdasági életben való részvételt adni azoknak, akik ebből jelenleg ki vannak zárva (91), a gazdaságpolitika és szociálpolitika elsődleges feladata pedig az legyen, hogy a családok életét erősítse (93).

Az igazi reform azonban túllépi a döntéshozók személyi erkölcsi életét. Ezért szükség van a rendszer – a rendszerek – kritikájára és formálására is. Az iskolarendszer pl. súlyosan terhelhet egyes társadalmi rétegeket, a munkaidő beosztása családok életét teheti nehezzé... Ilyen egyszerű dolgokban aránylag könnyen lehetne „rendet teremteni”. Sokkal nehezebb, ha a katolikus értékrendszer a gazdasági rendszer alapjait érinti. Itt legalább kérdéseket kell bátran feltennünk: Vajon a gazdasági életben a maximális nyereség a legnagyobb érték, vagy az, hogy kielégítse az emberi igényeket és elősegítse az emberhez méltó életet? Gazdaságunk elosztja-e egyenlően a javakat, vagy csak kevesek kezébe gyűjti a hatalmat és a természeti kincseket? Nem fordít-e érté-

kes, egyúttal szűkösen rendelkezésünkre álló nyersanyagot katonai célokra? „A gazdaság ezen és ezekhez hasonló alapvető kérdéseit az erkölcsi alapelvek fényében kell megvizsgálni.”

A körlevél befejező szavai hangsúlyozzák, hogy az emberi, földi igények kielégítése még nem adja meg az élet végső értelmét. „A szeretet azonban azt kívánja tőlünk, hogy gondunk legyen mindenkiről, elsősorban a szegényekről és olyan társadalmi és gazdasági rend létrehozásán fáradozzunk, amely mindenki számára lehetővé teszi, hogy a megváltottak egyetemes közösségéhez tartozzék (Róm 8, 21-23).”

The Deeper Meaning of Economic Life, Critical Essays on the U.S. Catholic Bishop's Pastoral Letter on the Economy. Szerk.: R. Bruce Douglass. Washington, D.C., Georgetown University Press, 1986, XXIV, 223 o.

A washingtoni Georgetown University professzorai előadássorozatot, egyúttal „vitafórumot” szerveztek az amerikai püspökök lelkipásztori indíttatású gazdasági körleveléről, amikor a körlevél végső szövege éppen hogy nyomdába került. Nem szándékoztak kommentárt adni az egyes fejezetekhez, hanem egy-egy problémakört akartak jobban megvilágítani. Nem hiányoztak a kritikai megjegyzések sem. A tíz előadás témája a következő:

1) Milyen összefüggés található a püspökök körlevele és az amerikai gazdasági valóság között?

2) Az egyház szociáletikai tanítási hagyománya a „közjó” fogalmáról, s hogyan jut ez a tan kifejezésre a körlevélben?

3) Milyen módon hatja át az egész körlevelet a szegényekkel vállalt szolidaritás, az értük való elkötelezettség (option for the poor)?

4) A fogalmazvány korlátai: konfliktus az erkölcsoteológiai elvek és a gazdasági élet realitása között.

5) A „Rerum novarum”-tól a püspökök körleveléig: hogyan jut kifejezésre a katolikus szociális elméletben a munka értékelése, hogyan ítéli meg ez az elmélet a különböző gazdasági ideológiákat?

6) A püspökök gazdasági körlevele az amerikai katolikus lelkipásztori hagyomány fényében.

7) A pásztorlevél és a jövőbe vezető út.

8) A szegénység problémája és az igazságosság erkölcsi elve: hogyan értékelik a püspökök az érvényben levő gazdasági liberalizmus elvét?

9) A püspökök gazdasági körlevele hogyan építi be tanításába az „Isten Országá” fogalmát?

10) Hogyan egyeztetik össze a püspökök az amerikai gazdasági életre vonatkoztatva az igazságosságot és a szabadságot?

Az elhangzott előadások most könyv alakjában jelentek meg, s ehhez az első szövegezés tervezője, *Rembert Weakland*, Milwaukee érseke írt előszót. Éles bírálatokkal („Hegy Beszéddel nem lehet gazdasági életet irányítani...”, „Papok hirdessék az örök életet, de hagyják békén az evilágit...”) szemben védelmezi a körlevelet: „*VI. Pál* pápa 'Octogesima adveniens' (1971) körlevelében arra kérte a világ püspökeit, hogy alkalmazzák a katolikus szociális tanítást népük sajátos életére, hiszen a pápa csak nagy általánosságban tud szólni ezekről a kérdésekről. Azt kívánta, hogy működjünk közre. A katolikus szociális tan az elmúlt évszázadban állandóan gazdagodott, mert új problémákkal szembesült, s az egyház is új 'kihívásokkal' találta magát szemközt. Könnyebb lenne az 'alkalmazás', ha egyszerre mindent elmondhatnánk. Nem szabad viszont megfeledkeznünk arról, hogy új korszakban élünk, s a szociális tannak egy-egy részlete ma sokkal jelentősebb, mint régen, de az elmélet lényeges elemeit is jobban meg kell világítanunk. Csak akkor lehet alkalmazni, ha az egészet újra átgondoljuk. Nem is beszélve arról, hogy ez nem zárt, tökéletesen fölépített rendszer, hanem olyan válasz-kísérletek sorozata, amely nagyon erősen függ a történelmi adottságtól. Az USA püspökeinek ilyen 'alapanyaggal' kellett dolgozniuk.”

Weakland érsek a pápa kéréséből bontotta ki a hozzászólás jogát. A kötetet szerkesztő *Douglass* professzor inkább a „dolog természetéből” következtet. „A modern gazdasági élet – modern életünk oly sok más részletéhez hasonlóan – eretnekségre épül. Meg kell hagyni, ez az eretnekség sok tekintetben hasznos volt, de ettől még nem szűnt meg eretnek volta. A korlátlan szabadságról (autonómiáról) van szó. Az ortodox keresztény tanítás nagyon erősen hangsúlyozza Isten aktív jelenlétét a világban. Mindig is azt hirdette, hogy az egész életet Isten akaratának megfelelően kell alakítanunk. Egzisztenciánk egészét kell az erényes és istenfélő életre beállítanunk. A modern gazdasági élet azonban nem ismer el ilyen magasabbrendű célokat. Tudatosan függetleníti magát ezektől a 'külső tényezőktől'. A modern gazdasági ténykedés alapjait a 17. és 18. században rakták le, de ez része volt annak a gondolkodásmódnak, ahogy az ember önmagát értelmezte: sajátos logikai törvények alapján meghatározott célokra állította be az emberi életet. 'Vállalkozó' – ez a szimbóluma ennek az új elképzelésnek, amely ekkor jutott érvényre. Egyetlen – szinte végsőnek mondható – célja van: a gazdasági haszon.”

Az egyház – folytatja fejtegetéseit *Douglass* – *XIII. Leo* óta bírálta ezt a beállítottságot, de sohasem állította, hogy önmagában rossz, még akkor sem, amikor a tények kényszerítőereje alapján azt kellett mondania, hogy „a munkások csak alig valamivel könnyebb igát horda-

nak, mint a rabszolgák” (Rerum novarum, Nr. 2.) Ezt teszik a püspökök is körlevelükkel. Értékelik a jólétet megeremtő gazdasági aktivitást, de bírálják azt, amiről az irányítók – és a rendszer – megfélemeznek: az igazságtalanságokat, a javak kirívóan egyenlőtlen elosztását, a hasznosság elvének kíméletlen alkalmazását – s a mélyben rejtőző szélsőségesen anyagi (materialista) gondolkodásmódot. Ez a prófétai szó azonban pusztába kiáltott szó marad, ha nem szánják el magukat legalább a katolikus vallású gazdasági és politikai vezetők, hogy elgondolkoznak azon, amit az egyház mond az igazságosabb világi élet érdekében.

Sur l'économie, La parole au peuple de Dieu. Commission sociale de l'Épiscopat. (Szerk.:) Jean-Yves Calvez, Paris, Le Centurion, 1987, 218 o.

Jean-Yves Calvez jezsuita, szociológus, a párizsi Institut d'Études Politiques tanára szövegválogatást nyújt. Könyvének címe: „A francia püspökök szociális bizottsága gazdasági ügyekben szól Isten népéhez.” Hogy erre joguk van, sőt szólni kötelességük, azt már 1975-ben megfogalmazták. A Lourdes-ban tartott püspökkari ülésen gazdaságpolitikai és szociális kérdésekre figyeltek fel: „Kérdésünk: vajon nem olyan civilizációs kérdéstről van e szó, amelyhez az evangélium emberképe alapján keresztények is hozzászólhatnak, s amelynek megoldásában ők is közreműködhetnek?”

Bizottságot jelöltek ki, hogy az – lehetőleg széleskörű információgyűjtés alapján – tájékozódják a szociális és gazdasági válságról. Az evangélium szellemében fogant kiértékelésre csak ezután kerülhet sor. A munka lassan haladt előre. A bizottság elnöke, *André Fauchet* püspök 1977-ben megismételte a felhívást: „Felszólítjuk azokat, akik a gazdasági és szociális életben szerepet játszanak, felszólítjuk a keresztény egyházközsegeket, mozgalmakat, különböző csoportokat, hogy gyűjtsenek információkat, mélyedjenek el a válság okainak tanulmányozásában. Ez olyan sokrétű kérdés, hogy még a szakemberek is csak nehezen igazodnak el. Az idő azonban nagyon sürget minket...” A növekvő munkanélküliség, az ezzel együttjáró elszegényedés, másrészt a jóléti társadalom igényeinek növekedése sürgette őket – így érezték a püspökök – hogy evangéliumi alapon nekik is szólniuk kell, a veszélyeztetett emberi értékek védelmében eligazítást kell adniuk.

Az első komoly eszmecserére 1984-ben, a másodikra a következő évben került sor. Ez utóbbin már 300 résztvevő tárgyalt, beszélgetett egymással három napon át.

Ennek a hétéves „fejlődéstörténetnek” lényegesebb adatait találjuk *Jean-Yves Calvez* könyvében. Tartalomjegyzéket fordítani hálátlan feladat, mégis ezt az utat választom a könyv bemutatásában. A főbb fejezetcímeket sorolom fel, utána a szövegek alapján nyújtok betekintést egy-egy témakörbe.

I. A jelenkor társadalmi válságáról és változásairól

– Bántó igazságtalansággal és egyenlőtlenséggel találkozunk, ha a gazdaságpolitikai hatalom elosztását és az anyagi javak birtoklását tartjuk szem előtt

– Ez a társadalom látszólag képtelen arra, hogy fölöslegét megossza azokkal, akiknek égetően szükségük lenne rá (pl. a harmadik világ népével)

– A jólétben élők és a nélkülözők közötti ellentét egyre nagyobb, s az utóbbiak száma egyre növekszik

– A gazdasági élet mögött álló technológiai „forradalom” egyre jobban csak saját törvényeihez igazodik, az igazi emberi értékek nem szerepelnek az érdekek és értékek listáján

II. A gazdasági élet és az erkölcsiség világa

– Erkölcsi elveknek és értékeknek jelen kell lenniük mindenütt, ahol emberi életet érintő döntések születnek

– Minél jobban beszűkíti egy-egy gazdaságpolitikai döntés az egyes emberek szabadságát, annál fontosabb az etikai alapértékek érvényesítése

– Ezért pontosan kell kidolgozni azokat az etikai irányelveket, amelyek a mai gazdasági életre, a gazdaság egész működésterületére érvényesek

III. A keresztény hitrendszer és a gazdasági élet

– Az evangélium megtérésre szólító parancsa mindig az adott kor szerint értelmezendő: tekintsünk minden ma élő embert kortársunknak; vegyük komolyan és értékeljük a világot, amelyben élünk; legyünk alázatosak a tényekkel szemben, de nagy türelemmel keressük a jobb megoldást; vállaljuk a nagyobb kockázatot is, ha egyszer el kell fordulnunk a mai kor bálványaitól

– A hit szemével látott értékek: a jó és hatékony munka, a másokkal vállalt szolidaritás, az igazságosság, készség az evangélium szelleme és a gazdasági tevékenység közötti feszültség hordozására

IV. Az egyház tanítása és a gazdasági élet

– Alaptétel: ahol emberi értékek forognak kockán, ott joga és kötelessége az egyháznak, hogy fölemelje szavát

– Aki hisz a Krisztus által megteremtett testvériségben, nem lehet közömbös embertársaival szemben

– Nem lehet belegeyezni abba, hogy a gazdasági élet szolgálata teljesen elszakadjon Isten és az emberek szolgálatától

- Az egyház vezetői és népe háromféle módon mondhatja el véleményét: prófétai szóval, a bölcs megfontolás szavával és a tízparancsot értelmező „törvényhozásával”

A hátralévő rész fejezetcímei:

V. A termelés növelésének értékéről és korlátairól

VI. A munka szerepének és értékelésének változásáról

VII. A munkásoknak a gazdasági életben való fokozott részvételéről

VIII. A gazdaság életműködése és az állami törvényhozás: liberalizmus vagy állami irányítás

IX. Szolidaritás a társadalomban és a nemzetek között

A püspöki kar szociális bizottságát 1980 óta *Joseph Rozier* püspök vette át. Ehhez a könyvhöz ő írt utószót. Ebből egy részlet: „Az egyháznak, hála Istennek, ma már nincs hatalma arra, hogy szavai követésére kényszerítse az embereket. Javaslatai csak a krisztusi pedagógiára támaszkodhatnak, az ő bizonyítékát használhatják fel: 'Jöjjetek és lássátok!'. Elkerülhetetlenül szükséges ezért, hogy az egyház ne csupán gondolatokat sugalmazzon ezen a területen, hanem hogy gondja és ereje legyen a 'láttatásra'. Nagyon nehéz utasítást adni arra, hogy miként kell használni a földi javakat, ha Krisztus tanítványai sem gyakorolják ezt. Az egyház nagyon nehezen magasztalhatja egyfajta magatartást, a szegényekkel való bánásmód új útjait, ha életében és lelkipásztori munkájában nem tenne erről tanúságot.”

K. FÜSSEL, F. HINKELAMMERT, M. MUGGLIN, R. VIDALES: „... in euren Häusern liegt das geraubte Gut der Armen”, ökonomisch-theologische Beiträge zur Verschuldungskrise, Fribourg (Schweiz), Exodus, 1989, 237 o.

VI. Pál pápa az ENSZ képviselői előtti beszédében mondotta a következőket: „Eljött az óra, hogy szavak helyett cselekedjünk. A jövőben jobban kell figyelniük a szegényekre, mert a föld javainak egyenlőtlen elosztása felborítja (a társadalmi) rendet és háborút okoz.” Két évvel később, 1967-ben kiadott „*Populorum progressio*” körlevelében behatóan foglalkozott ezzel a kérdéssel, s kifejezte azt a kívánságát, hogy a javak elosztásának kérdését a teológiai reflexió is vegye fel programjába.

Egy-egy teológus és közgazdász Európából, ill. Dél-Amerikából ebben a könyvben sajátos problémára irányítja figyelmét. A harmadik világ népeinek mérhetetlen eladósodásáról van szó. Könyvük címe egy Izajás prófétától vett idézet: „Házaitokban szegényektől rablott holmit

rejtegettek” (Iz 3, 14). Ezek az írások nem fognak elindítani forradalmat, de érezhető, hogy a felháborodás forradalmi légkörében fogantak. Háttérben az a felismerés áll, hogy az eladósodás egyre szűkülő és egyre kétségbeejtőbb zsákutcába vezetett. A „harmadik világ” saját termékeinek értéke egyre csökken, de ebből is egyre többet kell exportálnia, hogy legalább a kamatokat törleszthesse, s így egyre kevesebb jut új munkahelyeket teremtő beruházásokra, infrastruktúra kiépítésére, orvosi ellátásra, új és jobb pedagógusok képzésére. Növekszik a munkanélküliség, növekszik a gyermekhalandóság, csökken az átlagos életkor, s nagy tömegek élnek mérhetetlen szegénységben. Úgyszólván már a remény is hiányzik belőlük, hogy „idővel” emberhez méltóbb életet fognak élni. Nincs mibe kapaszkodniuk, hogy bizakodva tekinthessenek a jövőbe. A terhek állandóan nőnek (1981-ben közel 500, 1987-ben 1000 milliárd dollár a „harmadik világ” eladósodása), mert a kormányok sokszor új kölcsönt vesznek fel, hogy a régi adósságoknak kamatait – s ezt is legalább részben – törleszteni tudják.

Mindez már régóta nem csupán pénzügyi, hanem gazdaság-politikai és elsősorban gazdaság-etikai kérdés. A keresztény szeretetszolgálat működése (pl. Caritas), az évenként ismétlődő ajándékgyűjtés (Misereor és Adveniat Németországban, s ezeknek megfelelően sok európai országban) nagyszerű dolgokat teremtett már – de ez valóban csak csöpp a tengerben. A nemzetközi gazdasági rendszer egész programját kellene átgondolni, s átértékelt „klasszikus elveket” (pl. szabad piaci gazdaság) kellene a gyakorlatba átültetni. „Európai vitafórumokon gyakran elhangzik az ellenvetés, hogy már nem lehet korlátot nem ismerő kapitalista rendszerről beszélni, hiszen a romboló erőket megfékezte a piacgazdaság, mely arra kényszerült, hogy figyelembe vegye a szociális elvet is kényszerült. Ezzel szemben meg kell jegyeznünk, hogy a kapitalizmusban kiépült ellenerők – mint pl. a szakszervezetek, az állami szociális törvényhozás – csak a fejlettebb ipari államokban fejtenek ki fékező hatást. De még itt is tapasztalható, hogy alapvető strukturális tényezők – a tőke halmozódása és nemzetközivé válása – egyre erősödnek.” Ezek a „tényezők” (nemzetközi konszernek és bankok) szívesen használják ki egy-egy állam szociális törvényhozásának gyengeségeit, szívesen vonulnak oda, ahol kevesebb ellenállásba ütköznek. Ennek eredménye az, hogy a szegények és gazdagok – a szegény és gazdag népek – közötti szakadék egyre szélesebb. A kölcsönbe kapott segítség, mint egy örvény, úgy húzza őket egyre lejjebb. Ennek a spirálnak működésébe elsősorban *Hinkelammert* és *Mugglin* tanulmánya nyújt betekintést. Mindkettő „alternatív” megoldásokkal is próbálkozik, hiszen az adósság pusztta megszüntetése – a tőke igényeiről való lemondás – nem jelentene igazi megoldást. Illúzió arra gondolni, hogy a világ javainak elosztását „valamiféle” szociális igazságosság vezérelje?

A két teológus – *Vidales* és *Füssel* – a biblia, az erkölcssteológia és az egyház szociális tanításának „nehéz fegyverzetével” állt elő. Rövid áttekintés *Füssel* tanulmányának fejezetcímeiről:

A kamatok felfalják a szegények életét: alapelemek a nemzetközi eladósodás politikájának teológiai kritikájához. 1) Egy-egy rendszer képes átvészelni a válságot, de közben emberek halnak meg: nagyon aktuális jegyzetek egy hosszantartó botrányról. 2) Teológiai szempontú kérdések a kapitalista gazdaságpolitikai ABC-hez. 3) Bibliikus kijelentések arról, hogyan kell az adóssággal és az adóssal bánni. 4) A kamat és az uzsora elítélésének egyházi hagyománya: egy nagy segítséget nyújtó emlékezés (a középkor erkölcssteológiájára). 5) A katolikus szociális tanítás erkölcsi elvekre épülő világgazdaság-bírálat. 6) Következtetések a keresztények politikai cselekvése számára.

Tanulságos lehet felsorolni azokat a szentírási helyeket, amelyekre *Füssel* tanulmánya hivatkozik. Ószövetség: Kiv 3, 7-8; Jer 22, 16; 1Kiv 17, 1-21; Oz 4, 1-6; Kiv 22, 24-25; Lev 25, 35-38; Kiv 21, 2-6; Lev 25, 39-43. – Újszövetség: Lk 6, 34-35; Mk 10, 25; Mt 6, 24 és különösen Jak 5, 1-6.

Végül egy idézet: "A nyugat-európai egyházak ökumenikus szempontból csak akkor tudnak hitre méltóan fellépni, ha a bibliára hivatkozva elítélik a hatalom, a javak és a vásárlóerő igazságtalan elosztásának jelenben érvényes rendszerét, s nagyon konkrétan rámutatnak azokra az erőkre és mechanizmusokra, amelyek az igazságtalan elosztást továbbra is fenntartják."

F.-X. Kaufmann, W. Kerber, P.M. Zulehner: Ethos und Religion bei Führungskräften. Eine Studie im Auftrag des Arbeitskreises für Führungskräfte in der Wirtschaft, München. (Fragen einer neuen Weltkultur, 3. kötet). – München: Kindt Verl., 1986. – 348 o.

„A gazdasági élet vezető állásaiban lévő munkakörét” (Arbeitskreis für Führungskräfte in der Wirtschaft) katolikusok alapították 1964-ben, és ők dolgoznak benne mind a mai napig. Legfőbb céljuk a világért és a társadalomért érzett keresztény felelősség, az a meggyőződés, hogy ebben a világban és ezért a világért végzett munkájukat nem irányíthatják kizárólag gazdasági szempontok. Mindennapi tetteik és hivatásbeli munkájuk számára etikailag is vállalható utakat keresnek mindazok, akiknek lelkiismeretét a napi életben tapasztalt sok igazságtalanság nyugtalanítja.”

Ez a munkacsoport már 1970-ben próbálkozott közvéleménykutatással. Kérdéseket tettek fel gazdasági vezetők számára, hogy munkájukban mennyire érvényesülnek a vallás és hit elvei. Közel kétezer kér-

dóívet küldtek szét, s maguk is meglepődtek, amikor több mint a felére választ is kaptak. Jó tíz évvel később megismételték a „kikérdezést”, több és jobb szakember bevonásával. A kérdőíven 39 tétel szerepel, jónéhánynak még alpontjai is vannak, így összesen ötven kérdésre kellett választ adni. Felsorolásra itt nem vállalkozhatunk, még kevésbé arra, hogy bemutassuk a válaszok százalékos kiértékelését. Rövid feltérképezést azonban mindenképpen megérdemel a könyv.

Érdemes először *Walter Kerber* professzor összefoglalását idézni: „Felmérésünk eredménye a következő: az átvizsgált rétegben a kultúra biztonságát szolgáló eddigi erők – egyház, vallás, abszolút értékű etikai normák – egyre jobban háttérbe szorulnak. Elgondolkodtató az is, hogy bár a szekularizáció folyamatát már sokan tanulmányozták, a közvéleményt ez nem nagyon érdekli. Talán csak az egyházakat nyugtalanítja, de ezek teljesen tanácstalanok a folyamattal szemben.” Az ítélet háttérben statisztikai adatok állnak. Kérdés: „Egyéni döntésekben hogyan lehet felismerni, hogy mi a jó és mi a rossz? A következő felsorolásban mi áll az első, második és harmadik helyen, s mi az utolsó helyeken?” A sorrend százalékokban a következő:

Hallgatni kell a lelkiismeret szavára 92

Igazodni kell az érvényben levő jogrendhez 53

A Tízparancs mértéke kötelező 37

A hatást kell nézni: hasznos vagy árt 34

Az egyház tanításához kell igazodni 20

Mások reakciójáról le lehet olvasni 18

Ez tisztán érzés dolga 16

Imádkozni kell nehéz döntés előtt 13

Nincs általános érvényű mérték 10

Meg lehet tanulni a bibliából 4

Meg kell jegyeznünk, hogy ezt a sorrendet azoknak válaszai alapján állították össze, akik egy másik kérdéssel kapcsolatban hangsúlyozták, hogy hűségesekek az egyházhoz. Amikor az összes beérkezett választ kiértékeltek, a sorrend – a mi szempontunkból – még „szomorúbb”: az utolsó négy helyet a Tízparancs, az egyházi előírás, az imádság és a biblia foglalja el. – Egy másik kérdés: „Kivel szemben érzi magát elsősorban felelősnek?” Néhány részlet a táblázatból: családommal szemben 82, alkalmazottaimmal szemben 48, Istennel szemben 20, egyházzal szemben 2. – Rövid tallózás még néhány kérdéskörben: Volt valaha a vallásnak pozitív jelentősége életében? Igen 27 %. Fenntartó szerepet tölt be ma életében a vallás? Igen 16 %. Meglepő kontraszt: Szüksége van az embereknek vallásra? Igen 42 %. Ezt kiegészíti: Találkozott valaha olyanokkal, akik, megítélése szerint, igazi keresztény életet éltek? Igen 76 %. – Ezt a néhány tételt *Kerber* ítéletével kapcsolatban soroltuk fel, de elő akartuk készíteni *Zulehner*, bécsi pasztorálteo-

lógus kiértékelését is. A modern társadalomban – írja – egymástól jól különválasztható „intézmények” jöttek létre. „Ezeknek az intézményeknek gondolkodásmódja és cselekvést szabályozó értékelései nem állnak szükségképpen párhuzamban egymással... Ha a problémát túlfeszítjük, mondhatjuk: a gazdasági életben a tőke magasabb szinten áll, mint a munka, a vallásos szemléletmódban viszont az ember minden 'holt dolog', tehát a tőke fölött áll. Hosszú időn át ez utóbbi jobban érvényesült, a modern pluralizmus azonban megtörte a „vallásos logika” erejét. Jogosan tesszük fel a kérdést: nem jutott ma egyeduralomra a gazdasági „logika”? Ha a százalékokkal illusztrált mai gondolkodás- és cselekvésmód tarka képet mutat is, az biztos, hogy a keresztény életelveket komolyan vevő gazdasági vezetők élete telve van konfliktusokkal. Mérhetetlenül nehézé vált az eligazodás egyrészt a gyár, az üzem, a vállalat, a bank, másrészt az alkalmazottak, s egyáltalán az emberek érdekei között. Szinte lehetetlen mindkettővel teljes mértékben azonosulni. Akik mégis megkísérlik, sokszor tudatuk feszültségének keresztjére vannak felfeszítve. Legtöbbször más utat választanak – hangsúlyozza a beérkezett válaszok (és kiegészítő beszélgetések) alapján *Zulehner*. Vannak, akik visszavonulnak a vallás világából, jobb esetben teljesen „privatizálják” a vallást. Mások leggyakrabban és legszívesebben használt szava a „kompromisszum”. Ezt a megoldást a pasztorálteológus – magyarra fordítva kicsit mesterkéltnek ható szóval – „tudatpolitikai stratégiának” nevezi. Kevesen bírják elviselni az állandó feszültséget család és munka, emberek érdeke és az üzem érdeke között, s lassan kialakítják a mindennapok stratégiáját. Az elkerülhetetlen etikai kérdés áttolódik a szubjektív világba: „Hallgatni kell a lelkiismeret szavára” (92 %). Ez a helyzet azonban az egyházaktól is új stratégiát követel. „Lehetséges az, hogy opportunisták számára a hagyományos vallásosság a remény forrásává váljék? Képes ez a vallás összezsugorodott életvilágukat felszakítani, kitégítani, s ezáltal emberibbé és gazdagabbá tenni? A hagyományos vallás nem könnyen éri el ezt a célt. Ugyanis kiestek belőle olyan elemek, amelyeket az opportunisták joggal fontosnak tart: a 'függetlenné válás' az emberi fejlődés és kibontakozás számára is nagyon jelentős tényező. Az 'én' felé való fordulást, a sikerre való törekvést, anyagi javak megszerzésének igényét nem lehet önmagában véve rossznak neveznünk. Egy sokrétű, összetett társadalomban az egyes ember sokszor nem is tehet mást, mint hogy egyedül, felelősen dönt, de ebben saját énjének érdekkörét sem kell szükségszerűen mellőznie. Egy korszerű vallás erkölcsi tanítás nem mellőzheti teljesen ezeket az etikai értékeket.”

Hogyan működött a KIOE?*

A Katolikus Munkásifjúmozgalom története (1920-1948)

A katolikus Egyház nem most kezdett törődni az ifjúsággal, hanem azt mindig változatlanul szerette, amikor ez nem volt még közhangulat. Az Egyház a lelket nézi, ezt keresi és értékeli a munkásifjában, és ezért öröndetes szemében a KIOE tevékenysége... Az Egyház életkedvet ad, s ezek kiemelik az ifjút a tömegből. Akinnek életelve van, hisz és kitart, még ellenséges környezetben is, kitart hősiiesen és hűséggel, még ha egyedül marad is, ha körülötte mindenki a hitet támadja.

(Apor Vilmos mártírhalált halt győri püspök elnöki megnyitójából a KIOE 1943. április 4-én tartott közgyűlésén).

A kezdet

A húszas évek elején, a háborútépázta Európa súlyos sebeit gyógyította. Csak lassan ébredezett abból a lelki megrázkódtatásból, amelyet a hosszú vérzivatar okozott. Nagy volt a nyomor mindenütt. Fenyegetően közeledtek a gazdasági világválság, a tömeges munkanélküliség rémci. Valahol Belgiumban czidótájt szentelték pappá egy munkáscsalád fiát, Joseph Cardijn-t. Az ő kezdeményezésére született a JOC (*Jeunesse Ouvrière Chrétien*). Munkatársaival ő rakta le az alapját egy új típusú munkásifjúmozgalomnak, amely a *Rerum novarum* és a *Quadragesimo anno* enciklikák szellemében összefogta a katolikus munkásifjúságot. Elveik és módszerük, a *Láss-ítélj-cselekedj!* átütő sikerrel ál-

* A cikket a Katolikus Szemle 1989/4. számából vettük át.

lította a fiatalokat, előbb Belgiumban, majd szerte a világon Krisztus apostolainak sorába.

Magyarország ezekben az években még szunnyadozott. Feudális rend uralkodott, mely barokk eleganciájával eluralta a közéletet, s „Potemkin fal”-ként próbálta eltakarni mindazt, amit az egyre erősödő ipari kapitalizmus, mint természetes mellékterméket egyre inkább terebélyesített, az ipari proletariátus növekvő tömegét. A háborús barakktelepek nyomortanyáknak adtak otthont. Az Augusztai és a gyárakat övező nyomortanyák, Angyalföldön és Tripoliszban éppenúgy, mint a peremvárosokban, Újpesten, Rákospalotán, Kispesten, Pesterzsébeten, Csepelen és Budafokon. Ezek a nyomortanyák nemcsak a pesti szegényeknek adtak otthont, hanem ide gyűltek a fővárosba özönlő nincstelének is éppenúgy, mint az igazságtalan trianoni békekötés nyomán földönfutókká váltak családjai. Ezer, meg ezer fiatal nőtt itt fel, akikre jól illettek a papköltő, Mécs László szavai:

*E fiúknak nem volt gyerekszobájuk,
hol meseforrást rejtenek a zsaluk,
lakásuk volt egy rossz-szagú muszály-lyuk,
hol több család csókolt, pörölt, aludt!
Vagy ólban nőttek, s rájuk tört az ősz.
E fiúkért valaki felelős!*

(Vád és védőbeszéd)

Erre a felelősségre különös módon először az egyetemek Mária-kongreganistái ébredtek rá. Az ember azt gondolná, hogy egy hitbuzgalmi társulat távol áll a gyakorlati, szociális tevékenységtől. Mégsem így volt. Akadtak olyan orvos-, jogász-, és műegyetemi hallgatók, akik munkához láttak. Ők szervezték meg az első katolikus, munkásifjú egyesületet, éppen a legelesettebbeknek, az inasoknak, kifutóknak, segédmunkásoknak. Inasgyerekeket szervezni nem látványos feladat, nem ország-világot hódító program. Ha azonban meggondoljuk, hogy egy-két évtized múlva ezek a kis inasok adják majd az ország ipari szakmunkás gárdájának dandárját, akkor már nem is olyan közömbös és elhanyagolható ez a munka.

XIII. Leó, a *Rerum novarum* látnokai szerzője, aki már a múlt században megmutatta napjaink tennivalóit, azt mondta erről a kizsákmányolt munkástömegről, hogy az évszázad legnagyobb botránya az ő elszakadásuk az Egyháztól. Ezért a szakadásért világszerte sokan voltak felelősek, az Egyházban is, bár megkísérelték az igazi okokat mások nyakába varrni, de ez a kísérlet nem mentesítette őket felelősségük alól. Akadtak azonban lánglelkű apostolok is, mint Sonnenschein, Gisswein, Prohászka, vagy Cardijn, hogy csak néhány ismertebbet említsek.

Mint minden új kezdeményezésnél, ennél a kis inasokat tömörítő szervezetnél is jelentkeztek a hozzánemértés, a melléfogások gyermekbetegségei. Schogysem sikerült közelférkőzni azokhoz, akik számára az egyesület alakult. Sok mindennel próbálkoztak, rengeteg időt, pénzt, fáradságot áldoztak a szervezők (dr. Kostyelik Ferenc fogorvos, dr. Radványi Titusz jogász, Bartos Sándor a MÁVAG műszaki tisztviselője és Wágner Oszkár orvos). P. Elsasser Gyula SJ bátorítására és támogatásával a Józsefvárosban láttak munkához. Tevékenységük azonban még a jezsuita atyák körében sem keltett osztatlan megértést. Kénytelenek voltak kiköltözni a kongregációsházból és Kostyelik doktor a saját zsebéből bérelt otthont a kis egyesület számára. Így vegetált a szervezet 1936-ig. Ennyi időre volt szükség, míg rájöttek, hogy a munkásifjúság szervezését maguknak a munkásifjaknak kell kézbevenniük.

Két fiatal kongreganista, Haklik Lajos géplakatos és Kertész László szabósegéd ekkor kapcsolódott be a munkába. Nekik már több esztendő gyakorlatuk volt a szociális munkában. Bejáratosak voltak a Gyűjtőfogházba a rabokhoz éppenny, mint a vakok intézetébe és a nyomortanyákra. Hosszabb belgiumi tartózkodásból ekkor jött haza Szilágyi György is, aki odakinn a JOC-ban tevékenykedett. Ő hozta, ismertette és terjesztette el nálunk az ottani módszereket. Ugyancsak ekkor kapcsolódott be a kongregációból a fiatalok újabb csapata. Kalocsai Emil festékkereskedő, Kalocsai János fodrász, Kovács Tibor műszerész, Papp János drogerista, Kamarás Ferenc tokkészítő és Radics Sándor is. Egyszeriben fellendült a szervező munka és felfigyelt ránk a szociális érzékéről jólismert budapesti érseki helynök, Mészáros János. Az ő pártfogásával és a Krisztus Király Plébá-

nia vezetőjének, Vargyas Tivadarnak anyagi támogatásával alakítottuk ki a József körút egyik bérházának földszintjén az első tanoncotthonunkat. Ide gyűjtöttük a vidékről Pestre került inasokat, akik a környék nyomorúságos ágyrajárói voltak, vagy egyszerűen a műhely forgácsai és rongyai között letek szállásra. Ezt a vállalkozást követte hamarosan a terézvárosi Hunyadi téren, majd a ferencvárosi Lónyai utcában kialakított újabb otthonunk.

Mi volt a módszer?

Szervezkedésünk alapját egyfajta apostolkodás jellemezte. Erre a célra csoportjaink kis elit magot, úgynevezett úttörőkört szerveztünk. Feladatunk kettős volt. Lelki képzést kaptak, melyet aztán környezetükben igyekeztek továbbadni. Saját lelkiségük, műveltségük gyarapítása mellett formálniuk kellett azt a környezetet is, amelyben éltek. Így vált a *Láss-ítélj és cselekedj!* életük meghatározó vezérfonalává. Munkájukról, eredményeikről és kudarcaikról hetenként adtak írásos beszámolót. Ezrével érkeztek központunkba ezek a megfigyelések, és ezek kiértékelése révén a munkásélet minden területéről pontos képet kaptunk. Így vált világossá előttünk a fiatal munkások életének minden testi-lelki baja, sőt még az is, hogy ők maguk hogyan látják ezek megoldását. A munka szükségessé tette egy budapesti összefogó úttörőkör szervezését. Itt minden szombat este összegyűltek a város különböző szervezeteinek képviselői. Számukra itt biztosítottunk továbbképzést, esetenként rekollekciót, vagy lelkigyakorlatot. Mire 1938-ban sor került az Eucharisztikus Világkongresszusra, létszámunk már olyan nagy volt, hogy az ünnepi menetben külön csoportot képeztünk.

Cardijnt látogatásra hívtuk meg. A budaörsi repülőtéren volt az ünnepi fogadás, majd augusztus 20-án került sor a hivatalos találkozóra. Cardijn örömmel adott tanácsokat, de elárulta, hogy neki is van tanulnivalója. A rövid látogatás nem volt alkalmas, hogy mozgalmunk sajátos helyzetét alaposabban megismerhesse. Így nem értette azt a sajátos magyar helyzetet, miért kell a vidéki gyerekeknek Budapesten szakmát tanulni? Nem helyeselte az otthonokat szervező munkánkat. Feltette a mozgalmat, mert ezek fenntartása túl sok energiát vont el a

mozgalomtól. Emellett igen szerények voltak a lehetőségek, amit ott a fiataloknak nyújtani tudtunk. Azt viszont el kellett ismernie, hogy a szállás és élelem szükségése mellett a lelki és szellemi nevelés, az elsetteknek nyújtott szeretet és gondoskodás igen értékes volt.

Szervezőink plébániáról plébániára jártak, és sorra alakultak az újabb csoportjaink. Ekkor kapcsolódott be a munkába két fiatal pap is, Rokonai József váci és Oross István veszprémi egyházmegyes. Létrejött az állandó központi iroda is, Bartos Sándor Mikszáth Kálmán téri lakása egy részében.

Szükségesnek látszott saját újság beindítása. Erre 1938. március 1-én került sor. A *Magyar Munkásifjú* címmel megjelent újság vezércikkét Mészáros János helynök írta, s az első oldalán Cardijn 100.000 belga ifjómunkás nevében köszöntötte a lapot. A havonta megjelenő szociális, gazdasági és kulturális szemlét dr. Kostyelik Ferenc és dr. Morandini Géza szerkesztették. A cikkek zömét maguk a munkásfiatalok írták. Felkészítésükre újságíró tanfolyamot szerveztünk. Szadai Hugó filmszakkört szervezett. Segítségével minden mozgalmi esemény szalagra került, s ezeket a felvételeket később a szervező munkában jól hasznosítottuk.

A hercegprímás avval támogatta a mozgalmat, hogy a más beosztásba került Solymár György székesfehérvári egyházmegyes lelkészünk helyébe Ikvey Lászlót tette meg szervezetünk lelki vezetőjévé. A fiatal pap a svájci Fribourgbán végezte egyetemi tanulmányait, rendelkezett a szükséges tárgyi ismeretekkel és nyelvtudással. Felvidéki értelmiségi családból származott, mégis igen hamar ráértett a tennivalókra, és hamarosan mozgalmunk egyik fő hajtórugójává lett. Különösen a vidéki szervezetek beindításánál dolgozott eredményesen.

1938-ban szerveztünk először nyári tábort. Ennek célja a pihenés és nyaralás mellett a vezetőképzés volt. 1939-ben Budapesten és környékén ötven csoportunk volt, míg vidéken ezek száma meghaladta a hetvenötöt. Szervezetek alakultak a visszatartott felvidéki és kárpátaljai városokban és falvakban és ebben az évben már a felvidéki Gutoron volt a vezetőképző táborunk.

Szeptemberre Cardijn nagy világtalálkozót szervezett Rómában. Tervei szerint a Szent Péter térre 20.000 munkásfiatalt

akart összegyűjteni. Szép terveinket azonban a közelgő háború nem engedte megvalósulni.

A virágkor

1940. április 28. és május 5. között megrendeztük első, országos tanoncmunka-kiállításunkat. A Szent István bazilika sekrestyéjéhez kapcsolódó nagy teremben került sor a bemutatóra és annak illusztris vendége gróf Teleki Pál miniszterelnök volt. Budapestről és vidékről 237 szakmunkás fiatal mutatta be a vizsgamunkáját. Huszonegyen kaptak különböző kitüntetést, jutalmat. Veszprém püspöke értékelve munkánkat, Oross István nevű papját, aki ekkor már több éve tevékeny tagja volt a mozgalomnak, egyéves időtartamra átadta központunknak. Így Ikvay László mellett ő is a mozgalom főtitkára lett.

A nyár folyamán két helyen is szerveztünk tábort. Pilisszentlászlón volt a nagy sáttábor, míg kerékpárosaink két hét alatt végigkeresték a Felvidéket és a Kárpátalját bejárva Rozsnyót, Kassát, Munkácsot és Ungvárt. Ősszel már Erdélyben is szervezkezhettünk, s első csoportjaink Nagyváradon és Kolozsvárt alakultak. Később átkerültünk Nagybányára, Szatmárnémetire és a Székelyföld számos városába és falvaiba.

Az évváró főtitkári jelentés szerint ekkor már 111 csoportunkban több, mint 4000 tagunk volt. A budapesti tanonciskolákban, 92 osztályban 3000 tanonc előtt ismertettük mozgalmi céljainkat, ugyanakkor 24 vidéki iskolában közel 1500 tanonc előtt beszéltünk. Öt és félezer más érdeklődő számára 44 esetben tartottunk ismertetést. Otthonainkban ekkor a bennlakók száma 150 volt. 1941-ben szerveztük az újabb tanoncotthont a Szent István bazilika területén. A hatvan fős otthon vezetését az Anschlusst követően Bécsből kiutasított három magyar marianista atya vezetésére bíztuk. P. Nagy Ferenc, P. Nagy László és Osztertag István atyák örömmel fogadták ezt a megbízatást. Nyári táborunk a KALOT balatonberényi főiskoláján volt. Ide gyűlt az ország különböző részeiről számos fiatal, akik később a helyi szervezeteink jólképzett vezetőivé váltak.

A terebélyesedő mozgalom számára ekkorra már szűknek bizonyult a központi iroda. Az Esztergomi Főegyházmegeye ré-

szeről jutottunk új, központi székházhoz. A ferencvárosi Gát utca 6. számú házat, a korábban papi otthonnak használt, volt lazarista kolostort kaptuk meg Mészáros helynök közbenjárására. Az ünnepi felszentelésre október 6-án került sor. Maga Serédi prímás jött el ekkor közénk.

Elve az új székház-adta lehetőséggel kétesztendő képzést, Munkásifjú Akadémiát szerveztünk. Ennek első évfolyamára százan jelentkeztek, és tartamát három hónapra terveztük, mely alatt 36 ismert előadó 65 órában adott magasszintű képzést a résztvevőknek. Újságunk, a *Magyar Munkásifjú* büszkén jelentette, hogy az elmúlt négy évfolyamos megjelenése folyamán 137 cikket közölt munkásfiatalok tollából, s ez az összes cikkek 38,4%-a, ami beszédes bizonyítéka a mozgalomban folyó szellemi oktatásnak. Az időközben kitört világháború alaposan hátráltatta tevékenységünket. Fiatal titkáraink, képzett vezetőink sorra bevonultak katonai szolgálatra. A háború éppen a legjobb pesti és vidéki szervezőink körében vágott rendet.

1942 első nagy eseménye mozgalmunk új egyházi elnökének, Apor Vilmos, győri püspöknek beiktatása volt. Erre február 1-én, a Ranolder Intézet dísztermében került sor. Ismert közéleti személyiségek mellett parlamenti képviselők, egyházi és világi személyiségek ünnepeltek velünk. Ekkor választottuk elnökségünkbe Csonka Jánost, az ismert gépgyárost is. Az ő gyárát egyedülálló szociális gondoskodás jellemezte. Tanoncai magasszínvonalú képzésben részesültek. Közülük később 150-en szereztek mérnöki diplomát és néhányan még a Tudományos Akadémia tagjai közé is eljutottak. Március 8-án ért véget Akadémiánk első évfolyama. A hetvenkét végzős hallgató ekkor vehette át oklevelét. Bővült a központ hivatásos titkárainak száma is. Ferenci István szabó, Varga István címfestő és Hollai Ferenc műszerész ekkor került a központba.

Május 3-án, a Városi Színházban megtartott esténken Mécs László maga szavalta *Vád és védőbeszéd* című költeményét. Otthonaink lakói dr. Kostyelik Ferenc alkalmi játékát mutatták be, *Ki a felelős?* címmel.

Ezt követően néhány nappal megrendeztük újabb tanonc-munka-kiállításunkat. A Pesti Vigadót megtöltő kiállítást Serédi prímás nyitotta meg. Az ország 23 városából és ipartelepéről

243-an szerepeltek 335 tárggyal. A kiállításról a rádió helyszíni közvetítéssel számolt be, és annak megtekintésére több, mint hétezer látogató jött el.

Újságunk ekkor már a korábbi 9000-ről 12.000-re emelte példányszámát. Otthonainkban a bennlakók száma 300 fölé emelkedett. Az év folyamán átvettük a Csonka-gépgyár tanoncotthonának vezetését, és újabb otthon szervezésébe fogtunk Kőbányán. Gyarapodott a vezetőképző tanfolyamaink száma is. Május végén Dunaalmáson volt az észak-dunántúli csoportjaink számára tartott kéthetes tanfolyam. Júliusban sorra járták a vidéket, 64 helységben 95 előadást és 36 filmvetítést tartottak. Csoportjaink létszáma meghaladta a hatezret. Újságunk ekkor már havonta kétszer is megjelent. Az újság mellett számos kiadványunk került ki a nyomdából.

1942 őszén folytatódott a Munkásifjú Akadémia előadássorozata. Novemberben pedig beindult az úgynevezett titkárképző. Ezen a vidéki szervezetek küldöttei vettek részt. Valamennyien beköltöztek a központi házba, és a titkárképző idejére Budapesten vállaltak munkát. Rokonai József vezette ezt a fontos képzést. Új munkatársként Ragoncsa István pécsi tímár lett új titkárunk. Szombathelyen indult be első vidéki tanoncotthonunk, míg novemberben megnyílt a kőbányai új otthonunk is.

1943 januárjában a felvidéki Csizfördön, a környék városai és falvaiban levő csoportjainknak volt három egyhetes tanfolyam. Ötvenkilenc helységből 129 fiatal jött el ide. Április 4-én a Szent István Társulat székházában, Apor Vilmos püspök elnökletével tartottunk közgyűlést. Májusban végetért a titkárképző. A résztvevők visszatértek lakóhelyük szervezeteihez. Máriabesnyőn és a Sopron közeli Egyházásfalun volt újabb egyhetes tanfolyamunk. A szokásos nyári nagytábor a felvidéki Velkenyén volt, miközben a szomszédos Csizfördön kéthetes papiképző tanfolyamot rendeztünk. Ezen 11 egyházmegyéből 39 munkásfiatalokkal foglalkozó pap vett részt. A tanfolyam vezetését P. Hunya Dániel SJ, a szegedi szeminárium spirituálisja vállalta.

Szeptemberben számos személyi változás történt. Dr. Rokonai József Vácra került szemináriumi tanárnak. Helyét Gálos József győregyházmegyes vette át. A jezsuita rend egyévi időtartamra mozgalmunk

rendelkezésre bocsájtotta P. Polgár András SJ-t. A csanádi egyházmegyéből Gimes Gyula kapott diszpozíciót központunkba. Ugyanakkor újabb fiatal titkár állt szolgálatba, Tóth Ráfael vízvezetékyszerelő. Vidéki csoportjaink megerősítésére P. Polgár társaságában Gálos József és Hollai Ferenc folyamatos országjárásra indultak. Minden hétvégén más-más városban tartottak rekollekciót. Ezeket főleg Pécsen, Kaposváron, Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Szombathelyen és Győrben szerveztük. Emellett Szobon, a lazaristák rendházában tartottunk három alkalommal is egy-egyhetes tanfolyamot zömmel az Esztergomi Főegyházmegye ifjúságának. Később ezeket Dorogon, a bányász művelődési házban, illetve a lábatlani cementgyár művelődési házában is megismételtük.

1944-ben a tervezett országos tanoncmunka-kiállításunk nem került megrendezésre, mert ekkor már a bombázások miatt ezt nem vállalhattuk. Az év tavaszán előbb Szegeden volt háromnapos tanácskozásunk, melyen Hamvas Endre püspök is megjelent, majd egyhetes vezetőképzőnk volt Veszprémben, a Davidikumban, ezt pedig az újonnan kinevezett veszprémi püspök, Mindszenty József látogatta meg. Az év utolsó vezetőképzője Székesfehérváron volt. A korábbi évekkal szemben ezen a nyáron rendeztük a legtöbb táborozást. Budapesti és dunántúli fiataljaink kétszer is táboroztak a balatonberényi KALOT-népfőiskolán. A felvidékiek ismét Velkenyén, a papok pedig Csizfördőn táboroztak. Az alföldi és délvidéki csoportjaink fiataljai Maroslellén, illetve Csongrádon gyűltek táborba. Az említett bombázások miatt a munkaévkezdő szokásos lelkigyakorlatukat is Csizfördőn tartottuk meg.

Az ostrom és ami utána következett

A csizfördői lelkigyakorlatot követően a titkárok jelentős része kénytelen volt katonai szolgálatra bevonulni. A Gát utcai központi házunk felkészült a nehéz napokra. Az épületet megtöltötték az üldözöttek, kibombázottak, katonaszökevények. Köztük külföldiek is voltak, lengyelek éppen úgy, mint osztrák kommunista újságíró. A közeli Bokréta utcai munkásleányotthon két vezetőjét a nyilasok kivégezték, nekünk azonban sikerült meg-

menteni védeenceinket. A központ viszonylag szerencsésen vészelte át a nehéz napokat. Persze azért az nálunk is előfordult, hogy a házból élelem- és gyógyszersegélyt vivőket az utcán foglyul ejtették, és csak több esztendei fogság után jöhettek haza.

1945-ben P. Bodai Jenő SJ, aki már teológus kora óta igen aktív tagja volt a mozgalomnak, s akit a rendi vezetés már előző ősszel P. Polgár SJ elhelyezése után központunk rendelkezésére bocsájtott, kiváló munkát végzett. Ikvay Lászlóval együtt elindították újra a mozgalmi munkát. Lassan megkezdődött a foglyok hazatérése is. Dániából, Németországból, Franciaországból és a Szovjetunióból jöttek, s azonnal beálltak a munkába. 1946. júniusában már táborot szerveztünk. Elsőként Dunakeszin, majd ezt követően a Zala megyei Almásházán volt táborunk.

Tanoncotthonaink súlyos ellátási gondokkal küszködtek. A szükséges minisztériumi támogatásban csak a baloldali pártok és szervezetek részesülhettek, ők kapják a külföldi segélyek jelentős részét. Az csak ritkán fordult elő, hogy kérvényeinkre néhány zsák keményrefaragott burgonyát, kevéske lisztet, vagy olajat kaphattunk. Mindszenty prímást is megkerestük, hogy segítségét kérjük, de neki sem volt mit adnia. Egy tisztjétől kapott perzsaszőnyegét adta oda, hogy értékesítsük és az árából vásároljunk élelmet. A prímás szívéen viselte otthonaink sorsát, és sorra végiglátogatta őket az év folyamán.

1947-ben került sor utolsó két ráborunk megtartására, előbb Balatonfenyvesen, majd Csongrádon. Ebben az esztendőben a kalazantinus rend tulajdonát képező budai tanoncotthont, mely az ostrom alatt súlyosan károsodott, kezelésünkbe vettük és fiataljaink segítségével használható állapotba tettük. Ugyancsak ekkor szentelte fel Mindszenty prímás az új terézvárosi otthonunkat, a Nagymező utcában, s került beindításra az új lágymányosi tanoncotthonunk is.

Ebben az ígéretes új tavaszban jött a dermesztő fagy. A fordulat évében a mozgalmat hivatalosan betiltották. Az egyre romló gazdasági körülmények következtében titkáraink már az egyébként is igen szerény egyházi támogatást sem kaphatták meg. A Gát utcai központi ház megmaradt egyházi tulajdonban és a szobákban zömmel papok, illetve a már nős vezetők kaptak szállást. Tanoncotthonaink és azok vezetői ellen a hivatalos saj-

tóban nagy rágalomhadjárat indult. Megkezdődtek a letartóztatások is. Titkáraink közül előbb Hollai Ferencet, majd Doszpot István otthonvezetőt tartóztatták le koholt vádakkal. Őket követte Ragoncsa István letartóztatása. Kellő indok hiányában ezek a letartóztatottak előbb a Buda-déli, majd a kistarcsai, illetve a recski táborban raboskodtak. Ezt követően valamennyi tanoncotthonunkat államosították, majd hamarosan feloszlatták, megszüntették őket.

1952. augusztusában Ikvay Lászlót Szécsénybe helyezték, majd néhány nap múlva az ÁVO elhurcolta. Hazaárulás, tiltott szervezkedés volt a vád ellene. Nyolc esztendőes börtönbüntetést kapott. Hamarosan a Gát utcai ház is felszámolásra került. A rendőri felügyelet alatt álló lakókat a város különböző pontjaira telepítették szét. Ikvay László 1956. szeptemberében amnesztiával ugyan szabadult, de 1961-ben egy nagyobb letartóztatási hullám során ismét börtönbe került. Ezt a letartóztatási hullámot nagyszabású házkutatás előzte meg. Hosszú hónapokig jártunk a Gyorskocsi utcai politikai rendőrségre kihallgatásokra...

Ígérgetésekkel, fenyegetésekkel, zsarolásokkal akartak rábírni társaink elleni hamis tanúskodásra, illetve megkísérelték rendőri besúgói beszervezésünket. Ikvay László ismét súlyos börtönbüntetést, később amnesztiát kapott 1966-ban, azonban eltiltották minden papi tevékenységtől. Fordítói munkából tengődött. 1968-ban a további meghurcolások elől, s hogy papi hivatásának élhessen, kénytelen volt Svájcba emigrálni. Ott érte a halál 1975-ben.

A felvázolt események sora, a száraz statisztikai adatok mögött egy igen eleven mozgalmi munka pezsgő hétköznapijai bújtak meg. Ez az ifjúsági szervezet a maga módján számos eredménnyel büszkélkedhetett. A magyar iparitanuló társadalom ez alatt a tizenegyesztendőes tevékenység alatt kibővített törvényes védelemben részesült.

Követeléseinkre, beadványainkra, tárgyalásaink eredménye folytán a következő szociális intézkedések történtek:

Megszervezték a pályaválasztási tanácsadást.

Szabályozták a tanoncok törvényes munkaidejét.

Bevezették a kötelező fizetett nyári szabadságot.

Kötelezővé tették a pályaválasztást megelőző orvosi vizsgálatot.
Törvényes munkabérekét állapították meg.
Felállították a Felügyeleti Hatóságot a tanonctörvények betartásá-
nak ellenőrzésére.
Megszervezték az Állami Tanoncmunkaközvetítést.
Megreformálták a tanoncoktatást.
Kedvezményes vasúti bérleteket biztosítottak a tanoncoknak.

A fiatalok egészséges nevelését erősítették az évenként megrendezett labdarugó és asztalitenisz kupamérkőzéseink és a rendszeres gyalogtúráink. Lelki épülésüket szolgálták az évenként több alkalommal sorra kerülő manrézai lelkigyakorlatok. Az elmélyült lelkiélet kialakítása egyik legfontosabb feladatunk volt. S hogy e téren mire jutottunk, arról talán éppen Ikvay László egyik levele vall, melyet nemsokkal halála előtt írt hozzánk:

„A legnagyobb örömöm Ti vagytok, – örömöm és koronám – ahogy Szent Pál mondja. Így talán mégsem fogok egészen üres kézzel az Örök Bíró elé állni és irgalmas lesz irántam. Bár én ugyanúgy, sőt még inkább köszönhetek sok mindent Nektek, mert amikor közel 40 éve beálltam közétek, olyan lelkiséggel találkoztam, amely engem is magával ragadott, lendített, formált, lelkesített. Én tanultam Tőletek és épültem példátokon, sokszor szégyenkeztem, hogy nem vagyok olyan tiszta, önzetlen, lelkes és apostoli, mint Ti!”

Mi volt mindez, ha nem előképe a II. Vatikáni Zsinatnak? Emberi szemmel talán egy letűnt kor emléke csupán, számunkra azonban sokkal több, Krisztus országának építése, apostoli feladat volt.

Most lesz aki eljut a munkásfiatalok közé?

A béke szolgálatának megtagadása

„A béke, az igazságosság és a teremtett világ megőrzése” volt a Bazelben megrendezett püskösi ökumenikus találkozó célkitűzése. Mi maradt belőle az emlékezésen kívül? Igaz ugyan, hogy egyes plébániákon munkacsoportok működnek, de választott témájuk elsősorban az ökológiai kérdés, esetleg az igazságosság. A béke kérdése szinte teljesen eltűnt. 1989 őszén mintegy százan jöttek össze Bazelben, hogy felújítsák a püskösi gyűlés gondolatait, ám egyetlen vitacsoport sem foglalkozott a béke problémájával. Egy ökumenikus szervezet prospektusa 1989 utolsó négy hónapjának 472 rendezvényéről tudósít – ezek közül csak négy foglalkozik a békével. Ahol a téma középpontba kerül, alig van jelentkező.

Mivel lehet magyarázni az érdeklődés hiányát? A válaszokból három okot lehet kiszűrni: 1) A beszélgetések általában vitatkozáshoz vezetnek, s nagyon nehéz „veszekedni” egymással, amikor a békéről van szó. Ezért sokan kérik, hogy „hagyjatok minket békében a békével”. 2) A nemzetek közötti béke a politikusok ügye. A „kisember” csak beszélhet róla, de nem tehet semmit. Így viszont beszélni sem érdemes. 3) Nem lehet tagadni, hogy a régi római elv – „Ha békét akarsz, készülj a háborúra” – még ma is érvényes. A családi, egyházi, társadalmi élet tele van agresszivitással, s ez is jelzi, hogy a teljes béke „nem emberi mű”.

Mit lehet tenni? A támadva védekezés – elrettentés, agresszivitás – politikájától meg kell szabadulni, legalább a hétköznapi érintkezések szintjén. Ez nem kis feladat, mert pl. a plébániák életében is gyakori, hogy fiatalok az idősebbek ellen „vonulnak fel”, vagy éppen az idősebbek a fiatalság ellen.

Meg kell tanulnunk a kulturált vitatkozást. A béke ugyanis nem jelenti azt, hogy konfliktusoktól mentes, tökéletes harmónia uralkodik. Nem olyan egység, amely eltüntet minden eltérést, s ahol csak az az elv uralkodik, hogy „szeressük egymást gyerekek”. Egyszerűen arról van szó, hogy lemondunk az erőszakról. Tudni kell hordozni a pluralizmust, a vélemények sokaságát. A béke akkor költözik el tőlünk, ha nem viseljük el azokat, akiknek más a véleményük, ha nem fogadjuk el, hogy más joggal „olyan”, ha én jogosan „ilyen” vagyok.

Egyesek megtagadják a katonai szolgálatot – mások a béke szolgálatát. Ennek mélyebb gyökere bizonyára az, hogy sokan nem képesek elviselni a meggyőződések, vélemények és életstílusok különbözőségét. Visszavonulnak bástyáik mögé, s innen „lövöldöznek” a kívüllevőkre.

Erről a szemléletmódról és erről a magatartásról már lehetne konferenciákat szervezni! Biztosan lesznek jelentkezők!

Schweizerische Kirchenzeitung
157/1989/, 51-52. szám, 789-790. o.

Lelkipásztori munka és a teológia

Talán meglepő, hogy állami rendelet nyomán kerültek pasztorális tárgyak a papképzés programjába. *Mária Terézia* 1752-ben adott ki utasítást a teológiai oktatás reformjáról. Előírása nyomán két különböző szinten oktatták a papnövendékeket. Azok, akik kifejezetten lelkipásztori munkára készültek vagy tudományos munkára eleve képtelenek voltak, alacsonyabb szinten végezték tanulmányaikat. Húsz év múlva azonban megszűnt a gyakorlati tárgyak „leminősítése”, s *Migazzi* bécsi bíborosérsek ellenkezése ellenére megszületett a pasztorálteológia mint mindenkire kötelező egyetemi tárgy.

Ma a következő témákat soroljuk ide: liturgika, szónoklattan, hitoktatástan és sok helyütt a missziológia. A különböző humán tudományokkal érintkező felületeket is szokás áttekinteni. Itt elsősorban a pszichológiáról, szociológiáról és az orvostudományról lehet szó, mindegyik elé odaillesztve a „pasztorális” szót. Tárgyalni kell az egyes „csoportokkal” kapcsolatos munkát is (fiatalok, öregek, betegek, családok, elváltak...).

A mai tanítási rendszerben azonban problémák merülnek fel:

1) Az első években az oktatás teljesen elméleti szinten marad. Eből a hallgatók számára a sokszor kevésbé érdekes világból (bölcselet, klasszikus és biblikus nyelvek...) nem látják az utat a tett, a munka, a lelkipásztori feladat felé. 2) Amit a pasztorálteológiában tanulnak, azt nem látják az egységesnek, mert hiányzik a rendszerező elv. Ezért az egész anyagot szinte önkényesen válogatott „témahalmaznak” érzik, amely tele van „ad hoc” alkalmazással: megtanulják, hogyan kell alkalmazni azt, amit egzegézisében, dogmatikában, erkölcssteológiában... elsajátítottak. Van-e sajátos „lényege ennek a tudománynak, van-e sajátos módszere? 3) Túl erősen érvényesül az az elv, hogy a gyakorlat elméletét tanulják. Ennek következtében a praktikus teológia – egyáltalán nem praktikus.

Ezeknek a problémáknak (legalább részleges) megoldását jelenti, ha ügyelünk arra, hogy a pasztorálteológia az egész teológiai oktatás próbaköve. Az evangélium szellemében értelmezett hit ugyanis nem kizárólag lelki-szellemi-értelmi fölzárkózás, hanem tett, cselekedet, gyakorlat. „Aki az igazságot cselekszi, az jut világhosszra” – halljuk *Jézus* szavát (Jn 3,21). A hitből fakadó tettek „megtervezése” pedig felülmúlja azt, amit az egyes teológiai tárgyakból (dogmatika, erkölcssteológia, egyháztörténelem, egyházjog) tanulhatunk. Emiatt a pasztorálteológiát az egész teológiai oktatás próbakövének kell neveznünk – mégpedig a következő szempontok szerint:

1) Próbaköve annak, hogyan fogadjuk a megtestesülésről szóló ki nyilatkoztatást. A megtestesülés nem csupán Isten titkáról lebbenti fel a fátylat, hanem „beépíti” őt a közösség életébe. A Krisztusban hívőnek is szenvedélyesen kell érdeklődnie azután, hogy milyen úton-módon juthat közelebb a közösséghez, hogyan tanulja meg azt a nyelvet, amelyet a közösség tagjai értenek, s hogy milyen „öröm és remény, szomorúság és félelem” tölti el a közösséget. A lelkipásztorokodás teológiája nyújt segítséget ahhoz, hogy éppoly komolyan vegyük a világot, mint Krisztus. 2) Ez a teológia a próbaköve az egyház magatartásának, tetteinek. Ez azt jelenti, hogy először az egyháznak kell megvalósítania azt, amit teológiai (dogmatikai, etikai, vagy jogi) megfontolások alapján másoktól követel. A pasztorálteológia ezért „kényelmetlen” tudomány, mert nehéz kérdésekkel szembesíti a teológiai oktatást és az egyház mindennapi életét. Például: Képes-e a centralisztikusan szervezett egyház Krisztus tanítását hatékonyan közölni a demokratikusan szervezett társadalommal? Hajlandók-e az emberek megszívlelni az egyház szavát, amikor több szabadságot követel, miközbe ennek a szabadságnak a korlátait önmagában nem szünteti meg (lelkiismereti szabadság, a véleménynyilvánítás szabadsága...)? Követelheti-e az egyház a világtól a dialógusra való készséget, ha belső életében súlyos „dialógus-problémák” jelentkeznek? – Hasonló kérdések egész sorát lehetne még említeni. Mindegyik azt a célt szolgálja, hogy az üdvösség hatékony képviselőjére készítse az egyházat. 3) A pasztorálteológia az egész teológia próbaköve. Azt persze nem lehet állítani, hogy teológia zenekarában ő játssza az „első hegedűs” szerepét. A mondottak alapján még azt sem állíthatjuk, hogy kellemes fuvolahangja van, amely a háttérből kiegészíti a harmóniát. Inkább ütőhangszer, amely a közösen létrehozott muzsika egy-egy részét hangsúlyozza, vagy ritmusát meghatározza. Ha néha túl hangos, vagy „cintányérjával” megijeszti a hallgatókat, sőt magát a zenekart is, az éppenséggel nem baj. Nem önmagáért, hanem az

egész „műért” hangoskodik. Azt akarja, amit a többiek is: akiknek van fülük e hallásra, figyeljenek fel rá.

Theologisch-praktische Quartalschrift (Linz)
137/1989/. 2. szám. 142-147. o.

Lelkipásztori gondoskodás elvált szülők gyerekeiről

A válaszokat, különösen ha közös gyermekek sorsáról is gondoskodni kell, általában komoly megfontolás előzi meg. Bűntudat és tehetetlenség érzése ébred a szülőkben, amikor az új életforma terhének egy részét gyermekeik vállára kell rakniok. Ha szem előtt tartjuk, hogy a válást megelőző és követő években a szülők energiáját a viszály és feszültség köti le, akkor beláthatjuk, hogy gyermekeik valóban nagyobb és több segítséget kívánnak a keresztény közösség részéről, mint „normális” körülmények között. Mire terjedhet ki ez a gondoskodás – akár a szülők, akár a közösség részéről?

1) Legyen a gyermekeknek joguk arra, hogy szomorúak legyenek. Hajlamosak ugyanis arra, hogy szomorúságukat elrejtsek, ha szüleik feszültségét látják. Sokkal jobb lenne, ha ők is résztvehetnének az újonnan támadt teher hordozásában, ne kelljen elfojtással küszködniük. Ha erre mégsem nyújt alkalmat és lehetőséget az otthon, akkor a lelkipásztornak és hitoktatónak (vagy gyermek-közösségek vezetőinek) kell arról gondoskodnia, hogy a felbolygatott érzélemláguák is minden szerepjátszás nélkül jól érezzék magukat.

2) A gyermekek szeretnék tudni, hogy ők nem felelősek a szülők válásáért, különben feldolgozatlan bűntudat ébred bennük. Ezt a nyílt beszélgetést viszont nehezíti az az előítélet, amely miatt a válás „tabutéma”, otthon is, a nyilvánosság (egyházi közösség) előtt is. A gyermekek érdekében fel kell szakítani ezt a zárt „rendszert”: senkinek se kelljen félnie attól, hogy csak erkölcsi ítélet sújtja, vagy hogy riadt tekintetek figyelmeztetik arra, hogy „itt valami nincs rendjén”.

3) A gyermekek mindkét szülőhöz szeretettel igyekeznek közeledni. Ez a legnagyobb probléma – ha pl. azt hiszik, anyjuk elől rejtegetni kell azt, hogy apjukat is szeretik. Ebben a kérdésben persze inkább a szülőkre irányulhat a lelkipásztori segítség: nekik kell ezt megérteniök, nekik kell tudniok, hogy az élettárrsal való konfliktust meg kell különböztetni a szülői feladattól. Vállalja-e egy plébános, hogy szülők számára rendezett este meghívja a gyermekét egyedül nevelő anyát (vagy apát), s egyúttal a különélő apát (vagy anyát)? Még mindig sok előítélet bénít bennünket ezen a téren.

4) A gyermekek szeretnék tudni, hogy mindig lesz valaki, aki gondoskodik róluk. Felébredhet bennük a gondolat, hogy ha az „egyik” elhagyta őket, nem történhet-e meg ugyanez a „másikkal” is. De ettől eltekintve, nehezebb anyagi körülmények közé kerül a nő, ha egyedül marad gyermekével. Nem szabad alábecsülni azt a megnyugtató erőt, amely a környezetből áradhat. A „szociális háló” megszövésében az egyházközség is jelentős szerepet vállalhat. Különösen akkor, ha a válás lakás, sőt lakóhelyváltotatásra kényszerít, s a töredék család vadidegen környezetbe kerül.

5) A gyermekek azt is szeretnék hallani, hogy értékes és jó családjuk van. Értéktudatuk nagyon sokszor attól függ, hogy mennyire értékeli a környezet szüleiket. Ezt ma elvált szülők esetében végtelenül nehéz elérni, hiszen az egyház elsősorban a házasságban élőket értékeli. Mégis, mindent meg kell tenni azért, hogy a gyermekek ne érezzék – ne is gondolják – hogy „nem morális” keretek között kell felnőniük. Ezért legyen szabad az elvált nőnek vagy férfinak is egyházközségi feladatokat vállalnia, hogy a gyermek is érezhesse: apjára vagy anyjára megváltozott formában és adott keretek között is szüksége van az egyháznak.

Lebendige Seelsorge (Würzburg)
40/1989/, 5. szám. 373-376. o.

Biblikus olvasmányok és a szegények népe

II. János Pál pápa 1983 márciusában szélesebb körű és mélyebbre hatoló evangelizációra szólította fel a latin-amerikai egyházakat. Fél évvel később még azt is említette, hogy ezt az intenzív lelkipásztori munkát össze kell kapcsolni Amerika felfedezésének ötszázadik évfordulójával.

Felhívására különösen a szerzetesek és szerzetesnők reagáltak (számuk Latin-Amerikában 158.000), hiszen a lelkipásztori munka jelentős terhet ők hordozzák. A heti biblikus olvasmányok számára „öt-éves tervet” akartak készíteni, s a sikeres munka érdekében egy munkaközösséget bíztak meg ezzel a feladattal. Megjelölték a szövegválogatás szempontjait is: El kell mélyíteni a szerzetesi élet prófétai hivatásának tudatát és gondolatát – A biblikus Isten-Népének történetét Latin-Amerika különböző népeinek történetével kell kapcsolatba hozni, hogy a két történet egymást világítsa meg – Közös bibliaolvasásra kell ösztönözni: az elhangzott szavakhoz a közösség tagjai fűzzenek gondolatokat – A szövegek kiválasztásában különösen a szegények ügyét kell szem előtt tartani – Új látásmód kialakulásához nyújtson a biblia segít-

séget: milyen az a megtérés, amely a felszabadítás feladatához vezet a közlebb a szerzeteseket.

E szempontok alapján az öt év biblikus olvasmányainak tervét így állították fel:

1988/89: „Az Ige meghívja Isten népét”. Válogatott szövegek az Ó- és Újszövetségből, azzal a céllal, hogy jobban megértsék a szegények helyzetét saját földrészükön.

1989/90: „Az Ige felszabadít bennünket”. Izrael néppé válásának történetét a felszabadítás történeteként kell átélni, s felismerni, hogy miként vehetnek részt ebben a „szabadítási munkában” a szerzetesek. Ehhez nyújt anyagot a Teremtés és a kivonulás könyve, a Második Törvénykönyv, József és a Bírak könyve.

1990/91: „Az Ige igazságot hirdet és vádol”. Hogyan léptek fel a próféták Izrael és Juda hatalmasai és királyai előtt, hogyan fejezték ki a nép várakozását a babiloni fogság idején.

1991/92: „Jézus Krisztus az Isten Igéje”. Jézus korára vetett történelmi pillantás: az ő szavai és cselekedetei mutatják meg, hogy milyen úton kell ma követnünk Krisztust.

1992/93: „Az Ige megítéli az egyházat.” Az első keresztény közösségek történelmi dinamizmusára kell figyelni, azért, hogy felismerjük, milyen harcokat kell kiállniok Latin-Amerika bázisközösségeinek. Szövegek gyűjthetők az Apostolok cselekedeteiből és János Jelenéseinek könyvéből.

Ennek a tervezetnek befejező szavai a következők: „Reméljük, hogy minden lépésünk erősíti bennünk a hitet, reményt és a szeretetet, s öt év múltán Isten Igéje erősebben fogja áthatni Isten népének szívét és életét. A két emmauszi tanítványhoz hasonlóan azt kívánjuk, hogy szerzetesi közösségünket és a népet Isten Igéje erősítse abban, hogy a latin-amerikai nép felé fordulva hirdesse: az Úr valóban feltámadt és népe között lakik.”

Az első szöveggyűjtemény idejében elkészült, és 1988 adventjén hozzákezdtek olvasásához.

Ez a vállalkozás azonban sokakra kihívóan hatott. A dél-amerikai püspökök tanácsa 1989. február 10-én kemény bírálatot fogalmazott meg. A bírálat idevonatkozó szavai: „Aggódva figyelünk a CLAR (*Confederación Latinoamericana de Religiosos* – a szerzetesek latin-amerikai szervezete) 'Ige és élet' elnevezésű tervére, egyházainkra negatív hatást fog gyakorolni, ha ezt nem változtatják meg... Nagyon súlyos hiányok találhatók ebben a tervezetben, de erre nem került volna sor, ha a CLAR egyértelmű szervezeti szabályát betartották volna, nevezetesen azt, hogy a publikáció előtt mindig kikérjük az illetékes püspök beleegyezését. A következő lényeges hiányosságra kell elsősorban rámutatnunk: a szentírási olvasmányok válogatásában nem a hit fényét

és az egyházi tanítóhivatal értelmezését tartották szem előtt, hanem ideológiailag leszűkített módszert alkalmaztak. Ez semmiképpen sem felel meg annak az új evangelizációnak, amelyet a Szentatya kíván tőlünk.”

Ezután hónapokig tartó tárgyalásokra, beszélgetésekre került sor, kölcsönösen kerestek valamilyen „kompromisszum” megoldást. Mindenesetre le kellett állítani a „válogatott olvasmányok” további kötetének szerkesztését. Az ügy Rómába került. A Hittani Kongregáció június 28-án megismételte a vádakát, a Szerzetesek Kongregációjának prefektusa pedig elrendelte, hogy az „Íge és élet” minden megjelenő kötetét előbb a Szentszék ítélete elé kell bocsátani. További lépések és események ismertetésére itt nincs helyünk (az Orientierung hozza). Szomorú befejezés: 1989. október 12-én a CLAR elnöke, *Pater Luis Coscia* bejelentette, hogy visszalépnek a tervtől. Két nappal korábban az egyes nemzetek szerzetesi konferenciáit egy levélben arról értesítette, hogy nem tudja elfogadni azokat a vádakát, amelyeket *Ratzinger* bíboros (a Hittani Kongregáció prefektusa) szeptember 25-én emelt ellenük.

„Az a vád, hogy: a) 'A tervezet olyan módon olvassa a Szentírást, amely nem felel meg az egyház hagyományának és tanítóhivatalának...', b) 'Olyan témákat választ ki, amelyek inkább szociális és politikai értelmezéshez vezetnek, ahelyett, hogy az Isten által szándékolt teljes igazság elmélyítését szolgálnák...', c) 'Az ötéves tervezet nem teszi központi helyre Jézus Krisztus személyét és a húsvéti misztériumot. Központi helyre inkább a szegények tömege került, az a tömeg, amelyet elsősorban politikai és gazdasági szempontból kell felszabadítani...' – Ezek a kijelentések mélyen sértik a tervezet szerzőit, sértik keresztényi, szerzetesi és egyháztagsági szempontból egyaránt. Sok éven át szolgálták ők a helyi egyházakat, s az igaz hithez mindig hűségesek maradtak. A szerzők egyetlen pillanatig sem vetették meg az egyház hagyományát és tanítóhivatalát. Minden kétséget kizáróan arra törekedtek, hogy jobban megismerjék azt az igazságot, amelyet Isten akart kinyilatkoztatni...”

Orientierung (Zürich)
53/1989/, 23-24. szám, 252-256. o.

Garantáltan eredmény nélküli beszéd Jézusról

Charles G. Finney (1792-1875) gondolatai alapján: Hogyan lehetünk biztosak abban, hogy igehirdetésünk hatástalan.

1) Amikor prédikálsz, arra törekedj, hogy az emberek megkedveljenek.

- 2) Istenről csak nagy általánosságokban beszélj, ne említsd, hogy Jézus Krisztus Atyja az egyetlen Isten.
- 3) Ne beszélj olyan témákról, amelyeket a hívek nem szívesen hallgatnak.
- 4) A hallgatók lelkiismeretéhez ne közeledj, különben nyugtalaná teszed őket.
- 5) Ne mutass ki lelkesedést vagy aggodalmat, különben még azt gondolják, hogy hiszel abban, amit mondasz.
- 6) Ne beszélj arról, hogy átélted a Lélek erejét, így nem kelted azt a benyomást, hogy hiányzik belőlük valami.
- 7) A bűn fölött csak általános ítéleteket fogalmazz, hiszen a konkrét rámutatás még megbánthat valakit.
- 8) Beszélj sokat arról, milyen gyenge és tehetetlen az ember. Így majd várakoznak arra, hogy Isten változtassa meg őket.
- 9) Nagyon szépen szólj a megváltásról, de meg sem említsd az ember elveszettségét vagy a kárhozatot.
- 10) Ha az isteni ítéletről beszélsz, még véletlenül se ébressz félelmet.
- 11) Jézusról ha beszélsz, csak jóságát és türelmét hangsúlyozd.
- 12) Csak arról beszélj, hogy mindenkiben jó csíra él, de a megtérés gondolatát kerüld el.
- 13) Nagyon ritkán említsd meg a kárhozatot, így senki sem jut arra a gondolatra, hogy ez is hitigazság.
- 14) Amennyire lehet, a szórakoztató programokat támogasd, s működj te is közre.
- 15) Légy vallási szempontból olyannyira türelmes, hogy mindneki vélhesse: csak keresni fontos, megtalálni nem.
- 16) Törekedj arra, hogy istentisztelet után mindenki megbékélten távozzék.

Erneuerung in Kirche und Gesellschaft
1989. 3. szám, 50-51. o.

Kell tévé a gyerekeknek?

Bruno Bettelheim gyermekpszichológus – idén lesz 87 éves – „A gyerekeknek kell a mese” című könyvével vált világhíressé. Egy ifjúsági tévés szakfolyóirat első számának első oldalain az ő tanulmánya olvasható: „Kell a gyerekeknek a tévé?” Eredeti angol címe inkább így hangzik: „A gyermekek fantasztikus kertje”. *Bettelheim* meg van győződve arról, hogy a tévé a gyermekek számára az az eszköz, amelynek segítségével az álmodozások és a képzelődés világába jutnak, így kikerülnek a fel-

82

nőttek felügyelete alól, kijutnak a felnőttek racionális, túlságosan rendezett, állandó teljesítményekre beállított világából. Ez önmagában véve nagyon hasznos, mert így híd épül bennük a tudatalatti és a valós világ között.

Lássuk részletesebben gondolatait. Moralisták szokása - írja -, hogy minden újfajta szórakozást elítélnek. Így ítélték el a táncot, a kávéházat, a dohányzást, de még az operákat és a hangversenytermeket is. Néhány évtizede a mozit bírálták, ma a televíziót. Minden ítéletnek van igazságmagja, de az általános elítélés téves, hamis, romboló. A legújabb időkben pl. számtalan cikk és könyv jelent meg arról, hogy az ifjú nemzedék azért erőszakos, mert a televízióban rendszeresen erőszakos jeleneteket néz. Jó lenne emlékezni arra, hogy a gyermek eredendően hoz magával olyan indulatokat, mint dac, harag, rombolás, sőt a szexuális fantázia sem hiányzik belőle. Nem lehet mindezért egyoldalúan a televíziót vádolni. Emlékezzünk csak gyermekkorunk mozijára. Spórolgattunk, hogy egy-egy filmet akár többször is megnézzünk. Miért? Képzeltünk, s mi is olyan sikeresek, győztesek akartunk lenni, mint a hős vagy a hősnő. Képzeltünk ajzották fel ezek a történetek, s színessé tették, ha nem is örömtelen, de meglehetősen szürke hétköznapijainkat. Gyermekeink is szeretnének álmodozni, s erre fejlődésük érdekében annál nagyobb szükségük van, minél „szürkébb”, tehát hiányosabb, érzelmi hatásoktól mentesebb életük. Régen ezt a szerepet a mesék, vagy akár a bibliai történetek töltötték be. De ezekben is bőven lehet találni erőszakkal, sőt brutalitással is. Ebből a szempontból a görög drámák vagy *Shakespeare* színművei sem emelkedettebbek. Úgy látszik, „kemény történetekre” még a felnőtteknek is szükségük van.

Mit adhatnak a filmek, még az „erőszakos” filmek is? Az agresszív vágyaknak olyan anyagra van szükségük, amelyekben ezek az érzések „behelyettesítő” módon kiélhetők. Lélektani kísérletek igazolják, hogy ez - vagy mondjuk inkább: ez is - lehetséges. Még érzelmileg sérült gyermekeknél is tapasztalható volt, hogy „megszelídültek”, ha áttételesen kiélhették erőszakra hajló ösztöneiket.

Természetesen ebből a szempontból nem kell azért a televíziót gyógyszernek nevezni. A nagy kérdés az, hogy miként dolgozza fel a gyermek azt, amit lát. Gyermeki „személyisége” döntő szerepet játszik ebben, ennek alakulása-formálódása viszont közvetlen környezetétől jobban függ, mint bármi másától. Legjobb lenne persze, ha több olyan filmet láthatnának, amely a küzdelmes fejlődésről, a személyiség lassú növekedéséről tanúskodik. Így erősödhetne bennük az a meggyőződés, hogy a fejlődés, bontakozás útja előttük is nyitva áll. Kell, hogy arról is képzelődjenek, hogyan lesz az ember értékeesebb, jobb. A villámgyors sikerről - vagyonban, tekintélyben, szerelemben - beszélő filmek gá-

tolhatják a személyiség fejlődését. A gyermek azt hiheti, hogy ennek van valami „titka”, csak elrejtik előle.

Alapjában véve még sincs olyan tévéprogram, amelyből ne lehetne „tanulni” is. Ez alól még az erőszakos jelenetek sem képeznek kivételt. A televíziós „ébren álmodás” a valóságos élethez vezethet. Fölmerülhetnek benne ui. ilyen kérdések, hogy miért rossz az erőszak, miért kerül sor erőszakra, hogyan lehet „megküzdeni” vele. Csak éppen vezetésre van szüksége. S itt jelentkezik a szülői felelősség. Ne mondja egyetlen szülő sem, hogy a tévé miatt nem jut hozzá gyermekéhez. *Nézzé végig vele az általa választott műsort (vagy nézzen legalább rendszeresen egyet-kettőt), utána meséltesse el vele a történetet, segítsen neki, hogy benyomásait helyesen rendezze.* Meg fog arról győződni, hogy ez nagyobb hatással van a gyerekekre, mint maga a műsor! Személyiségünket, értékelő, mérlegre helyező szavainknak a gyermek fejlődésében nagyobb a hatása, mint a televízióé.

TelevIZION: Internationales Zentralinstitut
für das Jugend - und Bildungsfernsehen, IZI.
(München) 1988. 1. szám, 4-7. o.

Bernhard Häring, az erkölcteológus

A katolikus teológiai etika ma nehéz helyzetben van. Bírálja a „nép”, mert nem tudja (vagy nem akarja) követni előírásait, és bírálja a „hatóság”, mert elégedetlen azokkal az engedményekkel, amelyeket valóban (vagy csak látszólag) tesz. Ennek a nehéz tudománynak szentelte magát *Bernhard Häring*, aki mostanában tölti be 77. életévét. Teológiai életművéből a következőket kell kiemelnünk:

1) Megoldotta a legalizmus (egyoldalú törvénytisztelet), a kazuisztika és az egyházjog egyeduralmának kötelékeit. Ezt nem úgy kell értelmezni, hogy a törvény és a jog ellen volt. Egyszerűen eszközt látott bennük, nem pedig az egyház épületének alapját, központi szerkezeti elvét. Hogy ez az utóbbi gondolkodásmód milyen mélyen gyökerezett az egyháziakban, elegendő emlékezni arra, amit a később bíborossá ki-nevezett *Dino Staffa* mondott a zsinat első esztendejében: az egyház egységét három dolog garantálja a tomizmus, a latin nyelv és az egyházjog. *Häring* viszont arra tanít bennünket, hogy a keresztény élet és cselekvés sokkal mélyebbre hatol mint ameddig a jogi előírások és normák vezetnek.

2) Megnyitotta az erkölcteológia határait is. Ez elsősorban a szentíráshoz való közeledésében mutatkozott meg. Az a nézet járja, hogy a papképzésről szóló zsinati dokumentumnak az a része, amely

biblikusan formált erkölcsi oktatást ír elő, *Häring* fogalmazása. Jelentős tudományos műveit a lelkipásztori szempont érvényesítése is jellemzi, ezzel együtt a „humán tudományok” – elsősorban a pszichológia és a szociológia felé való nyitottság.

3) Mindez parttalan szétáradáshoz vezette volna, ha nem tartja szem előtt a keresztény lét magját, központját. A lelkületet, lelkiséget tartotta mindig fontosnak, s ebben ismét az alapvetően biblikus tájékozódás segítette.

4) Ugyancsak ebben gyökerezik az az istenkép, amely morálteológiai vizsgálódásait irányította. Isten nem „félelmes Úr”, akit áldozatokkal, rituális tettekkel mindig engeztelni kell, nem is pusztán törvényhozó, aki csak azt tartja szem előtt, hogy parancsait teljesítik-e. Tudja ő is, hogy „míg ég és föld fennáll, egy „i” betű vagy egy vesszőcske sem marad el a törvényből” – de éppen ez a kérdés: hogyan értelmezi az erkölcssteológus az „i” betűket és a vesszőket. *Häring* teljes újszövetségi összefüggésben látja Istent: Jézus Krisztus Atyja, a mi Atyánk, aki szeret és szeretetet kíván tőlünk.

5) *Häring* a közvetlen lelkipásztori munkában érlelte teológiai mondanivalóját. A milliós példányszámban megjelenő olasz „Famiglia cristiana” éveken keresztül hozta hívők kérdéseire adott feleleteit. Rendkívül egyszerű formában adott eligazítást a mindennapi élet gondjaira. Nagyon sokszor hívták lelkigyakorlatok vezetésére is.

6) Az utóbbi időben azonban felerősödött kritikus hangja – akik őt ismerik, tudják, hogy az egyház iránti szenvedélyes szeretetből. Megkapta ugyan a jelzőt, hogy „egy sváb páter bírálja a pápát”, de ez nem rettentette vissza. Az a kijelentése, hogy „tegyünk kísérletet még egyszer az egyházzal” optimizmust sugall, s valójában ezt jelenti: kísérleljük meg ismét, hogy az egyház bennünk és körülöttünk nagyobb vitalitásról tegyen tanúságot, s kívülről és közelállóak egyaránt érezzék a krisztusi mondás igazságát: „az én igám édes és az én terhem könnyű”.

Theologie der Gegenwart (Hennef/Sieg)
32/1989/, 4. szám, 303-310.o.

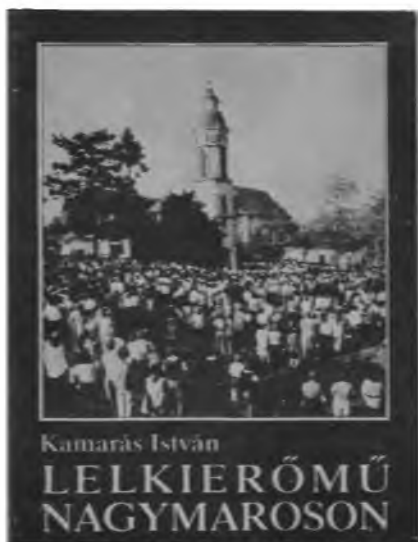
Kamarás István: Lelkierőmű Nagymaroson (VITA, Budapest 1989)

Kamarás István religiográfija nagyszabású és eddig egyedülálló vállalkozás Magyarországon. Nagyszabású, mert nem köznapi hírekkel szolgál az egyház reprezentatív eseményeiről, hanem a Nagymaroson s az ország egyéb helyein is megrendezett ifjúsági találkozónak, a hetvenes és nyolcvanas évek egyházi mozgalmainak szociográfiai leírására vállalkozik. Egyedülálló, mert hátrázott lépésnek tekinthetjük a magyar egyház megismeréséhez és önmegismeréséhez vezető úton. De nem csak ezért! Műfajjal is egyedülálló mint religiográfia.

Az egyház egyetlen összetett valóság: „hierarchikus szervekkel ellátott társaság és Krisztus misztikus teste, látható gyülekezet és kegyelmi közösség, földi egyház és mennyei javakban bővelkedő egyház” (Lumen gentium 8) egy-sége. Nem feledi ezt a szociográfus sem. A kegyelmi közösség látható gyülekezetben, hivatalokban és közösségekben, vallási feléledésben és karizmatikus egyéneknél válik áttetszővé, megpillanthatóvá és tettenérhetővé a religiográfus számára, aki egyfajta, de nem kizárólagos „térképet” rajzol a nagymarosi találkozó egyháztörténelmi eseményeiről, élményeiről és értékeiről, melyek mintegy „kulcslyukon keresztül engednek bepillantani a titokba”.

Nem elszigetelten, hanem a magyar egyház egészében szemléli az ifjúsági találkozók mintegy 20 évét – előzményeivel egyetemben. Az egyház hivatalos szervezete önmaga átmentésével s a struktúra megőrzésével volt elfoglalva, féltve azt egyfelől az állam drasztikus beavatkozásától, másfelől pedig a lentről jövő kezdeményezésektől. Nem irigylésre méltó az egyházi vezetők helyzete, amikor könnyű elbukni és felmagasztosodni, vélt egyházpolitikai érdekekért egyháztagokat feláldozni. Miközben a régi struktúra adta lehetőségeket sem tudta az intézményes egyház hatékonyan kiaknázni, tömegbefolyása egyre gyengült, ami különösen a 60-as évektől kezdett mutatkozni, amikor is kiegészített a fennálló társadalmi berendezkedéssel. Nem csoda tehát, ha a főpásztor bizalmatlan nyájával szemben, hogy netán „mérgezett legelőre” téved, amíg ő jó pásztorként az eltévedt bárány

után kutat, vagy éppen az intézményes egyház túléléséért aggódik. A személyi konfliktusoktól terhelt fent és lent, lent és még lentebb viszonya mindinkább elvi és jogi formát öltött, s éppenséggel nem vált a keresztény értékek hatékony közvetítésének eszközévé. Ám a krisztusi hit és a keresztényi élet utáni vágy mégsem lankad, „az avar alól” szárba szökken. „A bibliakörök, az olyan vallási mozgalmak, mint a karizmatikusoké, a Fokoláre, vagy a Magyarországon keletkezett Regnum Marianum, továbbá a mozgalomhoz nem tartozó ima- és önképzőkörök és bázisközösségek mind-mind egy-egy 'szigetet' alkotnak.” (Tomka Miklós) E féllegális és legális „szigetek” struktúra-változtató erőtől vehesek, de nem struktúra-rombolók. Nem kívülről jövő szándék, hanem magából az egyházból fakadó lendület az, amely mozgásba hozza a kisközösségeket, az egyház reménységét - VI. Pált idézve. Nagymaros – meglehetősen leegyszerűsítve – a struktúramegőrző és -megváltoztató erők ütközőpontja, ugyanakkor a sokhangú egyház lehetséges egységének és egyetlenségének lehetséges helye, mint a sokaság és egység szimbóluma, vagy valóban *mi* vagyunk az egy-ház: a püspök és a karizmatikus, a pápa és a kisközösség, a pap és a civil a földi egyházban is egységben vannak.

Kamarás István immár dokumentum értékű könyvét a magyar egyház történelmi pillanatában veheti kezébe az egyházban élő és az egyház felé forduló olvasó, hogy a múlt gyötrelmeinek és örömeinek megismerésével elmélyítse önismeretét, amely felfedi a változás lehetőségét és szükségességét. A kívülállók pedig tudomást szerezhetnek arról, hogy Krisztus egyháza nem erkölcsös szölamokat hörgő aggastyán, hanem valódi értékeket hordozó, élő, fiatal közösség.

Bízást bízhatunk abban, mert reményünk van rá, hogy az elkövetkező religiográfiá(ka)t a szeretet nyitottságában olvashatjuk, s Krisztus egyháza nem önmaga tulajdonaként rendelkezik majd önmagával, hanem Jézus Krisztus küldöttként nyíltsággal fordul tagjai felé, sőt, még az „idegenek” felé is, hogy igazi szeretetben teljesítse küldetését – önmagában és rajta kívül megtapasztalva a szenvedő szolga alakját, s életével hirdetve az örömhírt.

Boros István

***

Felhívás Vallásszociológiai Konferenciára!

Tisztelt Kolléga!

A Magyar Szociológiai Társaság Vallásszociológiai Szakosztálya konferenciát rendez

VALLÁS ÉS TÁRSADALOM 1945 UTÁN címmel.

A konferencia ideje: 1990. december 5. 10 óra

Várjuk mindazok jelentkezését akik előadóként részt kívánnak venni a konferencián.

A téma empirikus és történeti jellegű megközelítését javasoljuk.

A konferenciára jelentkezni lehet: 1990. június 30-ig az alábbi címen: Kamarás István, Országos Közművelődési Központ 1251 Corvin tér 8.

Tomka Miklós
sk.
szakosztályvezető

Bécsi segédpüspök. Következő előadását egy 1989. április 5-én, a franciaországi Saint-Paul-de-Vence-ben rendezett konferencián tartotta. A konferenciát a CA-BV és az Unisys szervezte, amelynek témája az európai integráció gazdasági és szellemi háttere volt.

Fundamentalizmus vagy liberalizmus*

Konferenciánk főtémája a vallásosság, melyen közös hitvallást és közös vallási cselekvést értünk, vagyis egyházat ill. egyházakat.

Az a kérdés tehát, hogy milyen egyháznak kellene meghatároznia Európa holnapi arculatát. A nekem adott téma azt sejteti, mintha ma az egyházban két irányzat létezne: egy inkább fundamentalista és egy inkább liberális. Melyiket akarjuk, melyik járulhat hozzá az európai integrációhoz?

Az egyházi folyamatok közelebbi vizsgálata azt mutatja, hogy létezik benne egy olyan irányzat, mely teljes mértékben elfogadja a II. Vatikáni Zsinat álláspontját, és ennek nyomán kíván tovább haladni. Ez lenne az, melyet ma többen liberálisnak neveznek? Létezik azonban egy másik irányzat is, amely sajnálkozik a zsinat hatásai, talán maga a zsinat ténye fölött is. Ezen irányzat képviselői kapcsolódnak a hagyományhoz. Egyoldalúan tekintve, ez a felfogás a tradicionalizmushoz áll közel, melynek viszont sok közös vonása van a fundamentalizmussal.

Témámat öt fejezetben szeretném kifejteni:

1. A vallási fundamentalizmus mint világjelenség,
2. Vallási fundamentalizmus és liberalizmus (fogalom meghatározás),
3. A mai vallási (egyházi) fundamentalizmus történelmi gyökerei,

---

* Az előadás szövegéből a rövidítés érdekében elhagytuk az utalásokat. – A szerk.

4. A vallási fundamentalizmus ismételt erős előretörésének feltételei és okai,

5. Milyen egyház szükséges a holnap Európájának kialakításához.

1. A fundamentalizmus mint világméretű jelenség

Mára a fundamentalizmus világméretű társadalmi jelenséggé lett. Bár a „fundamentalizmus” fogalma csak a 20. század elején keletkezett, ilyen tartalmú mozgalmak már sokkal régebb óta léteznek. Ezek mind valamiféleképpen reakciók arra a hatásra, amelyet a felvilágosodás és a francia forradalom miatti szellemi és társadalmi megrázkódtatás váltott ki. Ezekről a pontosan meghatározott irányban máig ható következményekről különösen is helyénvaló éppen ebben az országban – méghozzá a francia forradalom 200. évfordulóján – elgondolkodni, amelyben az említett megrázkódtatások bekövetkeztek.

A fundamentalizmus az utóbbi 25 évben meglepően erős reneszanszt élvez. Ez a folyamat egybeesik a 68-as évek világméretű egyetemista lázadásaival, katolikus részről pedig a II. Vatikáni Zsinat első hatásaival. Azóta vált láthatóvá a fundamentalizmus az összes világvallásban és ezen túlmenően a politikai rendszerekben is.

1.1. Fundamentalizmus az iszlámban

Az iráni fejlemények révén az egész világon ismertté vált az iszlám siita fundamentalizmus és az ún. khomeinizmus a többi iszlám ország számára is paradigmává vált. Ez a fajta fundamentalizmus olyan program, amely éppen egyszínűsége és könnyen érthetősége miatt képes volt a tömegeket elérni és mozgósítani.

1.2. Fundamentalizmus az USA-ban

Itt is megmutatkozik, hogy mennyire világméretű a fundamentalizmus jelentősége, másrészt azonban megfigyelhető, hogy az USA-ban megemlíthető mozgalmak végső soron valamiféle európai exportból erednek.

A hagyományos protestáns „main-line churches” 1965 óta sok tagot vesztek az evangélikális és fundamentalista egyházak javára. Ma mintegy tízmillió amerikai tartozik közvetlenül valamilyen fundamentalista egyházhoz, kétmillió az erősen fundamentalista hatás alatt álló pünkösdistá egyházakhoz, és mintegy ötvenmillió vallja magáról, hogy „born-again christians” (megtérésélmény által újjászületett). Közös jellemzőjük, hogy szigorúan ragaszkodnak a biblia tévedhetetlenségéhez, annak teológiai, történeti, földrajzi és tudományos kijelentéseivel kapcsolatban. Emellett az igaz hit vizsgálatakor a szűzi születést alkalmazzák tesztkérdésként, hangsúlyozzák az egész világot átjáró bűnről szóló tanítást (amely bűn őket nem érinti, hanem a liberális keresztényeknél, a szekularizmusban, a katolikusoknál és a nemkeresztényeknél, stb. keresendő). Azzal az igénnyel lépnek föl, hogy ők az egyedüli keresztény egyház és így az egyedül üdvözítő is.

Jimmy Carter idején, aki maga is „born-again” baptista volt, e mozgalmak erős virágzásnak indultak és később Reagent is támogatták a választásoknál. Kialakult egyfajta „morális többség”, amely egyesítette magában a fundamentalista protestánsokat és a jobboldali irányultságú katolikusokat, a konzervatív zsidókat és a mormonokat, melyek mind ellenálltak „a nemzet morális bűnbeesésének”. Ez az ökonumenizmus azért is furcsa, mert a fundamentalisták egyébként tagadják az ökumené mindenféle formáját. E körök a politikában elsősorban az abortusz, a homoszexualitás és a pornográfia elítélésére koncentráltak, energikusan léptek fel az iskolai vallási nevelés mellett és ugyanilyen energiával az oktatásban megjelenő fejlődéselmélet és szexuális felvilágosítás ellen. Elutasítják a feminizmust, a szociális állam kedvezményeit, külpolitikailag pedig a kommunizmust tartják a legádázabb ellenségnek. A mai Amerikában politikailag számolni kell e csoportosulások erejével. Talán az ilyen célokat harcosan képviselő csoportok a vétkesek az ellenkező irányba mutató erős polarizálódásban és radikalizálódásban. Természetesen az említett témák közül néhány hallatlanul fontos és minden elgondolható erőfeszítésre méltó: pl. az élet átfogó védelme, ami magában foglalja az abortusz elleni harcot, s az ifjúság védelmét a pornográfiával szemben, stb. Minthogy azonban az USA-ban és

gyakran Európában is éppen a radikális csoportok vállalják ezt a harcot, az általuk képviselt értékeket sokan éppen azért tagadják, mert ilyen militáns csoportok képviselik azokat.

1.3. Fundamentalizmus a katolikus egyházban

Az utóbbi években erősödtek a katolikus egyházon belül is a tradicionalista áramlatok, amelyek Lefèbvre érsekben találták meg szellemi vezéregyéniségüket. Bár a szakadáskor sokan jelentették ki vele való szakításukat, ugyanezek erősen hangsúlyozták, hogy teológiailag egyetértenek vele. (Egyébként követőinek száma a Rómával való végleges szakítás után jelentősen megnőtt!) Főként a zsinat utáni fejlődésre vonatkozó kritikában értenek vele egyet. Bár a pápa olyannyira tartott a fenyegető szakadástól, úgy tűnik, hogy a fundamentalisták által szinte kipréselt római engedmények sokkal mélyebbre ható feszültséghez vezetnek az egyházon belül. A II. Vatikáni Zsinat ténylegesen olyan esemény, amely ma az egyházon belül a legkülönbözőbb módokon osztja meg a lelkeket.

1.4. Fundamentalizmus a zöldeknél

A teljesség kedvéért meg kell említenem, hogy a fundamentalista gondolkodásmód a társadalmi politikai területen az alternatív csoportoknál is fellép, természetesen vallási gyökerek nélkül.

1.5. A fundamentalizmus közös gyökerei

Úgy tűnik, az újraerősödő fundamentalizmus közös gyökere abban rejlik, hogy az erősen fejlett ipari társadalmakban sok minden áttekinthetetlenné vált, és így a döntési folyamatok nehezebbek lettek. Az egyházi területen pedig arra a félelemre vezethetjük vissza a fundamentalizmust, hogy a teológia új szempontjai bizonytalanságot keltenek, a lelkiismeretre való utalás az embereket túlságosan nagy feladat elé állítja, és hogy a keresztény ember a pluralista társadalomban egyre inkább diaszpóra helyzetbe találja magát, amelyben minden korábbinál erősebb külső vezetésre van szüksége.

2. Fogalommeghatározás

A két fogalom inkább leírható, mint meghatározható. A liberalizmust itt csak abban a jelentésében tárgyaljuk, amelyben a fundamentalisták támadják.

2.1. A fundamentalizmus

Leírásomban kizárólag a keresztény egyházakban fellelhető fundamentalizmusra gondolok.

A fogalom eredete egy 12 részből álló sorozatra vezethető vissza, amely 1910 és 1915 között jelent meg az USA-ban „Fundamentals” címmel. Az egyre liberalisabbá váló világban a keresztény tanítás „alapjai” (fundamentals) után kutattak, miközben elsősorban a szentírás szószerinti értelmezését emelték ki. 1915-ben ezt a sorozatot berekesztették, ellenben 1919-ben megalapították a „World’s Christian Fundamental Assosiation” nevű szervezetet.

Tartalmi szempontból a fundamentalizmus egy az Egyesült Államokból kiinduló, majd Angliában is elterjedt válaszeljárás a XIX. század utolsó harmadában a természet- és történettudományok győzelmi hadjáratára. A fundamentalizmus frontot képez az egyházban, a teológiában és a társadalomban gyanított modernizmussal szemben; tiltakozik a szélsőséges és militáns liberalizmus ellen. James Barr oxfordi biblikus szerint a fundamentalizmus inkább „az igazhitőség védőbástyája, anélkül, hogy a maga ortodoxiáját teológiává formálná”. Úgy látja, hogy a fundamentalizmus olyan szellemi magatartás, amelyre az ideológia minden szimptomája jellemző, s „amely megpróbál megfertőzhetetlenné válni, a hiánytalan következtetések és mindent átfogó biztonság benyomását kelti, anélkül hogy következetesen gondolkodna, és számot vetne a saját rendszerében meglévő hagyományból, tapasztalatból és tudományból származó elemekről”. Barr szerint a legfontosabb ismertető jegy „a szentírás tévedhetetlenségének erős hangsúlyozása, vagyis hogy a bibliában nem lehet tévedés; továbbá a hangsúlyozottan tagadó magatartás a modern teológiával szemben, a modern történetkritikai kutatás módszereivel, eredményeivel és hatásaival szemben, valamint az

a meggyőződés, hogy azok akik nem osztják a fundamentalista álláspontot, nem is lehetnek igazi keresztények”.

2.2. Liberalizmus

Ahelyett, hogy ki akarnám fejteni a liberalizmus fogalmának sokrétű jelentését eszmetörténeti, politikai, államjogi vagy tudományos szempontból, itt csak azokat az elemeit írom le, melyeket a fundamentalizmus támad. A fundamentalizmus küzd mindaz ellen, ami megkérdőjelezi az egyház kiemelt helyzetét, csökkenti az egyház befolyását az államra és a társadalomra, reklámozza a vallásszabadságot és feltételezi az emberi jogokat, amely teljes vélemény szabadságot követel a nyilvánosság előtt, vagy a teológiában új szempontok után kutat. Ezek mögött a francia forradalom és a felvilágosodás minden eszközzel leküzdendő veszélyes hatásait gyanítja. IX. Pius 1864-ben az ún. Syllabusban négy tévedést ítélt el, melyek a „mai liberalizmusra” hivatkoznak. Elítélésének lényege az volt, hogy helytelen lenne, ha a római pontifex kiegyezne és kokettálna a haladással, a liberalizmussal és az új polgársággal. (DS 2980)

A liberalizmust ma is ugyanolyan pontatlanul fogalmazzák mindazok, akik óvnak a túlzottan liberális egyháztól, anélkül, hogy meg tudnák mondani, mit is értenek ezen.

3. A mai tradicionalizmus (fundamentalizmus) történelmi gyökerei a katolikus egyházban.

Amint a felvilágosodás, ugyanúgy a megfelelő ellenhatások is Európából indulnak ki. Ezek olyan különböző tradicionalista mozgalmak, melyek tartalmilag tökéletesen megfelelnek a fundamentalisták alapelveinek. Újabban kiemelik Európa felelősségét azokért a szellemi mozgásokért, amelyek messze Európa határán túl is kifejtik hatásukat. Európa tehát ezeknek a szellemi magatartásoknak feldolgozásáért is felelős.

A mai tradicionalizmus gyökerei sok ágú, s maga a jelenség különböző neveket visel, kétszáz évre nyúlik tehát vissza és új név alatt, de megdöbbenően hasonló formában és egyező szó-

használattal bukkan elő újra és újra, mindig a kor követelményeinek megfelelő módon.

3.1. Katolikus restauráció

Ez az irányzat ellenezett sok mindent, ami újdonságot a francia forradalom és a felvilágosodás hozott, és ami a régi rendet megingatta. A tekintély – a császárok és királyok Isten kegyelméből való tekintélye – megrendült, a növekvő elvilágiasodásban az egyház elvesztette azt a szerepét, hogy ő az igazság egyedüli és végső letéteményese; az értelmet a hit fölé helyezték, és mint mondták, az ember elűzte Istent. „A restauráció újra életre akarja hívni azokat a vallási értékeket, melyeket a felvilágosodás racionalizmusa kirekesztett vagy megsemmisített; lehetőség szerint az egyházat vissza akarja vezetni a forradalom előtti állapotba.”

A restauráció szellemi atyjai Franciaországból származnak, mindenekelőtt Joseph Marie de Maistre (1753-1821), a Lamennais fivérek, Jean-Marie (1780-1860) és Félicité (1782-1854). 1809-ben az ő tollukból jelent meg egy kritikus tanulmány a Napóleon korabeli egyház helyzetéről, melynek címe: „Vizsgálódások a franciaországi egyház 18. századbeli állapotáról és jelenbeni helyzetéről.” Ebben megbélyegezték a hívők gyakorlati ateizmusát és reményvesztett csüggedtségét a langyos keresztények szemére vetvén, hogy Krisztus tanítványainak tartják magukat, de félredobják a kereszt terhét. Érdekes Félicité Lamennais, a fiatalabb testvér sorsa, aki későn tér meg, minden képességét az egyház megvédésére veti be a vélt ellenségekkel szemben, újkori egyházatyaként dicsőítik, valószínűleg XII. Leo még „in petto” kardinálissá is kinevezte, később azonban, 1826-tól kezdve egészen áttér a liberális táborba, olyannyira, hogy nevének említése nélkül ugyan, de XVI. Gergely pápa „Mirari vos” (1832) kezdetű enciklikájában elítéli álláspontját. E pap sorsa jelzi a korabeli idők liberalizmushoz való változékony ellentmondás viszonyát.

A restauráció számára a francia forradalom Isten büntetése. Ezért, gondolták jóvátételnek kell következnie az államban, a társadalomban és az egyházban. Újra Isten jogainak kell érvényesülnie az emberi jogokkal szemben, és a demokráciából

vissza kellene térni a tekintély államvezetéséhez. Az állam monarchikus szuverenitás fogalmát teljességgel átvitték az egyházra. Eszerint a pápaság „az objektiválódott isteni értelem”, amelynek feladata, hogy mindenek sorsáról és minden ügyben döntsön. Ezzel egy egészen új egyházkép keletkezett: tekintélyelvű, központi irányítású, befelé zárt, az ellenséges világtól elkülönülő.

3.2.2. Integralizmus és antimodernizmus

A restauráció az integralizmus formájában hatott a 19. század végi és 20. század eleji katolikus teológiára. Oswald v. Nell-Breuning azt írja az integralizmusról, hogy az „vallási totalitarizmus, amely kizárólag a hitből keres választ az egyéni és nyilvános élet minden területére” és következetesen „a különböző kultúrterületeknek nemcsak az abszolút, hanem a relatív önállóságát is elvitatja és ezeket (vagy legalábbis az ezen a területen kifejtett hívő aktivitást) alapvetően az egyház közvetlen hatalma alá akarja rendelni”. A politikában az integralizmus oda vezetett, hogy mindent „a katolicitásból kiindulva kívántak megoldani”. (...) Teológiailag azonban az integralizmus elszakíthatatlanul egybefonódik a neoskolasztikával. W. Beinert regensburgi dogmatikus úgy jellemzi a neoskolasztikát, hogy az „rendszeremtő erő nélküli restauratív gondolkodás, védekező tanítóhivatali pozitivizmus; harc a felvilágosodás ellen.” Ami nem a neoskolasztika rendszeréből fakadt, azt modernizmusnak bélyegezték, elítélték és harcosan küzdöttek ellene. Mindenek előtt X. Pius idején fejlődött ki egészen hivatalos formában az egyházi teológia fejlődése számára oly szerencsétlen antimodernizmus. 1907-ben pedig megjelent a Szent Offícium „Lamentabili” kezdetű dekrétuma, amely „a modernisták tévedéseinek” listáját tartalmazza. Ugyanebben az évben írta meg a pápa „Pascendi” kezdetű enciklikiáját, majd 1910-ben előírták az antimodernista esküt, melyet mindazok kötelesek voltak letenni, akik felszentelés vagy akadémiai fokozat előtt álltak az egyházban. Minden papnak életében egészen a zsinatot követő évekig többször is fel kellett esküdnie a modernizmus ellen. Általában Róma úgy küzdött a modernizmus ellen, mint valami fantom ellen. Zárt gon-

dolgozó rendszer és klikket gyanított mögötte. Igazság szerint pedig nem létezett modernista teológia, csak éppen mindazt, ami nem neoskolasztikus módon jelent meg, modernizmussal gyanúsították. Ezzel a magatartással azonban az akkori egyházvezetés egy történelmileg kialakult teológiai-filozófiai módszert emelt abszolút érvényre, és ezzel hátráltatta az egyházi igazságkeresés számára oly szükséges teológiai kutatást. Hogy milyen hátrányosan hatott ez a XX. század egyházára, többek között az is mutatja, – hogy csak egy szeletet emeljünk ki – milyen komoly mértékben visszamaradott a bibliatudomány. Annál felszabadítóbban hatott az, amikor a II. Vatikáni Zsinat hivatalosan elismerte az új teológiai szempontok legitimitását.

3.3. Lefebvre és az Action Française

Korunkban egyre világosabbá válik, hogy sokan vannak, akik Lefebvre érsekhez hasonlóan a zsinat utáni fejlődésben a modernizmus újjászületését látják, a racionalizmusét, és félnek az egyház protestantizálódásától.

Franciaországban az ún. Action Française vezette az egészen a 20. század 30-as éveig tartó katolikus restaurációt. Az író Charles Maurras (1868-1952) mozgalma először az 1905-ös klerus ellenes törvények ellensúlyozójának tartotta magát. Összeségében véve ez a mozgalom nacionalista, liberalizmus ellenes, zsidó ellenes és szabadkőműves ellenes. Soraiban az a pletyka terjedt, hogy a francia forradalmat a szabadkőművesek összeesküvése robbantotta ki, és a francia forradalom ismert eszméi – szabadság, egyenlőség és testvériség – okoznak minden rosszat Franciaország számára. Az Action vissza akart térni ahhoz az ősi, nem parlamentáris monarchiához, amely majd megvédelmezi az egyház rendezett hierarchiáját és hagyományát. Maurras rendkívül keményen bánt ellenségeivel: rágalmazás, inszINUÁCIÓ és rendszerezett ördögűzés is eszközei közé tartozott. Ő maga agnosztikus volt és annyira militáns, hogy műveit Róma indexre tette, 1926-ban az Action Française-t elítélte, és a katolikusoknak megtiltotta a benne való részvételt. (Amikor 1937-ben Maurras visszavonta nézeteit, Róma 1939-ben feloldotta tiltalmát. Bizonyos ideig az értelmiség és a papság köreiben is il-

lendőségnek számított az Action Française-hoz tartozni. A római tilalom ellenére az Action szelleme tovább élt, különösen abban a római francia szemináriumban, amelyben 1923 és 1930 között Lefèbvre is tanult. Ott vette kezdetét az, ami ma őt valószínűleg a pápa és az egyház legélesebb ellenségévé és kritikusává teszi.

Az Action Française militáns szellemétől áthatva Lefèbvre a II. Vatikáni Zsinatra vetítette azokat az ellenvetéseket, vádakat, melyeket az Action annak idején a francia forradalom ellen hozott fel. A zsinatot is a szabadkőműveseknek találták ki, – így Lefèbvre. Az akkori idők veszélyes jelszavai most beszüremkedtek a hivatalos egyházi dokumentumokba: a szabadság jelszava a vallásszabadságról szóló dekrétumba, az egyenlőségé a püspökök kollegialitásának elvébe és a testvériség jelszava az ökumenizmusról szóló kijelentésekbe. A demokratizálódás formáiban, melyek hamarosan a szinodusokon, a tanácsokban és a püspöki karok fölértékelődésében valósultak meg, ő az egyházban uralkodó jelenlegi anarchiát látta, melyet megvetett és vétkesnek nyilvánított. A véleménynyilvánítás szabadsága és a vélemények pluralizmusának engedélyezése – ami számára a protestáns elvet jelenti – szerinte a tévtanok sokaságát tette lehetővé, így pl. az antiskolasztikus modern filozófiát, a humanizmus fölértékelését, amely az embert tartja minden dolog céljának, a naturalizmust, amely túlságosan dicsőíti az emberi értékeket, az evolucionalista modernizmust, amely a hagyomány, a kinyilatkoztatás, a tanítóhivatal és a dogmák elvetésében fejeződik ki. A szocializmus és a kommunizmus a Lefèbvre által értelmezett egyház ellenségei. A többi álláspontjához hasonlóan ezek is mutatják, mennyire a múlt század fundamentalistáival áll egy szinten. Számára csak vagy-vagy létezik: vagy katolikus vagy zsinati. A hagyomány számára „a századról-századra továbbadott hitletétel”, úgy ahogy azt az apostolok kapták. Lefèbvre „örök krédó”-ról, „örök katekizmus”-ról beszél, és egyáltalán nem veszi észre, hogy ez az örök tulajdonképpen csak a legutóbbi évszázadokra vonatkozik. Ezzel a magtartásával Lefèbvre azok vezérévé válik, akik nem képesek megemészteni a zsinatot, és a fundamentalizmus sajátosságaihoz híven egyfajta megingathatatlan pozícióba akarnak visszahúzódn.

4. A fundamentalizmus megerősödésének feltételei és okai a mai egyházban

Újra meg kell kísérelnünk a fogalommagyarázatot. A fundamentalizmust nem azonosíthatjuk egyszerűen a katolicizmusban fellelhető tradicionalizmussal. Mindazonáltal mindkettőnek ugyanazok az ellenségei – a felvilágosodás és később a modernizmus – mindketten ugyanazon a „fundamentumon” állnak a tévedhetetlenség és tévedésmentesség „alapján”. Az a fundamentalizmus, amely az észak-amerikai protestantizmusból származik, a biblia tévedhetetlenségét és tévedésnélküliségét hangsúlyozza, a katolikus egyházban megmutatkozó tradicionalizmus pedig a hagyomány változhatatlanságában és az egyház tanítói tekintélyének túlhangsúlyozásában látja az alapokat. Két feltételt kell itt megemlítenünk: egy pszichológiai és egy másikat, mely az egyházi fejlődésen belül keresendők.

4.1. Pszichológiai feltételek

A mai világ az emberek számára rendkívül áttekinthetlenné és összetetté vált. Az eddig inkább zártnak mondható társadalom földarabolódott egy olyan társadalommá, melyben egyszerre sokféle elfogadott vélemény van jelen. Számos eleddig vitathatatlan tekintély megkérdőjeleződik.

Egy ilyen világban sokféle félelem vesz erőt az emberen, aki immár elvesztette biztos védettséget. Az az érzése, hogy minden tetszőlegessé vált. Attól fél, hogy túlságosan sok kérdésben egyedül kell döntenie, fél attól a fajta racionalizmustól, amely elnyomja az emberi érzéseket és érzelmeket. Végül pedig fél önmagától és a környezetében élő emberektől.

Ezt a nagymértékű veszélyeztetettségét, amelynek kiszolgáltatottja, a társadalmi és egyházi változások számlájára írja. Egyre jobban vágyik az egyszerű válaszokra, a zárt gondolati építményekre, keresi az erős egyéniségeket, és inkább ezeknek szolgáltatja ki magát, mintsem hogy annyiszor felnőtt módon kelljen döntenie. Kérdéseire lehetőleg gyors és egyértelmű válaszokat akar kapni, melyek után több kérdésnek helye nincs. Nem érzi magát fejlettnak a másképp gondolkodókkal való párbeszédre és

ezért ehvileg utasítja el őket. A toleranciát könnyen az álláspont nélküli gondolkodással cseréli fel, a régi dolgok megőrzésére törekszik, és tart a fejlődéstől s a jövőtől. Ezek a pszichológiai hatások az embereket a fundamentalista tendenciák könnyű prédájává teszik, mert úgy vélik, hogy ott tartásra és szilárd alapokra tehetnek szert.

4.2. Az egyházon belüli feltételek és okok

Bizonyára a még mindig nem eléggé méltatott XXIII. János pápa érdeme volt, hogy ebben a roppant változékony korszakban zsinatot hívott össze, amivel az egyházat és a katolikusokat meg akarta erősíteni az új kérdésekkel való küzdelemben. Valójában a zsinat az egyház tanítása és élete számára azt az irányt akarta kijelölni, amely a múltból a jövő felé vezet. Mégis, egyebek között éppen a II. Vatikáni Zsinat vált új traditionalista mozgalmak alapjává, vagy helyesebben szólva: ezeket az erőket mobilizálta. Ennek többféle oka van:

1. Az ún. modernizmus elleni küzdelmet igazából soha nem vívta végig az egyház, a sokféle elítélést sosem vonták vissza hivatalosan. A neoskolasztika óta számtalan más teológiai gondolkodás nyert polgárjogot, a nem skolasztikus teológiai hagyomány újra gyümölcsöket termelt a biblia, a patrisztika, az ökumene és a liturgia területén, mindenekelőtt francia és német teológusok munkáiban. Már régen elkezdték a humán tudományokkal és a filozófia új formáival való párbeszédet, a teológia súlypontját az üdvtörténeti vonatkozásokra helyezték, és mindez a zsinati dokumentumokban – gyakorta csak fárasztó teológiai viták után – került megfogalmazásra. Így történt az, hogy a különböző zsinati dokumentumok vallóban egészen új teológiai szempontokat tükröztek vissza, különösen az egyházzal szóló dokumentum, de még inkább a vallászabadságról és az ökumenéről szóló. Úgy vélték, hogy ezután szinte önmagától múlik el a modernizmus ellen vívott, sok szenvedést okozó küzdelem. Minthogy azonban hivatalosan sohasem szögezték le, hogy a zsinattal milyen irányú teológiai előrehaladásra törekedtek, és ezzel az iránnyal milyen, alkalmasint hivatalos egyházi kijelentéseket vontak vissza valójában, hamarosan megindult az a kísérlet,

hogy ezeket az új szempontokat ismét „a hagyomány alapján” értelmezzék.

2. A zsinati dokumentumok nem tükröztek egyértelmű teológiai vonalvezetést, hanem gyakran kompromisszumok által keletkeztek. Sokszor az imént említett teológiai iskolák hatása érvényesült jobban, ám annak érdekében, hogy a konzervatív köröknek is lehetősége legyen igennel szavazni, gyakran „legfelsőbb helyről” utasítás jött a szélesebb konszenzus elérésére.

3. A zsinat sok új szempontot hozott sőt határozott meg, de a gyakorlatba messze nem került át minden. Erről mondok néhány példát:

A zsinat hangsúlyozza a helyi egyházak önállóságát, a gyakorlatban azonban inkább a centralizmus erősödött meg. A kommunió fogalom bizonyára a zsinat központi kijelentései közé tartozik, és a püspökök kollegialitására vonatkozik. Ennek ellenére a római püspöki szinódusok és a helyi püspöki karok jogait inkább félelmetesen szűk keretek között tartják. A zsinat többször is hangsúlyozta a laikusok egyenrangúságát, ám a hagyományra való tekintettel az egyenlőtlenségnek még mellékes formáihoz is ragaszkodnak, mint pl. az egyházi szolgálatok, az akolitátus és a lektorátus kérdésében, melyekbe ünnepélyes formában „a tiszteletreméltó hagyomány miatt” nők még mindig nem részesedhetnek. A zsinat aláhúzta az egyes hívő önállóságát, személyének méltóságát pedig szabadságából és lelkiismeretéből vezették le, azonban ugyanakkor az önálló döntések számára igen kicsiny helyet hagytak. Manapság pedig egyenesen úgy tűnik, mintha a lelkiismereti döntéseket a tanítóhivatal döntéseivel akarnák helyettesíteni.

A zsinat eleddig szokatlan módon hirdette meg a világra való nyitást és a világhoz való odafordulást, ugyanakkor helyteleníti a túlságosan erős politikai elkötelezettséget a világban (amelyet egyébként Lengyelországban és Latin-Amerikában, úgy tűnik, esetenként különböző módon ítélnék meg), amelynek következménye „az egyház falai” közé történő visszahúzódás. Így tehát sok új teológiai szempont a gyakorlatban nem valósulhatott meg. Így azok a körök, amelyek ezeket az új szempontokat

kezdettől fogva ellenezték, a gyakorlat révén igazolva látják magukat.

4. Személyi politika az egyházban. Nemcsak a különböző jogi rendelkezések, hanem mindenekelőtt az utóbbi évek püspök-jelöltjeinek kiválasztása által gyanítható, hogy ezt a kurzust Róma is inkább alátámasztja és megerősíti.

Mindezek elég alapot adnak a tradicionalista mozgalmak számára, hogy sok emberi igénnyel szemben felbátorítva érezzék magukat és végül a fundamentalista gondolkodásnak teljesen megfelelően úgy tekintsenek önmagukra, mint az egyedüli „igazhitűekre”.

5. Az egyházi változások jelentősége a holnap Európája számára

Egykor könnyen hivatkoztak a keresztény Európára – anélkül azonban hogy különbséget tettek volna a keresztény örökség sok pozitív hatása és annak hiánya között, ami a szinte teljesen zárt keresztény társadalom ellenére is elmaradt. Helyénvaló lenne egyszer pl. azt is megkérdezni, nem lett volna-e helyes, ha az egyház már korábban figyelembe vette és szorgalmazta volna a felvilágosodás több jogos kívánságát.

Európa jövőjével kapcsolatban pedig azt kell megkérdezni, milyen egyház szolgálja jobban mai helyzetét és fejlődését: a tradicionalista stílusú vagy inkább egy liberális, ha utóbbit pozitíve értjük úgy, hogy nagyobb teret enged a szabadságnak, toleráns és dialóguskész, nyitott a világra, és nagy mértékben szolidáris a körülötte lejátszódó eseményekkel.

Ha az egyház pozitív módon akar közreműködni Európa holnapi arculatának kialakításában, akkor a következőkre kell feltétlenül tekintettel lennie.

5.1. A teológia továbbfejlesztése

Az egyháznak olyan differenciált és továbbfejlesztett teológiát kell alkalmaznia, amelyben az eltérő szempontok megférnek

egymás mellett. Az ősegyház óta mindig is létezett egyfajta törvényes teológiai pluralizmus, amelyet az egyháznak ma is engedélyeznie kell, természetesen a szükséges egység megóvásával.

Európa szellemi életét csak olyan továbbfejlesztett teológia gazdagíthatja, amely ismeri a jelenkor szellemi irányzatait, reagál kihívásukra és a kinyilatkoztatás értékeiből kiindulva képes választ fogalmazni korunk kérdéseire. Erre elsősorban a morálteológiában van szükség, hogy az képessé váljék az élet különböző területein felmerülő erkölcsi kötelezettségek árnyalt bemutatására. A dogmatikának behatóan kell foglalkoznia korunk egzisztenciális üdvösségigényével és az istentapasztalásnak azon égető kérdéseit – többféle módon – nem utolsó sorban a teremtés által – kell körvonalaznia. Éppígy csak az a bibliatudomány képes Isten üzenetét a mai világ számára kifejtetni, amely az „Isteni kinyilatkoztatásról” szóló zsinati séma alapelvei szerint dolgozik. Végezetül egyre inkább ügyelni kell az egyházi tanítóhivatal és a teológiai kutatás közötti kiegyensúlyozott viszonyra.

5.2. Párbeszéd a világgal

Ezt az elvet már VI. Pál is hangsúlyozta első enciklikájában, az „Ecclesiam suam”-ban. A világgal folytatott megfelelő párbeszéd feltétele az, hogy az egyház komolyan vegye a földi valóságok helyes autonómiáját (v.ö. GS 36). Az egyháznak még behatóbban ki kell fejtene azt, ami mellett „Az egyház a mai világban” kezdetű dekrétumában hitet tett, nevezetesen hogy nem egyedül az egyház képes az egyes ember és az emberi közösség segítségére lenni (vö. GS 41 és 42), hanem hálával fogadja a segítséget a világtól, az emberi kultúrától, tudománytól és történelemtől. (GS 44). Az egyháznak egyre több kérdést kell feltenni a világgal szemben, de nem szabad annak gondolkodásmódját idejekorán elítélnie vagy egyenesen megrendszabályoznia.

5.3. Az egyház az emberek és a teremtett világ ügyvédje

Az „Egyház a mai világban” kezdetű pasztorális konstitúciójában a zsinat egyértelműen kifejezte, hogy az egyház mennyire

szolidáris akar lenni az emberek örömeivel és reményeivel, szomorúságával és félelmeivel, és a legszorosabb kapcsolatban áll az emberiséggel és ennek történelmével (GS 1). Ez azt jelenti, hogy a keresztények hitük alapján kötelesek a világ szolgálatára, amely egyaránt követeli az egyén legjobb erőinek bevetését és az egyházi csoportok példamutatását, másrészt az egyház szolgálata a különösen rászorultak, szegények, betegek, jogfosztottak, stb. melletti kiállásban mutatkozik meg. Ezáltal az egyháznak a pápa legutóbbi szociális enciklikiájának értelmében is egyre konkrétan rá kell mutatnia azokra a struktúrákra, melyek – a pápa szavai szerint – néha önmagukban bűnösök, és minden elképzelhető segítséget mozgósítania kell az igazságosabb társadalmi rend megteremtéséért.

5.4. Az egyház vezesse az embereket önállóságra és lelkiismereti felelősségre

Az egyre bonyolultabb és áttekinthetlenebb világban az ember biztonságérzetét nem szabad „lehetőleg egyszerű tanítással” megadni, hanem mindinkább arra kell őket képesíteni, hogy legyenek felelősek önmagukért, és vállalják a mások iránti felelősséget is. A GS 14-18 pontjai behatóan tárgyalnak az emberi méltóságról. Ez a méltóság mutatkozik meg a Szentlélek által megvilágított emberi értelemben, a lelkiismeretben, amelynek engedelmeskedni tartozik, s amely szerint meg fogják ítélni (GS 16); ez a méltóság mutatkozik meg a szabadságban, „ha az ember kiszabadítva magát a szenvedélyek minden rabságából, a jónak szabad választásával törekszik célja felé” (GS 17). Ez a méltóság végül nem csökken még a halálban sem, hanem igazán csak ebben válik felismerhetővé teljes mélysége (GS 18).

5.5. Az egyház tekintélye

Az egyházi tekintélyt nem szabad pusztán abból igazolni, hogy isteni eredetűre, a szentírásra és a szent hagyományra, a tévedhetetlen tanítóhivatalra hivatkozik. Tekintélyét inkább a világgal való párbeszéde, az ebben mondott érvek súlya igazolja. Hitelessége azonban méginkább azon múlik, hogy mennyire képes ma-

ga is megtenni azt, amit másoktól megkövetel. Az egyháznak az európai társadalmi és politikai történésekre gyakorolt hatása attól függ, hogy az egyes keresztények hogyan élnek és mennyire elkötelezettek, a keresztény közösségek hogyan küzdenek és milyen alternatív életmodelleket kínálnak fel. Ezen áll vagy bukik az a kép, amit az egyház a változások korában önmagáról mutat.

5.6. A „keresztény Európa”

Létezett-e egyáltalán zárt keresztény Európa? Tulajdonképpen sohasem. Európában sok olyan változás ment végbe, amely egyáltalán nem felel meg a keresztény szellemiségnek. Ezek közé nemcsak azok az áramlatok sorolandók, melyek tagadták a keresztény gondolatvilágot, hanem sajnálatos módon azok is, melyek – természetesen egy rosszul értelmezett – vallási indítékra hivatkoztak. Sohasem létezett tehát egy valóban zárt Európa, s ilyen a jövőben még kevésbé körvonalazódik. Ezért a keresztény gondolatnak elsősorban egy olyan kihívást kell jelentenie Európa szellemi élete számára, amelyre feltétlenül oda kell figyelnie. A keresztényeknek saját keresztény meggyőződésük alapján felelősséggel kell vállalniuk a világban, mert nem utolsó sorban arról van szó, hogy az egyházak képesek-e új életmodelleket felkínálni.

Fundamentalizmus vagy liberalizmus egyházunkban:

Az egyetlen fundamentum, amin az egyház áll, és amelyre újra és újra tudatosan építenie kell – Jézus Krisztus. Az a Jézus Krisztus, aki az ő szellemiségében megvalósuló szabadságra hívott meg bennünket. Az ilyen alapra épülő egyházat bátran kell akarnunk, mert ez a szabadságra vezeti az embereket. Ezzel tartozunk alapítójának, Jézus Krisztusnak, de Európának is, amely új alapot igényel ahhoz, hogy képes és kész lehessen szabadságával testvériesen és szolidárisan élni. Erre az alapra akarunk mi keresztény építeni, és ez kötelességünk is.

Olvasóink leveleiből

Rendszeres olvasója vagyok az EF című folyóiratuknak. Nagyon örülök, hogy mielőtt megkezdeném teológiai tanulmányaimat, ilyen újság, hírek, vélemények jutnak el hozzám is.

A legutóbbi – nyolcadik – szám különösen is felkeltette érdeklődésemet. Ennek tulajdonítható, hogy most írok, és a segítségét kérem. Szeretném elolvasni C.F. von Weizsäcker: Az idő sürget és a Dokumentumtervezet teljes szövegét.

B.I. diák

Válasz:

Weizsäcker említett könyve magyarul is megjelenik a Vigilia gondozásában, a Dokumentumtervezet pedig postáztuk Olvasóknak. –

A szerk.

* * *

Az EF 8. számáról az a véleményem többekkel együtt, hogy gyenge. Az első cikk és a kölni nyilatkozat reflexiói kivételével, mintha a Mérleget tartaná az ember a kezében. Persze tudom, hogy kritizálni sokkal könnyebb, mint az asztalra tenni valamit. Szemmel láthatóan a hazai írások hiányoznak, ennyire futotta a hazai szellemi erőfeszítésekből?!

Sz.Gy., katolikus pap, Nyugat-Magyarország

Válasz:

Nem egészen értjük, hogy mire vonatkozik levélírónk kritikája. Sajnálánk, ha a „béke - igazságosság - a teremtett világ megőrzése” témakör egészét tartaná fölöslegesnek, hiszen ez azt jelentené, hogy nem érzi át – ellentétben az előző levél szerzőjével – a kérdés lelkipásztori súlyát és a keresztények ezzel kapcsolatos felelősségét. Ha viszont a magyar vonatkozású cikkeket hiányolja a témával kapcsolatban, úgy jogosnak tartjuk kifogásait. Egyrészt kevés hazai „egyházi” anyaghoz jutottunk, amelyek pedig rendelkezésünkre álltak, időközben megjelentek a magyarországi lapokban.

Végezetül köszönjük a megtiszteltetést, hogy a Mérleggel, amelyet nagyon színvonalas folyóiratnak tartunk, egy szintre helyezte az Egyház fórumot. – A szerk.

* * *

Nem a párbeszéd, vagy az *építő* kritika itt a probléma, hanem annak tisztázása, hogy – és most idézem a Vigilia, az Uj Ember említett cikkeit – *végülis hova sorolandó és hova sorolja magát Bulányi György?* A kérdésre ő – ők – soha egyenes választ nem adnak és ennek következtében ma már a vele egykor szimpatizáló papok, teológusok is a római katolikus egyházból magukat tudatosan kirekesztők közé sorolják őket. Ennek *legfőbb oka* a Bulányiról megjelent budapesti kötetben található igen sok bántó, destruáló, olykor útszéli kirohanás, valamint az *Egyházforum által kiadott kötet*.

Ide tartozik az a megjegyzésem is, hogy t.i. félreértésre, zavarra ad okot az *Egyházforum* alcíme: *Független katolikus folyóirat*. Mint magyar nyelvtanár szeretném hangsúlyozni, hogy a két egymás mellé tett fogalom kizárja egymást. A '-tlan, -tlen' képző eleve elhatárolást foglal magában, és szükségszerűen következik a kérdés: *mitől és kitől akarja függetleníteni magát egy eleve katolikusnak – egyetemesnek és az orthodoxiát vállalónak nevezett szellemi irányzat és folyóirat?* Itt össze van keverve a „független” és a „szabad” fogalom. A kettő ui. nem azonos. Egy katolikusnak jelzett média eo ipso nem lehet egyúttal független is, mert ebben az esetben valamelyik fogalom nem igaz. Sohasem szerencsés – sem pártpolitikában, sem irodalomban, sem újságban – a katolikus jelzőt használni, mert az kötelez. Van és kell lennie katolikus morálisnak, dogmatikának, egyházjognak, liturgiának stb. – de az már rég eldöntött kérdés (Sík Sándor óta), hogy nincs katolikus verstan, vagy irodalom. – Most már csak arra várunk, hogy az *Egyházforum* adjon közre a pólus ellenkező oldalán álló írást is, pl. olyat, ami azt világítja meg, hogy miért és miben tekintendő egyházon kívülinek a Bulányi doktrina?

Dr. B. Ö., Budapest

Szerkesztői válasz a Dr. B.Ö., Budapest – levelére:

Mindenekelőtt szeretnénk leszögezni – amint ezt eddig is tettük –, hogy rendkívül hálásak vagyunk a belső meggyőződéstől izzó, őszinte kritikáért, hiszen kevés ilyen kapunk. Ezért külön köszönetet mondunk levélíróinknak is! A tartalmi kifogásokhoz pedig a következőket fűzzük:

1) Elismerjük, hogy nem a legszerencsésebb megoldás az Egyházforumot „független katolikus folyóiratnak” nevezni, de annyira zavarónak sem találjuk ezt a megjelölést, mint levélírónk. A -tlan, -tlen fosztóképző tudomásunk szerint arra a szóra vonatkozik, amelyikhez kapcsoljuk és nem az utánakövetkezőre. Kinek jutna eszébe például a „nőtlen katolikus” kifejezés hallatán össze nem illő fogalmakról beszélni? Ugyanígy a „független” jelző csak azt jelenti, hogy az Egyházforum *nem függ* semmilyen szervezettől, csoportosulástól, sem anyagilag, sem

szellemileg, hitbelileg azonban elkötelezett, mégpedig *katolikus*. Ez utóbbi pedig nem függés, hanem hit-vallás. Hiba azonban mégis van az alcímben: a független és katolikus szavak között rendszeresen kimaradt a vessző! Ezért elnézést kérünk.

2) Mint egy független, katolikus folyóirathoz illik, az Egyházforum Bulányi Györgytől és mozgalmától éppúgy, mint bármely más irányzattól, független, épp ezért ad helyet a különféle véleményeknek. Ugyanez vonatkozik az Egyházforum könyveire is. Meggyőződésünk, hogy a – bizonyos körökben nagyon is elterjedt és itt-ott rosszindulattal tudatosan terjesztett – vélemény, miszerint az Egyházforum „bulányista” lap, egyoldalú és megalapozatlan. Azt a nyitást, „Aggiornamento”-t kívánjuk csupán megvalósítani, amelyet XXIII. János pápa és a II. Vatikáni Zsinat meghirdetett.

Természetesen jogos az egyházban az igazság kérdésének tisztázása: „hova sorolandó és hova sorolja magát Bulányi György”. Mi már 1986-ban egy szerkesztőségi cikkben rámutattunk a mozgalom bizonyos veszélyeire (2. szám, 107-119. lap), de arra is, hogy a „Bulányi-ügy” csak összefüggéseiben érthető. Ez utóbbtól eltekinteni nem bölcs dolog, kb. olyan – a Zsinat egy hasonlatával élve –, mintha a hal úszását szeretnénk elemezni, de víz nélkül.

Az „igazság” elve mellett azonban egy másiknak is érvényesülnie kellene egyházunkban, mégpedig az emberi személy méltóságának (ld. a vallásszabadságról szóló zsinati nyilatkozat 1-3 pontját). Jelen esetben ez azt jelenti, hogy Bulányi atyának joga van szóhoz jutni az egyházi sajtóban is. Meggyőződésünk, hogy ha az elmúlt évek során sor került volna őszinte dialógusra, nem mérgesedett volna el ennyire az egyházi vezetés és Bulányi György viszonya. Nem tudjuk, kit terhel ebben nagyobb felelősség, de az bizonyos, hogy a dialógus kultúrájának hiánya a magyar egyház igazi tragédiája. A belső egyházi dialógus ugyanis – II. János Pál pápa szavaival élve – a megújulás feltétele. A magunk részéről szívesen nyitjuk meg az Egyházforum oldalait egy ilyen őszinte és evangéliumi szellemben folytatandó dialógus előtt – esetleg a Bulányi-ügy kapcsán is – abban a reményben, hogy ezzel hozzájárulhatunk a magyar egyház megújulásához. – A szerk.

***

Bár nem olvasóink leveleiben, de mégis figyelemre méltó véleményre bukkantunk az Egyházforummal kapcsolatosan a svájci „Fastenopfer” (= nagyböjti adomány) 1990-es brossúrájában. „Az > Egyházforum < nagyon kedvelt magyar folyóirat”, írja a közel kétmillió példányszámban németül, franciául és olaszul megjelenő „Aktion 1990” c. „Fastenopfer” kiadvány. Majd így folytatja: az Egyházforum „a nyílt

szellemű és elkötelezett katolikusokhoz – civilekhez és papokhoz – szól. Célja, hogy elmélyítse az egyháznak mint >Isten népének< zsinati irányvonalát.”

Nem tudjuk, honnan származnak a „Fastenopfer” információi, azt sem, hogy helytállóak-e állításai, mégis jóleső érzéssel köszönjük a figyelmet. – A szerk.

• • •

Előző számunkban jeleztük, hogy szerkesztőségünk 100.000 Ft-os alapítványt tesz Romániában és másutt élő magyar kisebbségek javára. Az alapítvány célja, hogy a kisebbségi sorban élők – elsősorban világiak – teológiai, pasztorális képzését (pl. ösztöndíjak megszerzésével) Magyarországon és Nyugat-Európában elősegítse. Az alapítvány összegét olvasóink segítségével is emelni szeretnénk. Aki alapítótag kíván lenni, július 15-ig fizesse be az erre a célra szánt összeget az Egyházforum OTP -számlájára, „Erdély-alapítvány” megjelöléssel. A befizetésről az adóalapból történő leírás-hoz igazolást adunk. Részletes tájékoztatót Mohos Lászlótól (1158 Budapest, Thököly u. 74.) lehet kapni.

Az Egyházfórum eddigi számai

1. A közösségi megújulás útján
2. Egyház – Isten népe?
A magyar egyház Lékai bíboros után I.
3. Aggiornamento.
A magyar egyház Lékai bíboros után II.
4. A fiatalokkal együtt keresni Istent
- 5-6. Szenvedtek az igazságért
7. Látni – ítélni – cselekedni
8. Béke – igazságosság – a teremtett világ megőrzése

Egyházfórum Könyvek

1. Tatjana Goricseva: Istenről beszélni veszélyes
2. Jerzy Popieluszko
3. Bulányi György: Egyházrend – Erény-e az engedel-
messég?

Mit Nummer 10 von **Egyházforum** begehen wir das 50 jährige Jubiläum von Prof. **Paul Michael Zulehner**, unserem Chefredakteur, den wir mit dem Anfangsteil des Heftes würdigen.

Unser zentrales Thema lautet: „**Kirche und Wirtschaft**“. Die Kirche beschäftigt sich nicht nur mit dem einzelnen Menschen, sondern ihre Glaubensverwirklichung besitzt auch eine gesellschaftliche Dimension. Ein in Ungarn noch nicht sehr gewohnter Gedanke, darum betrachten wir es als unsere Aufgabe, daß wir den Horizont unseres Denkens auf diesem Gebiet erweitern. Andererseits wollten wir solchen Gedanken Raum bieten, die in unserer Umgebung noch in der Minderheit sind. Eine Vielzahl niveauller Bücher und nicht zuletzt das Leben beweisen die Notwendigkeit einer Marktwirtschaft in Ungarn. Wir bemühten uns, diesen Vorgang mit mehr Abstand und in weiteren Zusammenhängen zu betrachten. Das ist auch das Ziel der Artikel von **József Kindler** und **László Zsolnai**, zweier namhafter ungarischer Ökonomen. In einer Zeit der Öffnung zu (West-)Europa dürfen wir nicht die leidenden Menschen der Dritten Welt vergessen. Davon zeugt ein Interview mit dem brasilianischen **Bischof Ivo Lorscheiter**. Die Rubriken: **Perspektiven** und **Zeitschriftenrundschau** – in Zusammenstellung von **István Dévény** – konzentrieren sich auch auf wirtschaftlichen Fragen.

Die Äußerungen zur Ökonomie der Kirche zeigen, daß wir nicht auf Kriegsfuß mit der modernen Wirtschaft stehen. Mit einer Sammlung der Meinungen praktizierender Seelsorger und weltlicher Spezialisten wollen wir einen Beitrag leisten zum Dialog über die Modernisierung – gar Kapitalisierung – der kirchlichen Wirtschaftsformen.

Eine Studie von **Ferenc Hollai** behandelt die Geschichte der Katholischen Arbeiterjugendbewegung vor dem Krieg in Ungarn, um zur Neuaufnahme dieser Beziehungen zur Arbeitnehmerschaft zu ermuntern.

Eine Arbeit von **Weihbischof Helmut Krätzl** über Fundamentalismus und Liberalismus in der Kirche gibt uns eine Orientierungshilfe in einer Zeit geistlichen Durcheinanders und politischer Veränderungen.